

Magda Jianu
Andreea Jicman Romina Sehlanec
Bianca Trifan Victor Bădoi

GRAMATICA

prin Jocuri Teatrale

UNATC PRESS

Magda Jianu

Andreea Jicman

Romina Sehlanec

Bianca Trifan

Victor Bădoi

GRAMATICA
PRIN
JOCURI TEATRALE

UNATC Press
2018

Gramatica prin jocuri teatrale

Carte publicată în cadrul Proiectului

Caravana UNATC JUNIOR

Proiect implementat de Master Pedagogie Teatrală UNATC,

Finanțat de MEN, prin FDI 2018

Coordonatori: Conf. univ. dr. Bogdana Darie

Drd. Romina Sehlanec

Drd. Andreea Jicman

Master Pedagogie Teatrală Victor Bădoi

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Gramatica prin jocuri teatrale / Magda Jianu, Andreea Jicman,

Romina Sehlanec, - București : U.N.A.T.C. Press, 2018

Conține bibliografie

ISBN 978-606-8757-35-3

I. Jianu, Magda

II. Jicman, Andreea

III. Sehlanec, Romina

811.135.1

792

Coperta: *studio super:serios*

Tipografie: *Print & Grafic*

Mai mult decât ARGUMENT

La nivel internațional, pedagogii și specialiștii din sistemele de învățământ sunt astăzi tot mai îngrijorați de procentul ridicat de analfabeți funcționali, de efectul imediat pe care l-ar avea prezența masivă a acestora pe piața muncii. De aceea, identificarea unor modalități care să atenueze această stare de fapt este un deziderat global. Și pentru că înțelegerea de către elevi a conținuturilor disciplinelor de învățământ are ca precondiție utilizarea corectă, coerentă și logică a termenilor, a paradigmatelor lor funcționale, recursul la jocurile teatrale poate fi una dintre cele mai eficiente metode. Jocul constituie o acțiune naturală, care-l însoțește pe om încă de la naștere, prima formă de învățare, în care copilul se implică instinctiv, fiind tocmai jocul; Huizinga aprecia că întreaga cultură și civilizație a apărut ca joc. Atunci când copilul bagă nisip în gură, aruncă obiecte pentru a-i fi înapoiate de către adult, sare sau merge pe marginea trotuarului, încercând să-și mențină echilibrul, el își manifestă, de fapt, curiozitatea și dorința de a se autodescoperi și de a înțelege mediul înconjurător. Din păcate, cu cât omul avansează în vârstă, cu atât mai mult renunță la universul ludic. Și aceasta pentru că, în mentalitatea colectivă, s-a format ideea eronată că jocul este o activitate specifică vârstei mici, atipică perioadei mature, fiind asociată cu neseriozitatea și inutilitatea. Didactica mai veche și mai nouă a demonstrat însă contrariul - jocul este o activitate utilă pentru orice vârstă, care permite descoperirea, testarea și validarea anumitor cunoștințe, aptitudini și comportamente. Jocul se modelează în funcție de nevoile individuale și sfera de interes personală. După cum observa Viola Spolin, pentru fiecare problemă identificată, se poate crea un joc

pentru a fi rezolvată¹. Ca tehnică, jocul se desfășoară pe baza unui set de reguli clare și fixe, la care aderă toți participanții. Acestea sunt create astfel încât să țină seama de un scop bine determinat, iar respectarea lor ajută individul să își folosească întreaga forță creatoare pentru soluționarea problemelor impuse de joc, astfel favorizând dezvoltarea anumitor capacități și aptitudini.

Jocul didactic este una dintre metodele de predare-învățare-evaluare, la care apelează toate disciplinele, fiind, după majoritatea pedagogilor, cea mai eficientă din punctul de vedere al efectelor obținute. Argumentele care susțin afirmația se referă la faptul că jocul presupune cunoașterea fizică a mediului înconjurător, determină înțelegerea profundă a problemelor, facilitează asimilarea de cunoștințe și, implicit, conduce către cunoașterea logică. În acest fel, este asigurată învățarea activă, în care participarea elevului este solicitată în mod direct. Astfel, procesul de predare-învățare-evaluare se actualizează și se adaptează cerințelor elevilor iar atenția se comută de la tradiționala livrare de informații către elevi, la provocarea acestora să își găsească propriile răspunsuri la întrebări. Prin joc, se pune la dispoziția copilului sau adolescentului un mediu relaxant, securizat, pentru experimentare și pentru dezvoltarea capacităților fizice, cognitive și emoționale. Orientarea pedagogiei și andragogiei contemporane se bazează pe ideea că profesorul sau instructorul trebuie să își organizeze activitatea didactică, astfel încât să permită implicarea efectivă a elevului sau studentului, conform principiului *learning by doing*, enunțat de John Dewey.

Fără a avea un caracter didactic absolut, lucrarea de față este o demonstrație că noțiunile gramaticale pot fi asimilate și fixate în acest mod, dată fiind plăcerea cu care copiii se lasă

¹ "When I had a problem [directing], I made up a game. When another problem came up, I just made up a new game", în *Interview*, Los Angeles Times, May 26, 1974, pe http://spolin.com/?page_id=212, accesat pe 7.05.2018.

antrenați în jocuri și răbdarea cu care execută sarcinile cerute în acest proces. Mai ales că limba este cel mai important mijloc de comunicare iar o însușire corectă a formelor gramaticale, a sensurilor cuvintelor, a pronunției lor este garanția unei asimilări optime a informațiilor teoretice și practice de la celelalte discipline. Pe parcursul școlarității, elevii progresează lingvistic, având capacitatea de a exprima în mod complex un conținut de idei, dând mai multă expresivitate contextelor și asigurând proprietatea termenilor. Dacă în joc, se conferă participanților roluri, se delimitează clar spațiul de joc, se impun reguli stricte, se antrenează din plin creativitatea și imaginația (cum ar fi, transformarea unei mingii într-un avion sau telefon), atunci acesta prinde un puternic caracter teatral, putând fi încadrat în categoria *jocurilor teatrale*. Aceste tipuri de exerciții sunt special create pentru antrenamentul actorului, ele ajutându-l pe cel care se inițiază în arta actorului, să își redescopere și să își potențeze calitatea umană. Astfel, din perspectiva artei actorului, aceste jocurile teatrale urmăresc parcurgerea unor „anumiți pași în dezvoltarea și punerea în valoare a aptitudinilor specifice: observarea, atenția, imaginația, actualizarea simțurilor și senzorialitatea conștientă, orientarea în spațiu, reacția la stimuli multipli, coordonarea, spontaneitatea, memoria și memoria asociativă, relația cu partenerii, libertatea de creație și inhibiția creativității, emoția și intuiția”². Demersul nostru se adresează însă specialiștilor sau viitorilor specialiști în arte teatrale, care își doresc să practice și profesia didactică și care, inovând scenarii ludice atractive, pot face gramatica limbii române mult mai ușor de

² Bogdana Darie, *Curs de arta actorului*, Ed. UNATC Press, București, 2015, p. 50. A se vedea și Laura Șerbănescu, Nicoleta Litoiu, *Pedagogie - Teoria și metodologia instruirii. Teoria și metodologia evaluării*, Volumul II, Editura Politehnica Press, București, 2015, p. 12.

învățat fie în cadrul activităților didactice de la limba română, fie al atelierelor de teatru.

În elaborarea ei, am utilizat, pe lângă literatura consacrată acestei teme, și cercetările noastre³, din studiul *Gramatica pentru cultura generală*, apărut la Editura Universitaria din Craiova, în 2017, dar și rezultatele cercetărilor recente realizate de masteranzii și doctoranzii din cadrul U.N.A.T.C. „I.L. Caragiale” București, a căror bună intenție de a utiliza teatrul ca mijloc de formare a deprinderilor elevilor de exprimare corectă în limba română, de utilizare conștientă și rațională a termenilor în diverse situații de comunicare este de salutat. Și aceasta pentru că elevii către care s-au îndreptat eforturile lor intelectuale vor fi, fără a cădea în brevilocvență și clișee inerte, cetățeni activi și responsabili pentru destinul țării. Din punct de vedere structural, lucrarea cuprinde elemente de teorie, adaptate profilului nefilologic (sau poate chiar filologic!) al beneficiarilor ei și prezentate rezumativ, explicate și demonstrate printr-o serie de exerciții relevante de fonetică, ortografie, lexicologie, etimologie, morfologie, sintaxă, integrate în structura unor jocuri teatrale atractive și dinamice. Acestea pot fi un util suport în cadrul activităților didactice de gramatica limbii române, al opționalelor de teatru din școli, dar și al activităților extracurriculare cu elevii. De asemenea, prin lucrarea noastră, am încercat să demonstrăm că, având ca pretext gramatica (la care, pentru scopul de față, am activat mai mult sensul primar din vechea greacă – *grammatikos*/din *gramma/graphma/literă*), putem iniția cu succes excursuri într-o serie de *episoade* ale culturii generale și putem facilita accesul celor interesați spre informații utile, într-un mod eficient.

Am optat pentru demonstrarea faptului că jocurile teatrale favorizează achizițiile noțiunilor gramaticale într-un mod eficient, pentru că realitatea ne-a convins că, dintre toate materiile sau

³ Magda Jianu.

științele cu care elevul interacționează, gramatica este cea care îl însoțește toată viața, este umbra lui intelectuală, în timp ce matematica, istoria, latina etc. sunt doar episodice, pentru cei mai mulți dintre oameni. Asistăm, de câțiva ani, la adevărate vânători de greșeli de exprimare și gramaticale aparținând oamenilor politici sau celor cu funcții importante în stat. Această atitudine este un semnal clar că, în evaluarea celor care conduc țara, nu contează dacă aceștia știu operațiile aritmetice ori dacă sunt practicieni serioși în domeniul lor, ci dacă se exprimă corect, dacă fac greșeli de ortografie, adică dacă știu sau nu gramatica limbii lor materne. Înțelegem de aici că gramatica a devenit un veritabil instrument de temut al conștiinței culturale, care sancționează orice gol, orice deviere, orice imoralitate intelectuală, e un fel de pat al lui Procust, exigent, echidistant și rece. De aceea, vocea publică recurge la evaluarea prin gramatică a oamenilor politici, a demnitarilor, care ajung subiecte de critică, uneori chiar de ironii și bancuri din cauza neștiinței de gramatică. Și asta pentru că nici măcar *Caesar non supra grammaticos/Împăratul nu e deasupra gramaticii!* (replica aparține unui arhiepiscop care, corectându-l într-o problemă de exprimare pe Sigismund de Luxemburg, ultimul împărat al Casei de Luxemburg din sec. al XV-lea, a primit din partea acestuia răspunsul infatuat *Ego sum rex Romanus et supra grammaticam/Sunt împărat roman și mai presus de gramatică!*)⁴.

Acesta fiind contextul în care operează azi gramatica și dat fiind că planurile de învățământ din nivelul preuniversitar cuprind ore de gramatică numai până la clasa a VIII-a, considerăm că jocurile teatrale cu teme de gramatică pot suplini cu succes nevoia de formare a tinerilor, corectând precaritățile de exprimare, dar și punând în valoare cuvinte ale căror sensuri sunt uitate ori sunt prezente numai în expresii și locuțiuni. De exemplu, pentru că, în

⁴ Magda Jianu, *Gramatica pentru cultura generală*, Editura Universitaria, Craiova, 2017, p. 8.

mediul familial, astăzi nu mai spunem *piuă* obiectului în care presăm usturoiul, piperul sau nucile, pluralul cuvântului este anevoios de format, copiii, tinerii și chiar adulții zicând, oscilant și comic, când *piui*, când *pii*, când *piue*, în loc de *pive* (din latinescul singular *piva*). De asemenea, jocurile teatrale pot fixa sensurile corecte ale unor cuvinte *pensionate*, prezente azi numai în expresii, ca *a da în vileag*⁵, *a lega fedeleș*⁶, *a umbla cu moșmoane*⁷ (de unde și verbul *a moșmoni/a moșmondi*). Totodată, prin această metodă, se poate ajunge la dezambiguizarea formală și semantică a unor termeni, din unele expresii intrate în viața cotidiană prin surse biblice, asimilate de utilizatorii de română mimetic, fără o evaluare a corectitudinii sensurilor; avem în vedere fraza din evanghelia despre pilda bogatului: *Mai degrabă intră cămila prin urechile acului decât bogatul în împărăția cerului*, care conține un substantiv preluat de română (de fapt, de greacă), prin etimologie populară - *cămilă*, în loc de *kamila* (*sfoară*).

Din experiența personală, am remarcat că tinerii sunt foarte captivați de domeniul etimologiei, asimilând foarte ușor informații istorice, geografice, politice, culturale, dacă acestea fac parte din *haina* unor cuvinte. Din păcate, în urma unui experiment simplu, am constatat că doar 1% dintre tinerii întrebați au știut ce înseamnă termenul *Ler*, care apare în folclorul ocazionat de Crăciun, explicația lor fiind că *nu li s-a predat la școală (!)*. Deși *Ler* pare mai mult un cuvânt- valiză, asemănător interjecției, fără un

⁵ substantivul *vileag* are sensul de *lume* (din maghiarul *vilag/ lume/ mulțime de oameni*; de aici și sensul de *a face public, a spune întregii lumi*, al expresiei amintite.)

⁶ *fedeleş* înseamnă *butoi de cărat apă*; prin destinația lui, acest butoi trebuia să aibă foarte bine strânse doagele, ca să nu iasă apa. A se vedea Ion Ionescu, *Începuturile creștinismului românesc daco-roman*, Editura Universității din București, 1998, p. 32; conform și DEX, p. 496.

⁷ Cuvântul este prezent în mai multe limbi cu care româna a intrat în contact: turc. *muşmula*, de unde și bg. *múšmula*, rus. *mušmulá* și ngr. *músmulon*, d. vgr. *mespíle*, muşmul, *méspilon*, muşmulă; lat. *méspilum*), un fruct al moşmonului/muşmulului, care, la noi, creşte în pădurile din Prahova.

sens concret, în realitate, înseamnă zeu/Dumnezeu: *Leru-i Ler* (cu traducerea *Dumnezeu e Dumnezeu*). În alte opinii, *Ler* ar deriva din numele latinesc *Galeriu*, cu afereza lui -a și rotacizarea lui -l, sau din formula latinească *[Ha]llelu(iah), Domine*]⁸. Dar indiferent câte surse explicative am aduce pentru un cuvânt, copiii le rețin cu satisfacție, mai ales dacă acestea le sunt livrate prin joc! De asemenea, o mare plăcere au elevii și pentru analiza etimologică a cuvintelor cu sursă dacică, metodă pe care o recomandăm în subsidiarul jocurilor teatrale; astfel, a *zămisli* captivează ca explicație, pentru că trimite la numele celebrului zeu al dacilor, de care ei sunt extrem de atrași, *Zamolxe/Zalmoxe*⁹ (în tracă, *zalmos* însemna *piele, placentă*, dar radicalul îl găsim și în slavul *zamyslti/a concepe/a procrea/a se naște*¹⁰, unde *măsli* înseamnă *gând*). Existența unui sens comun, supraordonat, în tracă și în slavă, aduce

⁸ DEX, p. 496.

⁹ Strabon, în *Geografia*, Editura Intreprinderea Poligrafică, Cluj, pp. 230-231, consideră că Zalmoxis a fost sclavul lui Pitagora, devenind apoi preot al zeului celui mai slăvit de ei și, în final, el însuși zeu, izolat într-o peșteră, presupusă a fi cea de la Polovragi; precizăm că toponimul este purtător de sugestii taumaturgice, considerându-se că ar proveni de la denumirea unei plante medicinale specifice zonei, *polvraga*, dar poate fi citit și în *cheie* greco-slavă, cu elementele *poli* și *vraci/mai mulți doctori/tămăduitori/vrăjitori* (peștera a fost, în perioada antică, un fel de spațiu sanatorial). Platon, în *Dialoguri*, Editura Univers Enciclopedic, 2010 (dialogul *Carmide*), îl citează pe Socrate, care mărturisește că a învățat *descântecul de la un medic trac, unul din ucenicii lui Zalmoxis* (referința filosofului era la practica medicinei trace de a trata solidar trupul și sufletul; în varianta actuală, medicina apelează la conceptul de *abordare holistică a patologiilor*, reluând de fapt denumirea modalităților străvechi aplicate în actul medical). În studiul său *Viața lui Pitagora*, Porphyrios înregistrează că Zalmoxis fusese ucenicul trac al lui Pitagora; numele lui se explică prin aceea că *la naștere i se aruncase deasupra o piele de urs. Tracii numeau această piele zalmos*. Expresia românească *drac împelițat* poate fi raportată la aceleași credințe trace, pentru că îi desemna *pe cei născuți cu pielită/căiță/placentă pe cap*, considerați oameni însemnați și cu puteri supranaturale. În popor, cel care se năștea cu placenta pe cap era urmărit cu atenție de comunitate, fiind suspectat de puteri magice și oculte.

¹⁰ DEX, p. 1038.

în atenție conceptul de limbă comună, în care, credem, cea a strămoșilor noștri daci a fost prevalentă.

N. B. Folosind etimologia ca instrument al formării unui comportament etic, am spune că, dacă am ști ce au însemnat inițial anumite cuvinte, le-am prețui mai mult conținuturile actuale; ne referim, în mod concret, la sensul primar al substantivului *salariu*, care, în lumea romană, denumea *plata lunară în sare a soldaților romani*. Sensul evidențiază cât de valoroasă, rară și scumpă era sarea și poate explica superstiția actuală că, dacă verși sare, iei bătaie sau te cerți cu cineva!

Prin jocurile teatrale bazate pe analize etimologice, ne-am putea preocupa mai bine de cultura generală a copiilor. Astfel, luna decembrie fiind una încărcată simbolistic, o hermeneutică mitico-religioasă și istorică a acesteia, realizată prin metoda jocului, le-ar putea aduce beneficii culturale imense și pentru toată viața. De exemplu, odată cu Sfântul Andrei (*Anul Nou* sau *ziua lupului*, la daci), numit și *cap de iarnă* (sau începutul iernii; însăși denumirea populară a ei, *undrea*, se corelează, prin fonetismul popular și arhaic, cu Sfântul *Andrei*), încep sărbătorile de *moși*. În această zi, este cunoscută tradiția de a se pune la încolțit grâu, ca, spre Crăciun, când acesta va răsări în vasele din casele noastre, oamenii să poată să citească și să interpreteze cum le va fi anul următor. Dacii procedau la fel, erau, adică, mânați de această curiozitate a viitorului; la sfârșitul lui noiembrie, ei rupeau crenguțe de măr, pe care le puneau în cameră, în apă, și, în ultima săptămână din lună, acestea înfrunzeau și unele chiar înfloreau. De aceea, nu întâmplător avem în colindele actuale versurile: *Flori dalbe, flori de măr!* Și dacă am urmări cum acele crenguțe de măr din decembrie, ale dacilor, au astăzi ca variante sorcovele, ornamentate cu floricele artificiale, atunci am observa o frumoasă perpetuare a unor practici milenare, cu adânci simboluri.

La un alt nivel, jocurile teatrale ar putea avea rol **corectiv**, făcând posibilă construirea unei conștiințe a respectului față de

exprimarea corectă. În acest fel, efectul ar fi reducerea considerabilă a utilizărilor pleonastice ale termenilor, rămânând în istorie combinații de felul: *praf și pulbere, foc și pară, ferm convins, aniversăm 10 ani, pubelele de gunoi, a-și aduce aportul/ contribuția, caligrafie frumoasă, ortografie corectă, scris ortografic, scris caligrafic, a colabora împreună, a crește mare, întrajutorare reciprocă, aspect privind, alcoolemie în sânge, se prefera mai bine, ceremonie solemnă, primă prioritate, anexez alăturat, amintiri de neuitat, erou principal, licitație publică, edilii orașului, sfârșit de weekend, bioritmul vieții, pom fructifer, pulpa piciorului, total general*¹¹, *absolut identic, trup neînsuflețit, culesul recoltei, panaceu universal, a se suprapune peste, a survola peste, drept pentru care*¹², *decât numai, doar numai, foarte adevărat, sticksuri, chipsuri*¹³.

Un alt tip de greșeală corectabilă prin jocurile teatrale este *nonsensul sau contradicția în termeni (contradictio in adiecto)*, provenind din alăturarea unor cuvinte cu sens opus, incompatibile semantic¹⁴. Dacă aproape toată lumea recunoaște greșeala din *bicicletă cu trei roți*, nu toți percep greșelile din: *caligrafie urâtă*,

¹¹ Structura apare, de regulă, în limbajul economiștilor; cu toate explicațiile pe care aceștia le aduc combinației de termeni, respectiv că *total general* înseamnă *total 1, total 2, total 3 etc.*, este obligatorie evitarea folosirii ei.

¹² Această succesiune pleonastică apare aproape constant la finalul proceselor verbale: *Drept pentru care am încheiat prezentul proces verbal*. Precizăm că forma corectă este *drept care* sau *pentru care*, deoarece prepozițiile *drept* și *pentru* se află într-un raport semantic de sinonimie, ceea ce înseamnă imposibilitatea coocurenței lor. Fenomenul invers, al lipsei prepozițiilor caracterizează agramaticalitățile de felul: *Urmare adresei dumneavoastră...*, întâlnite frecvent în răspunsurile instituțiilor administrației publice către cetățeni; menționăm că enunțul nu poate fi construit fără prepoziția *ca* sau *drept*, corect fiind *Ca/drept urmare...*

¹³ conține desinența -s, marca pluralului în limba engleză, sens gramatical reluat prin -uri, desinență de plural a neutrelor românești.

¹⁴ O formă de contradicție în termeni ar putea fi și folosirea cu sens generic a substantivului ADIDAS, format prin abreviere parțială de la numele celui care a inventat încălțăminte sport, Ady Dassler, în combinații de felul: *Mi-am cumpărat adidași Nike/Puma etc.*

ortografie greșită, aniversarea a X luni, edilul comunei, prioritate zero, a doua prioritate etc. De asemenea, prin educația gramaticală obținută ca efect al jocurilor teatrale, este aproape sigur că gazdele nu și-ar mai îmbia musafirii cu expresia *Vă rugăm să mai serviți prăjituri!*, ci le-ar spune *Vă rugăm să vă mai serviți cu prăjituri!*, deoarece *a servi* denumește o acțiune făcută pentru altul (*a servi pe cineva cu ceva*), iar *a se servi* denumește o acțiune făcută pentru sine (*mă servesc cu plăcintă*). Și tot prin această metodă, s-ar corecta clișeele lingvistice aberante, extinse prin limbajul politic și economic al ultimilor ani, precum *creștere economică negativă* și *creștere economică de minus x%*. Când elevii de azi, instruiți corect gramatical, vor deveni mâine politicieni, vom trăi lângă ei bucuria că, în sfârșit, limba română se construiește fericită și neexploataată negativ ori prizonieră a unei lingua franca. Și aceasta pentru că, în viteza asimilării împrumuturilor, nu mai știm că *locul* nu e totuna cu *locația*, că *a avea expertiză* nu înseamnă *a avea experiență*, că *stilistul/-a* nu e totuna cu *frizerul* sau cu *coafeza*, că *designerul* nu e totuna cu *croitorul* și *croitoreasa*, că *gardianul* nu înseamnă *portar*. Dar se vede că savurăm cu interes eufemismele, ne face plăcere să ne ascundem după hainele cuvintelor noi, chiar dacă sensurile lor reale le știm numai noi ori nu le știm deloc. Din păcate, în viața noastră lingvistică, nu aplicăm o măsură unitară pentru toate cuvintele, având câteva exemple care demonstrează că pe unele le sancționăm, obligându-le să aibă numai sensuri negative; de exemplu, nu înțelegem de ce termenul *individ* apare utilizat, în special, peiorativ, mulți vorbitori spunând: *Acest individ, că altfel nu-i pot zice...*, ca și când cuvântul *individ* ar fi tot ce putea găsi utilizatorul mai expresiv în rău. În alte variante de exprimare, *individ* este fie o persoană *certată cu legea*, fie *cineva vulgar, suspect* (pe vremea lui Ceaușescu, existau construcții standard: *x este un individ suspect și fără domiciliu!*). Realizând o chirurgie a termenului, în sens filosofic și cu intenție de jocularitate, am spune că *individ* este

cel care nu se poate divide, cel care își este suficient sieși, ca șarpele Uroboros sau ca Iona biblic ori sorescian (in-divid!).

În concluzie, dat fiind că gramatica e un barometru al spiritului, al culturii, al seriozității pregătirii profesinale (ea spune nu câte clase a absolvit cineva, câte facultăți a terminat, ci cum...), fixarea regulilor ei prin jocurile teatrale ar avea ca efect construirea unor tineri cu performanțe în exprimarea corectă și logică în limba lor maternă. Totodată, i-ar motiva pe aceștia să nu-și uite cuvintele venite ca zestre ancestrală, ci să le cultive cu toată bucuria că au strămoși atât de vechi și de valoroși. Dar nu numai cuvinte și forme gramaticale corecte să achiziționeze elevii și studenții prin jocurile teatrale, ci și istorii legate de acestea, mituri, povești și tot ce poate menține parfumul unui trecut așa de onorant. În spiritul frumuseții cuvintelor vechi și anticipativ demersului teoretico-practic ulterior, oferim spre lectură și invităm la decodarea textului următor, construit de noi, din instrumente regionale, populare sau arhaice: *Cu noaptea-n cap, m-am ițit la făgădău să iau duhan. Acolo, era megieșul nostru sabău, cu o raină-n mână.*

- *Te-apuci de meremetisit, bade? Îl întreb eu.*
- *Da, că m-a ponosluit Gheorghe la tot vileagul că nu-s în stare. Da oi pune-n el și perje, că-n băătăură-i bun la orice. Îl am pe diată, de la o catană de-a venit cu polcul pe-aici, de-aia nu-l arunc.*
- *Mai bine ia-i nevestei o farbă ori ceva de lat!*
- *Oi vedea eu! Și apoi mergem la aldămaș.*

CAPITOLUL I

ELEMENTE TEORETICO-PRACTICE DE ORTOGRAFIE, FONETICĂ, ORTOEPIE, LEXICOLOGIE ȘI MORFOLOGIE

Ortografia

A vorbi și a scrie corect în limba română înseamnă nu doar a ști unde să punem semnele de ortografie, ci și de ce, aceasta obligând la cunoașterea tuturor normelor lingvistice. Evoluția tehnologiei se răsfrânge asupra tuturor sferelor vieții cotidiene, determinând un nou mod de raportare a omului la viață și la tot ceea ce îl înconjoară. Comunicarea, proces de bază în interacțiunea umană, este puternic influențată și, s-ar putea adăuga, chiar amenințată de această tranziție digitalizată. Omul contemporan comunică folosindu-se de instrumentele tehnologiei avansate, iar acest fapt se reflectă în dezvoltarea unui mod de comunicare bazat pe viteză de răspuns și concizie. Astfel, prescurtările cuvintelor, lipsa diacriticelor sau a cratimei sunt la ordinea zilei. Noua generație învață prima dată să tasteze și apoi să scrie cu stiloul pe hârtie. Programele de autocorect sau cele de verificare a ortografiei sunt unele dintre cele mai utilizate pe calculator. Acest fapt este realitatea secolului XXI! Ca punct de plecare în vederea eliminării erorilor ortografice întâlnite la copiii și tinerii din școlile, liceele și universitățile din România, această realitate trebuie acceptată drept o consecință firească a metamorfozării procesului comunicational, iar modul de gestionare trebuie să fie unul creativ, care să îmbine structura cu căldura.

Și oare ce poate fi mai eficient decât conectarea oamenilor prin teatru, cu scopul de a-i implica pe oameni în realitatea cotidiană și de a crea punți de comunicare atât între generații, cât și între oamenii de aceeași vârstă! Una dintre problemele întâlnite

În procesul de predare-învățare-evaluare este legată de comunicarea dintre elev și profesor. Pentru a primi informația și a o reține, respectând unul dintre principiile didactice fundamentale, și anume principiul învățării durabile, copiii au nevoie să se simtă liberi să pună întrebări și să discute eventualele nelămuriri în sala de clasă. Prin jocul teatral, atât profesorului, cât și elevului, li se oferă posibilitatea de a transforma procesul de predare dintr-unul anost, greoi, într-unul interactiv, relaxant și chiar distractiv. Teatrul este o atracție pentru majoritatea copiilor. Ei asociază involuntar teatrul cu jocul și povestea. Pornind de la această premisă, orele de gramatică pot fi transformate, cu ajutorul jocului teatral, într-un tărâm magic, cu personaje imaginare cum ar fi Domnul Punct sau Prințesa Cratimă, care, împreună cu Soldații Alfabet se luptă pentru a repara Tărâmul Fermecat de balaurii greșelilor gramaticale. Oferind copiilor șansa să participe activ la construirea poveștii și folosind jocul de rol, aceștia se implică afectiv în acest proces, iar interesul lor în vederea dobândirii cunoștințelor gramaticale sporește. Acesta este doar un exemplu prin care elevilor li se poate stimula dorința de învățare.

O altă modalitate de stimulare a caracterului participativ în cadrul orelor de curs este folosirea textelor dramatice ca suport în vedea analizei limbii vorbite și scrise. Există o paletă destul de vastă de monoloage, piese scurte sau dramatizări care pot stârni interesul tinerilor. Comicul de limbaj sau de situație prezent în unele situații dramatice detensionează atât elevul, cât și profesorul, dându-le șansa de a se desfășura și dezvolta într-un mediu sănătos și relaxant. Memorând un monolog și apoi prezentându-l, eventual, în cadrul unei ore de clasă, elevul capătă atât fluiditate în limbaj, cât și abilitatea de a observa, la ceilalți colegi, eventuale erori gramaticale sau de exprimare, fără a-și critica colegii. Jocul teatral poate fi utilizat cu ușurință în vederea creării mediului propice pentru dezvoltarea sănătoasă și completă a tânărului. De fapt, realitatea

este că orice materie, aparent anevoioasă, poate fi predată folosind metode alternative, inspirate din universul teatral.

Oferim, în continuare, o selecție de reguli gramaticale, cu exemple suficiente din părțile de vorbire a căror ortografie impune comentarii și explicații speciale, care pot fi fixate prin metoda jocurilor teatrale. În cadrul acestora, se va ține seama de vârsta elevilor, mai precis acestea se vor aplica celor de 12-14 ani, când ortografia părților de vorbire este unul dintre obiectivele programei analitice de limba română.

Se scriu cu **cratimă**:

a) substantivele compuse din:

- adjectiv + substantiv: *bună-credință, bună-creștere, bună-cuviință, bună-dimineața* (denumire de floare), *bun-gust, bun-plac, bun-rămas (adio), bun-simț, rea-credință, rea-voință, triplu-sec, triplu-voal* (dar *triplusalt*), *prim-balerin, prim-ministru* (dar *primul nostru ministru!*), *prim-plan, prim-procuror, prim-viceprim-ministru, prim-solist* (se scriu însă cu blanc *prim ajutor* și *prim amorez*), *prim-secretar, prim-procuror, prim-pretor, ex-prim-ministru*,
- interjecții + substantiv (*scârța-scârța-pe-hârtie* – eufemism cu sensul de *funcționar*),
- numeral cardinal + substantiv + adjectiv: *trei-frați-pătați*,
- prepoziția *după* + substantive: *după-amiază, după-masă*,
- substantiv + adjectiv: *apă-albă* (cataractă), *apă-neagră* (glaucom), *bubă-neagră* (dalac), *bube-dulci* (herpes), *pieiroșii* (indieni), *apă-grea, argint-viu, jur-fix* (zi de primire la familiile aristocratice sau la demnitari), *tată-mare, mamă-mare, sânge-rece, coană-mare, cafe-frappe, capră-neagră, mama-mare*,
- substantiv + prepoziție + substantiv: *arbore-de-cacao, cap-de-mort, capră-de-munte, găină-de-munte, gândac-de-bucătărie, gândac-de-Colorado, gură-de-lup* (malformație),

iarbă-de-Sudan, ochi-de-pisică, piatră-de-var, poale-n-brâu,

- substantiv + substantiv în nominativ: *acord-cadru, an-lumină, bas-bariton, bloc-turn, cal-putere, contabil-șef, contract-tip, cămin-spital, câine-lup, cuvânt-cheie, coca-cola, decret-lege, formular-tip, general-colonel, han-tătar, locotenent-colonel, patinaj-viteză, pepsi-cola, pește-ciocan, situație-limită, zi-lumină, zi-muncă, Ana-Maria, Făt-Frumos, Maria-Magdalena, Moș-Ajun (N. B. Se scriu aglutinat blocnotesc, blochhaus, blocstart),*
- substantiv articulat hotărât + substantiv în genitiv: *cerul-gurii (văl palatin), floarea-soarelui, pasărea-paradisului,*
- toate izolările de propoziții sau fraze: *gură-cască, ducă-se-pe-pustii, lasă-mă-să-te-las, papă-lapte, târâie-brâu, soarbe-zeamă, calcă-n-străchini, popa-prostul, vorbă-lungă, coate-goale, burtă-verde,*
- elemente de compunere vechi + substantiv: *baș-boier, treti-logofăt,*
- tipuri izolate: *mai-mult-ca-perfectul, mai-marele.*

Substantivele proprii scrise cu cratimă fac parte din categoria: toponimelor cu structura substantiv + substantiv în nominativ: *Bicaz-Chei, Cluj-Napoca, Drobeta-Turnu-Severin, Snagov-Sat*, a onomasticelor alcătuite din două prenume: *Ana-Maria, Maria-Mirabela*, sau din două nume, dintre care unul de familie iar celălalt un toponim: *Rădulescu-Motru*, a numelor de personaje istorice, literare, religioase: *Albă-ca-Zăpada, Baba-Cloanța, Harap-Alb, Negru-Vodă, Statu-Palmă-Barbă-Cot, Strâmbă-Lemne, Zâna-Zânelor;*

- adjectivele nesudate, cu structura adjectiv + adjectiv (flexionabile la ultimul element: *bun-platnic, instructiv-educativ/vecini bun-platnici, activități instructiv-educative*) sau la ambele (*stele albe-argintii, vișine dulci-acrișoare*), sau cu structura adjectiv cromatic, invariabil + adverb: *galben-*

deschis, roșu-închis, de asemenea, se ortografiază cu cratimă compusele din adjectiv + vocala o + adjectiv: *româno-maghiar, fizico-chimic, indo-european, româno-italo-rus*, din adverb + adjectiv: *așa-zis, așa-numit, așa-pretins, bine-crescut (cuvios), bine-cunoscut (celebru), bine-venit (oportun), drept-credincios, înainte-mergător, nou-născut, propriu-zis, sus-numit, sus-pus*, din substantive care denumesc puncte cardinale + adjective: *sud-american, est-european*,

- adverbele temporale care denumesc momente ale zilei/noptii: *azi-noapte, mâine-dimineată, ieri-seară*, cele rimate: *harcea-parcea, ceac-pac, (ni)tam-nisam*, din prepoziții și substantive cu valoare adverbială și cu sens temporal: *după-masă, după-amiază* sau din prepoziții și adverbe: *dintr-adins, într-adins, dintr-odată*;
- interjecțiile alcătuite din elemente care pot fi analizate: *cioca-boca, haida-de, hodoronc-tronc, hop-ș-așa, tura-vura*;
- prepoziția *de-a*, întâlnită în special în locuțiuni: *de-a dura, de-a valma, de-a latul*;
- adverbele compuse care nu sunt înregistrate în noul DOOM: *alaltăieri-dimineată, alaltăieri-seară, azi-mâine, azi-noapte, mâine-dimineată, mâine-seară*.

Se scriu în cuvinte **separate (cu blanc)**:

- substantivele proprii utilizate pentru denumiri geografice și administrativ-teritoriale, pentru titlurile de ziare și publicații, pentru denumirile funcțiilor, ale instituțiilor, alcătuite din substantive și adjective/substantive în genitiv sau în acuzativ cu prepoziție: *Asia Mică, Baia Mare, Balta Brăilei, Delta Dunării, Gara de Nord, Orientul Apropiat, Peștera Muierii, Trei Brazi, Adevărul de seară, Gazeta de Sud, Facultatea de Litere, comisar principal, director adjunct, director general*, pentru numele de persoane: *Mihai Viteazul, Petru Șchiopul, Radu de la Afumați*; de asemenea, se scriu cu blanc: *prim*

ajutor, prim amorez, triplu exemplar, liberă trecere, liber consimțământ, cafea espresso, cafea filtru, cap de bour (timbru);

- pronumele relative compuse: *ceea ce, cel ce, cele ce, cei ce,*
- numerele: cardinale: *o sută patru, douăzeci și unu,* ordinale: *al treilea,* adverbiale: *de două ori,* distributive: *câte doi,* fracționare: *o doime,*
- conjuncțiile *ca să, cum că, de să, precum că, încât să,*
- prepozițiile: *pe la, de pe sub, de după, până la.*

Câteva reguli ortografice

1. Din 1993, când a fost reintrodus oficial *â*¹⁵, s-au înregistrat foarte multe greșeli sau ezitări în scrierea cuvintelor în care apărea această literă. Expeditiv notăm că și astăzi există specialiști care își redactează lucrările după modelul de scriere de dinainte de 1989, după cum există și publicații foarte cunoscute care nu au acceptat aceste norme noi. În regulă absolută, se notează *â* și nu *î*, dacă acesta apare în interiorul cuvintelor: *până, văzând, urâi*. În cazul numelor de familie, se respectă, în principiu, tradiția scrierii, dar se admite și forma paralelă: *Pârvan/Pîrvan*. Față de această problemă, la nivelul orientărilor lingvistice naționale, s-au creat două curente: școala de la Iași, care s-a pronunțat împotriva revenirii la grafia cu *â*¹⁶, și școala de la București, care a susținut acest reviriment¹⁷.

2. După consoanele *ș* și *j*, aflate în mijlocul sau la inițiala cuvântului, se ortografiază cu *-a-*: *așază, înșală, șade*; dacă *ș* și *j* se află la sfârșitul radicalului, se ortografiază cu *-ea*: *mureșean, prăjeală, scorojeală, greșeală, să sfârșească, să îngrijească*. În scrierea curentă,

¹⁵ Despre evoluția scrierii cu *â* sau *î*, a se vedea Dumitru Draica, *Scurtă istorie a ortografiei românești – cu referire specială la evoluția scrierii cu „â”*, în *Analele Universității din Oradea, Fasc. Filologie*, mai 2008. Comentariile și exemplele sunt preluate din studiul *Gramatica pentru cultura generală*, 2017.

¹⁶ Ca și împotriva formei *sunt* în locul lui *sînt*.

¹⁷ Excepție a făcut academicianul Ion Coteanu.

aproape s-au generalizat formele greșite *așează, înșeală, greșală* etc.

3. Cuvintele care încep cu *e* (*elev, elefant, ecran, evadat*) se scriu și se pronunță cu *e*; excepție fac formele pronominale *el, ele, eu, ei*, precum și cele verbale: *este, era, ești*, care se scriu cu *e*, dar se pronunță cu *ie* (în care *i* este semivocală nescrisă, dar pronunțată, generând diftongii: *iel, ieste, iești, iele*, sau triftongii: *ieu, iei*).

4. Cuvintele cu vocale duble obligă la o emisiune sonoră prelungită: *contraamiral, alcool, știind, Aaron, Varlaam*. Însă, având în vedere sursa etimologică, norma literară actuală impune scrierea cu o singură vocală la cuvintele *cunoștință și încunoștința, prerie și proroc* (din fr. *prairie* și sl. *proroku*); în scriere și pronunție, se identifică aproape exclusiv formele *preerie, prooroc*. În cazul consoanelor duble, acestea pot marca două sunete, fie ambele pronunțate (*accent, succes, vaccina*), fie pronunțat doar unul singur (în cazul numelor proprii: *Rosetti, fortissimo*; dar, la substantivul *Negruzzi*, sunetele identice au împreună altă valoare, ț).

5. Înaintea consoanelor surde *p, t, c, ș, f, h* se scrie și se pronunță *s*: *destăinui, deshuma, desfigurat, despacheta*.

6. Înaintea consoanelor sonore *b, d, g, j, v* se scrie și se pronunță *z*: *izgoni, dejuga, răzjudeca, zvânta*. Excepție fac cuvintele: *disident, disertație, premisă, Desdemona*. Însă se ortografiază cu *z* neologismul adaptat *chermeză*. De asemenea, conform noului DOOM, termenii *concluzie, corозиune* au derivat forme ortografiate cu *s*: *conclusiv, corosiv*, considerate corecte.

7. Înaintea consoanelor *z* și *r* se scrie și se pronunță *s*: *deszăpezi, răszice*.

8. Înaintea consoanelor *l, m, n* se scrie și se pronunță fie *s* (*comunism, casnic*), fie *z* (*izlaz, caznă, gleznă*).

Scrierea cu literă mică și literă mare se realizează:

- la substantivele care denumesc tipuri omenești, preluate de la nume proprii: *o afrodita, un hades, o hera, un păcală, un dinu păturică,*
- la obiectele care poartă numele creatorului: *adidas, hațegană, havană, olandă,*
- la numele ipostazelor mitice: *ciclop, elf, iele, nimfă, rusalcă, sânzienne, trol* etc.,
- la toate cuvintele care urmează după verbe de declarație din vorbirea directă (*Vin și eu! zise ea.*),
- după punctele de suspensie (*Afară-i soare... o vară pe cinstel*),
- la funcțiile și demnitățile utilizate generic: *deputat, domnitor, han, ministru, pașă, prefect, primar, prim-ministru, rege, secretar general, senator, sultan, voievod*; precizăm că aceste substantive se ortografiază cu minusculă și dacă acestea sunt însoțite de numele domeniului: *ministrul educației*. Dacă numele de funcții sunt urmate de numele și prenumele persoanei care le ocupă, termenii se scriu cu majusculă: *Ne-am întâlnit cu Ministrul Educației, Ion Popescu.*
- la epocile istorice și politice, geologice, la curențele culturale, la denumirile de războaie la care nu există un nume: *comunism, neolitic, mezozoic, romantism, războaiele punice*; dacă denumirile sunt de importanță majoră ori se urmărește obținerea unui efect stilistic, se scriu cu majusculă: *Parcă trăiești în Mezozoic.*
- la speciile de plante, animale, la denumirile de produse alimentare, soiurile de vinuri sau de alte băuturi: *cabernet, camembert, fetească, labrador, pergamute*¹⁸, *țigaie*,
- la punctele cardinale, cu excepția cazurilor în care fac parte din denumirea integrală a unor toponime sau entități (*Gara de Nord, București Nord*) sau când denumesc o regiune (*În Vest va ploua*),

¹⁸ Cu dubletul *bergamote*.

- la substantivele care denumesc forme de relief sau cele utilizate în adrese, dacă acestea nu fac parte din denumirile standardizate și dacă sunt urmate de substantive în nominativ: *Iacul Razelm, munții Carpați, parcul Cișmigiu, pasul Tihuța, depresiunea Petroșani, bulevardul Unirea*. Pe hărți, pe indicatoarele rutiere și în actele de identitate sau în alte documente, aceste substantive se ortografiază cu majusculă, prin excepție,

- la prepozițiile, conjuncțiile, articolele din structura numelor proprii compuse: *Ludovic al XIV-lea, Ministerul de Interne, Ștefan cel Mare*,

Se scriu cu prima literă mică și a doua literă mare denumirile abreviate de mărci ale unor produse electronice sau informatice, în conformitate cu ortografia practică de producător sau de inventator: *iPad, iPhone* (unde *i* se citește *ai*, după cum decodează celebrul Steve Jobs¹⁹).

Ediția nouă a DOOM-ului reglementează unele efecte stilistice ironice, denigratoare, prin scrierea cu literă mică a cuvintelor care, în regulă generală, se scriu majusculă; de exemplu: *ceaușescu, p.c.r.*, alte nume de autori și titluri care apar în grafica unor coperte sau a unor reclame de la televizor.

Scrierea cu majusculă

În afara situațiilor clare și consacrate prin tradiție de scriere cu literă mare (la început de propoziție/frază: *Studentii învață.*, în scrierea prenumelor: *Vasile, Dorina, Carmen*, a numelor de familie: *Dimitriu, Popescu, Rusu*, a pseudonimelor: *Chiorul, Mutu*, a hidronimelor: *Dunăre, Jiu*, a oronimelor: *Bucegi, Caraiman*, a toponimelor: *Africa de Sud, Asia Centrală, Brunei, Cărbunești, Iași, Nepal, Polul Nord, Țara Românească*²⁰, a locuțiunilor de politețe: *Excelența Sa, Majestatea Voastră*, a pronumelor substitute pentru

¹⁹ www.apple.com

²⁰ dar cu minusculă la *țările române*.

nume religioase ca *Dumnezeu, Isus* etc.: *Sfințească-se numele Tău*), se scriu cu majusculă:

- numele de animale, de rase, soiuri de plante: *Azorel, Marele Alb, Muf, Napoleon* (soiuri de fructe), *Ursu, vacă Dobrogeană*;
- obiectele denumite prin numele autorului: *doi Brâncuși, un Eminescu*,
- denumirile de aștri, constelații: *Carul-Mare, Pluto, Venus*, dar și *Luna, Pământul, Soarele*, când apar în terminologia astronomică,
- manifestările științifice, războaiele cunoscute epocile istorice și culturale, evenimentele istorico-politice: *Congresul Lingviștilogilor, Primul Război Mondial, al Doilea Război Mondial, Renașterea, Unirea Principatelor*,
- denumirile de instituții: *Camera Deputaților, Ministerul Educației, Teatrul Notarra* (scrise cu majusculă inclusiv în forma lor eliptică: *student la Medicină*),
- punctele cardinale, dacă sunt utilizate ca nume proprii, desemnând o regiune, o zonă: *în Occident, în Vest, spre Orient*,
- termenii de adresare din structura memoriilor, cererilor, de pe plicurile de corespondență: *Domnule Director, Domnului Președinte al României*,
- denumirile departamentelor ori substructurilor din cadrul instituțiilor se scriu cu majusculă doar la primul termen: *Direcția juridică, Serviciul de contabilitate*, de asemenea, se scriu după aceeași regulă și titlurile de publicații, opere literare, științifice, emisiuni, documente, denumirile de medalii (*Adevărul Literar, Magna Carta Libertatum, Ordinul Serviciul Credincios în Grad de Cavalier* etc.),
- orice alte cuvinte comune, pe care vorbitorul dorește să le evidențieze: *Ești Om cu O mare!*

Scrierea derivatelor și a compuselor

În general, derivatele cu *prefixe* cunoscute și cu vechime în limbă se scriu aglutinat (*inapt, neatent, nonviolență, expus*), deosebindu-se, astfel, de construcțiile mai noi de felul *non-UE, non-eu* (unde formantul *non* are sensul *din afara, în exterior*). În praxisul curent, s-a demonstrat că intenția de comunicare a emițătorului poate genera atât manifestări atipice în utilizarea unor semne de ortografie, cât și sensuri noi ale unor prefixe; de exemplu, formula din enunțul *Popescu, ne-Popescu, nu mă interesează cine a greșit. Va plăti!*, dezvoltă, pentru prefixul *ne-*, scris izolat, sensul nehotărât de *indiferent cine*.

Pentru configurarea statusului actual al unor derivate ortografiate cu externalizarea prefixului, exemplificăm cu următorii termeni:

- *ex/fost*: *ex-soț, ex-președinte* (uneori, acest prefix poate fi utilizat cu valoare substantivală, în stilul colocvial spunându-se: *M-am întâlnit cu ex-ul sau Ex-ul meu mi-a dat un mesaj.*),
- *pro-/pentru*: *pro-NATO, pro-Băsescu*; antonimul este *anti/împotriva*: *anti-Ilieșcu* (scrierea cu cratimă este motivată, în ambele exemple, de statutul de cuvânt abreviat sau de substantiv propriu al termenului de bază); se scriu însă aglutinat *proeuropean, proamerican, antieuropean* etc.,
- *supra, extra, răș/foarte*: *supra-aglomerat, extra-plat, răș-vizat*; prefixoidele funcționează uneori și ca modalități afective de supraprefixare, cu efecte pleonastice: *mega-ultra-cunoscut*; în varianta colocvială, remarcăm și tendința de utilizare a câtorva afixoide drept cuvinte independente: *Tricoul este super. Ca tensiune, el este hiper*,
- prefixoidele temporale plasate la un numeral, generând ortografia cu cratimă: *ante-'89, post-'90*,

- în cazul coordonărilor de termeni derivați de la același cuvânt de bază, pentru evitarea repetițiilor, prefixul se poate plasa între paranteze: *cursul trebuie scris/ (trans) scris de mână*.

Derivatele cu sufixe se scriu, în mod tradițional, aglutinat, excepție făcând (în sensul scrierii lor cu cratimă) următoarele:

-

ele derivate de la abreviate sau de la literele alfabetului:
TAROM-ist, X-ulescu,

-

erivatele de la substantive proprii străine, ale căror finale fie nu se pronunță, fie se pronunță altfel de cum sunt scrise: *Rousseau-rousseau-ist, Shakespeare-shakespeare-ism* etc. (menționăm că aceste substantive sunt admise și cu formele aglutinate: *rousseauist, shakespeareism*); derivatele cu sufixele *-ist, -ism* (sau altele care încep cu *-i*) de la substantive comune, cu finala *y* optează pentru scrierea continuă, cu eliminarea finalei, în favoarea lui *-i* de la sufix; de exemplu, *dandy* se va ortografia *dandism, party-partist*. Modelul utilizării prefixoidelor drept cuvinte independente s-a extins și la nivelul sufixelor propriu-zise, astfel încât, în româna actuală, se înregistrează substantive comune sau proprii, exprimate prin sufixele *-ism* și *-escu*, cu formele de plural *-isme* și *-ești*: *Vrem un președinte care să nu se mai numească -Escu!. M-am săturat de atâtea -isme în istoria noastră.*

Despre unele caracteristici contextuale ale categoriilor gramaticale ale părților de vorbire și alte aspecte ale ortografierii lor²¹

Articolul

1. Articolul posesiv feminin rămâne a invariabil, în formele de genitiv-dativ ale adjectivelor posesive: *o prietenă a mea* (N. Ac.) - *unei prietene a mele* (G. D.), ceea ce se modifică fiind numai posesivul din structură, *mea* devenind *mele*.
2. În construcțiile cu prepoziția acuzativă *de*, articolul posesiv formant al pronumelui posesiv este acceptat atât cu forma de plural (*un prieten de-ai mei*), cât și cu cea de singular (*de-al meu*), recomandată fiind prima, datorită sensului partitiv al prepoziției, echivalentă a lui *dintre* (*un prieten dintre ai mei*).
3. La nivelul limbajului actual, constatăm o proliferare a utilizării cu valoare adverbială a formei substantivale articulate hotărât *de genul/de felul* (de exemplu, *ceva de genul/de felul*), fără ca, în pronunție, articolul *-l* să se mai audă. Chiar dacă prevedem că este o structură pe cale să se fixeze, considerăm că, în stadiul contemporan al limbii, aceste utilizări, înregistrate cu precădere în exprimarea tinerilor, sunt incorecte și trebuie evitate, deoarece norma literară impune fixarea unui determinant după un substantiv articulat hotărât, corect fiind: *ceva de genul acesta, ceva de felul celor spuse*.

Adjectivul

1. Adjectivele care sunt derivate cu sufixul *-iu* (*argintiu, auriu, căpșuniu, cireșiu, cenușiu, limoniu, nisipiu, trandafiriu, vișiniu* etc.) se ortografiază la plural cu 2 *i*, când urmează substantivelor (*copaci*

²¹ Comentariile și exemplele sunt preluate din studiul nostru *Gramatica pentru cultura generală*, 2017.

argintii, bluze trandafirii, cercei cireșii); când precedă substantivele masculine și se află la plural, se ortografiază cu 3 *i*: *alburiii copaci, brumăriii pomi*. Acelorași reguli se supune și adjectivul *propriu*: *copiii proprii, propriii copii*;

2. Forma *drag* are femininul plural identic cu masculinul plural – *dragi*: *băieți dragi, fete dragi*; în acest caz, situațiile de antepunere a adjectivului nu afectează structura morfematică invocată, fiind corect *dragile mele* și nu *dragele mele*. Genitiv-dativul singular al acestui adjectiv se formează tot cu desinența *-i*: *fetei dragi*, care desinență se conservă și la schimbarea topicii: *dragii mele fete* (întâlnită cu forma greșită – *dragei mele fete*).

3. Adjectivele terminate în *-uu* (*ambiguu, continuu, superfluu*) formează masculinul plural în *-i*: *ambigui, continui, superflui*.

4. Au femininul atât în *-oa*, cât și în *-o* formele: *analog* și *omolog* (*analoagă/analogă, omoloagă/omologă*), în schimb, *baroc, echivoc, patriot* nu admit decât formele cu *-o*: *barocă, echivocă, patriotă*.

5. Este corectă a doua formă din dubletele: *iubăreț/iubareț, hândrălău/handralău*.

6. Sunt adjective invariabile în raport cu genul, numărul și cazul:

- unitățile: *alb-vanilie, antișoc, asemenea, atroce, bantu, bej, bleu, cogeamite, corai, ditai, ditamai, ecru, eficace, factice, forte, gigea, grej, grenă, grenă-lucios, gri, locvace, lila, maro, mișto, motrice, otova, pane, pendinte, propice, rapace, rococo, roz-oranj, sadea, sepia, sexy, stereo, uni, vivace*; locuțiunile *ca vai de lume, cum trebuie, fel de fel*; dintre acestea, *coșcogea(mite), ditai, ditamai* admit combinația cu un substantiv articulat definit: *coșcogeamite băiatul, ditamai animalul, ditai omul*;

- cele cu finala în *-e* (*atroce, eficace, factice, forte, locvace, motrice, pendinte, perspicace, propice, rapace, vivace, vorace*, deși identic formal cu acestea, *tenace* are o mai mare libertate flexionară, putând apărea și articulat definit;

- unitățile cu distribuții fixe pentru anumite genuri sau numere: *lapte covăsit, zahăr farin, hidrogen sulfurat* etc. (numai cu formă de

masculin/neutru sg., determină substantive masive), *țânțar anofel/țânțari anofeli*, *an bisect/ani bisecți* (numai cu forme de masculin sg. și pl.), *urnă cinerară/urne cinerare*, *liră sterlină/lire sterline*, *glandă sudoripară/glande sudoripare* etc. (numai cu forme de feminin sg. și pl.), *barometru aneroid/barometre aneroide*, *foc bengal/focuri bengale*, *accent circumflex* (numai cu forme de neutru sg. și pl.; la nivelul limbajului științific, se înregistrează extensii de paradigme ale adjectivelor recunoscute drept invariabile, prin forme ca *femeie gravidă*, dar și *uter gravid*; de asemenea, în varianta colocvială și peiorativă a limbii, se poate utiliza și masculinul refăcut, ca *bărbat gravid/bărbați gravizi*;

- termenii prefixați de la substantive: *pastă anticarie*, *vestă antiglonț*, *măsuri anticomunism*, *etapă postconflict/postprivatizare*, *program preaderare/postaderare*;

- unitățile trunchiate, abrevierile sau cele formate cu prefixoide, utilizate adjectival: *coafură afro*, *cuplu lesbi*, *muzică latino*, *program tele*, *profesoară O. K.* sau *super O. K.*, *profesoară simpa* etc.

Adjectivele care nu au grade de comparație reprezintă o subclasă redusă de unități, demonstrând că, în general, categoriile gramaticale nu sunt un datum, că elementele solidare de conținut și formă sunt doar descriptori ideali ai acestora. Imposibilitatea semantico-funcțională de a-și anexa morfeme de grad este similară defectivității de număr și de gen. În subclasa adjectivelor românești, sunt fără grade de comparație următoarele unități:

- cele care sunt împrumutate din comparative de superioritate latinești: *exterior*, *inferior*, *interior*, *superior*, *ulterior* ori din superlative savante: *extrem*, *maxim*, *minim*, *suprem*, *ultim*,
- cele care au sens superlativ: *colosal*, *desăvârșit*, *enorm*, *gigantic*, *grozav*, *magistral*,
- cele categoriale: *clujean*, *diferențial*, *păsăresc*, *profesional*, *sulfuric*, *urban*,

- care exprimă caracteristici definitive: *adevărat, circular, copt, fiert, întreg, mort, oral, total, viu.*

Numeralul

1. Numeralul ordinal *întâi* este admis și cu forma de feminin *întâia*, când apare după un substantiv feminin: *clasa întâi/întâia* (cu precizarea că prima formă este corectă, cea de-a doua fiind acceptată).
2. Formele de genitiv și dativ ale unor numere se construiesc cu ajutorul prepozițiilor *a* (pentru genitiv: *votul a doi senatori*) și *la* (pentru dativ: *a dat sfaturi la doi elevi*); numerele colective se flexionează corect la genitiv-dativ astfel: *amândoi, amândouă/amândurora, tustrei/tustreilor, tustrele/tustrelelor, câteșitrei/câteșitreilor, câteșitrele/câteșitreilelor*.
3. În enunțuri comune, cu excepția celor de pe documentele bancare, se recomandă scrierea cu litere a numeralelor până la 10 și cu cifre a celor peste 10; de exemplu: *Grupa mea are 31 de studenți, dintre care șapte sunt japonezi*;
4. Numerele peste 20 au valoare substantivală, impunând la termenul următor prepoziția *de*: *douăzeci de fete, o sută de copii*; dacă după numeralul cardinal peste 20 urmează un substantiv care denumește o monedă/o valută sau o unitate de măsură etc. și care este abreviat sau simbolizat (de exemplu, \$, km), prepoziția *de* se omite: *20 \$/20 km*; în schimb, dacă acesta este redat integral, prepoziția este obligatorie: *20 de dolari/20 de kilometri* (și nu *20 dolari/20 kilometri*).
5. Numeralul cardinal *unu* se ortografiază fără *-l*: *unu, doi, trei, patru*. Forma cu *-l* este specifică pronumelui nehotărât: *Unul citește, altul scrie*. Numerele *unu* și *doi* intră în componența unor locuțiuni și expresii adjectivale sau adverbiale, unde apar articulate (*tot unul și unul, de unul singur, nici una, nici două, cu una, cu două*);

6. Când marchează succesiunea numărabilă a informațiilor de la nivelul enunțurilor culte ori tehnicizate, numeralul are valoare adverbială, ca în exemplul *Am multe propuneri: unu, să citim mai mult, doi, să scriem pe diferite teme, trei, să publicăm ce scriem* (substituția acestora este posibilă cu locuțiunile adverbiale *pe de o parte, pe de altă parte*).

7. Numeralesle cardinale, precum și cele ordinale pot apărea și cu forme transcrise cu cifre romane, având următoarele echivalențe: 1-I, 2-II, 3-III, 4-IV, 5-V, 6-VI, 7-VII, 8-VIII, 9-IX, 10-X, 11-XI, 10-XIX, 20-XX, 30-XXX, 40-LX, 50-L, 60-LX, 90-XC, 100-C, 200-CC, 300-CCC, 400-CD, 500-D, 600-DC, 900-CM, 1000-M, 2000-MM.

8. Sunt corecte formele numeralelor ordinale, provenite de la cele cardinale: *al patrulea, al optulea, al douăzecilea, al sutălea, a două sutelea, al mielea, al două mii, al milionulea, al miliardulea*, și nu *al patrălea, al optălea/al optelea, al douăzecelea, al sutelea, al două sutălea, al mii, al două mielea, al milionălea, al miliardălea*.

Substantivul

În subsistemul substantivelor animate românești, paralel cu substantivele **mobile** de felul: *student/student-ă, doctor/doctor-iță, gâscă/gâsc-an, cioară/cior-oi*, se regăsesc unități care nu-și pot forma echivalentul de gen cu sufixe moționale, având forme exclusiv pentru feminin (*caracatiță, călăuză, cămilă, cloșcă, doică, girafă, gravidă, lăuză, moașă, molie, persoană, privighetoare, rudă, soprană, șopârlă, victimă, viespe* etc.) sau exclusiv pentru masculin (*făt, general, licurici, notar, ofițer, purice, sugar, pilot, primar, deputat, senator, ministru, asistent, lector, conferențiar, profesor* (în învățământul universitar), *rector, decan, bariton, bas, tenor* etc. Acestea constituie categoria unităților **epicene**. Pentru exprimarea termenului echivalent ca gen/sex biologic acestor unități, se recurge la substantivele *domn/doamnă* sau *mascul/femelă*: *masculul girafă, doamna asistent, profesor* (dar *asistentă*, dacă

referința este la cadrul medical, și *profesoară*, în cazul în care exercitarea funcției se realizează în învățământul preuniversitar). Datorită faptului că, în comunicare, intenția este de a face referire la termen, în general, și nu la apartenența la un sex anume a celui care exercită o funcție/profesie, acordul se realizează cu substantivul epicen și nu cu eventualele determinări care dezambiguizează genul/sexul, fiind deci corect *doamna Decan al Facultății*, și nu *doamna Decan a Facultății*. La unele substantive, se constată o inadvertență între conținutul lor noțional și desinența de gen din structură; astfel, termenii *agă*, *avă*, *beizadea*, *bengă*, *calfă*, *catană*, *ginerică*, *ordonanță*, *pașă*, *popă*, *rigă*, *santinelă*, *sarsailă*, *tată*, *vădică*, deși se referă la entități masculine, au ca desinență un segment consacrat pentru feminine, *-ă/-a*. Alte substantive au aspect de masculin, dar cumulează atât termeni de gen masculin, cât și de gen feminin: frați (*frate*, *soră*), părinți (*mamă*, *tată*), bunici (*bunic*, *bunică*), medic (*doctor*, *doctoriță*).

Substantivele **heteronime** cuprind unități la care echivalentele de gen se exprimă prin cuvinte diferite: *mamă/tată*, *frate/soră*, *unchi/mătușă*, *bou/vacă*, *cocoș/găină*, *cal/îapă* etc. Alternativ formelor *tată*, *frate*, în româna populară, circulă ocazional și termenii *tătâne*, *frățâne*, care se motivează tot prin surse latinești: *tătâne* prin lat. pop. *tatanis*, *tatanem*, însemnând *tată*, *frățâne* prin lat. *fraternus*, care a dat, prin disimilarea lui *-r*, *fratrem* (nu excludem însă posibilitatea ca acesta să fie și o formație analogică, după modelul *tătâne*). În schimb, perechile lor heteronimice, *mamă*, *soră*, nu cunosc aceste realizări cu *-âne*.

Rar, unele substantive animate, de felul: *animal*, *dobitoc*, *mamifer*, *macrou*, *personaj*, *star*, *vip* se încadrează, formal, la genul neutru, deși, din punctul de vedere al conținutului, sunt masculine. De asemenea, înregistrăm și fenomenul invers, al unor neanimate care, în mod tradițional, ar trebui încadrate în subclasa genului neutru, dar care apar cu desinențe de feminin (*banană*, *câmpie*, *cireășă*, *dimineață*, *gutuie*, *iarnă*, *luni*, *marți*, *pară*, *seară*, *toamnă*,

țară, vișină) sau de masculin (*covrig, ianuarie, februarie, măr, munte, păr, perete*).

Genul comun sau bigenul cuprinde substantive animate care au aceeași formă pentru masculin și feminin: *bâlbâilă, ciocofleandură, coate-goale, linge-blide, papă-lapte, prichinduță, pândilă, soarbe-zeamă, târâie-brâu, Adi, Gabi, Luci*.

Observație. În subclasa substantivelor mobile, care își formează echivalentul de gen cu sufixe moționale, un comportament atipic îl are substantivul *doctoriță*, care nu se utilizează individual în vocativ (de exemplu, este nereperat semantic enunțul *Doctorița, vino la urgențe!*), ci totdeauna însoțit de determinantul *doamna/domnișoara*, urmat de forma de masculin *doctor* (*doamna/domnișoara doctor!*). În acest sens, deși varianta feminină a lui *doctor* este *doctoriță* (și nu *doctora*, cum frecvent se întâlnește în special în limbajul bucureștean), acesta devine funcțional ca substantiv mobil numai în contextele descriptive: *Ea este doctoriță. Am vorbit cu doctorița* etc.

Sunt de genul neutru nominalele neanimate ca: *ajutor, cămin, dans, deceniu, dig, drog, impas, lac, măr, minut, obraz, piept, studiu, turneu* etc., deși unele pot fi ori masculine: *cartof, castravete, dinte, idol, munte, pantof, perete, pom*, ori feminine: *artă, brățară, cafea, capcană, crimă, pijama, schemă, țară* etc. Tot la genul neutru se încadrează numele câtorva jocuri și sporturi: *box, fotbal, șah* (chiar dacă unele pot fi și feminine, ca *gimnastică, scrimă*) și numele de vânturi: *austru, ciclon, crivăț*.

Sunt numai masculine numele literelor alfabetului: *a, b, c, d*, numele lunilor anului: *aprilie, mai, iunie*, numele notelor muzicale: *do, re, mi, fa*, numele cifrelor: *unu, doi, trei* (*am primit un trei/am primit doi trei*) etc. Sunt întotdeauna feminine numele continentelor: *Africa, Asia, Europa*, numele zilelor săptămânii: *luni, marți, joi*, numele anotimpurilor: *primăvară, vară, iarnă*, numele de fructe: *caisă, cireășă, pară, prună*. Fac excepție *ananas, pepene, strugure*, care sunt masculine, și *măr*, care este neutru. Sunt, de

asemenea, feminine numele de limbi: *româna, latina, franceza, spaniola*, numele de țări care se termină în -a: *Brazilia, Canada, Franța, Italia, Portugalia*; în schimb, cele care au terminații consonantice sau vocalice, altele decât -a, sunt masculine: *Congo, Irak, Iran, Peru*.

Numărul este o categorie gramaticală dezvoltată în raport cu datele exterioare, indicând un singur obiect (*elev, casă, penar, membru*) sau mai multe obiecte de același fel (*elevi, case, penare, membri*). Distincția singular/plural se realizează prin desinențe, articole și prin determinări adjectivale. Astfel, la unele²² masculine cu finala -ă opoziția singular/plural se realizează prin vocala -ă/-i scurt/i fără valoare fonetică/č: *popă/popi, pașă/pași, ginerică/ginerici, vlădică/vlădici*; la alte masculine, se recurge la mijloace mixte, ca alternanțele fonetice și desinențele: *boz/boj-i, cneaz/cnej-i, colac/colac-i* (de baie și produs de patiserie), *crenvurst/crenvurșt-i, gauss/gauș-i, grumaz/grumaj-i, mînz/mînj-i, obraz/obraj-i, urs/urș-i*. La câteva masculine se înregistrează neutralizarea sistemului de opoziții desinențiale, termenii având aceeași formă pentru singular și plural; distincțiile de număr se realizează prin articole sau adjective ori prin alte elemente contextuale: *ardei-u-l/ardei-i, acest ardei/ acești ardei, un colibri/niște colibri, celălalt colibri/cei alți colibri, acel cârmaci/acei cârmaci, un dalai-lama/doi dalai-lama, acel kiwi/acei kiwi, un ochi/niște ochi, micuțul pui/micuții pui, bogatul unchi/bogații unchi, îl văd pe vraci/îi văd pe vraci*.

O serie de feminine formează pluralul în -i sau -uri: *bardă/bărz-i, ciocofleandură/ciocoflend-uri, ciotcă/ciotc-i, clacă/*

²² Masculinele *agă, avă, bengă, sarsailă* se utilizează numai la singular. *Beizadea* și-a dezvoltat pluralul cu desinența de feminin -le, în contexte peiorative: *Beizadelele de Dorobanți*. De asemenea, limbajul presei de cancan conține frecvente utilizări ale lui *beizadea* cu referințe la persoane feminine: *Domnișoara X este beizadeaua senatorului Y. Aceste libertăți combinatorii îl încadrează pe beizadea între termenii reprezentativi pentru genul comun*.

clăc-i, hăpcă/hăpc-i; la altele, desinența -ă/-e este dublată de alternanța din radical: *aplică/aplic-e, iadă/ied-e, pârnaie/pârnă-i, piuă/piv-e*. La neutru plural, remarcăm recursul la desinențe atât de la masculine, cât și de la feminine: *abces/abces-e, airbag/airbag-uri, aragaz/aragaz-e, aviz/aviz-e, chebap/chebap-uri, curcubeu/curcube-ie, dudă-u/duda-ie, extras/extras-e, ghișeu/ghișe-e, giol/gioal-e, ou/ou-ă, monolog/monolog-uri, oreion/oreioan-e, parpalac/parpalac-e, parter/parter-e*.

În cazul neologismului *bikini* (fr. *bikini*, engl. *bikini*)²³, distincția singular/plural se realizează numai prin intermediul articolului definit: *bikini-u-l, bikini-i*. Deși cuvântul conține un indiciu clar referitor la numărul obiectelor conținute (*bi-2*), în limbajul curent, *i* se dă exclusiv sensul unui singur obiect, care este invariabil un *slip*. Un compus nou de la *bikini* este substantivul *burkini*, inexistent deocamdată în dicționarele noastre explicative, care înseamnă *costum de baie purtat de femeile musulmane* (format din *burka* și *bikini*). O categorie importantă de substantive o reprezintă cele care au *formă unică pentru singular și plural*, referința la număr realizându-se prin articole, determinanți, adjective sau numerale: *baci, cârmaci, arici, licurici, guru, genunchi* (masculine), *învățătoare, educatoare, orhidee, papaia* (feminine), *nume, prenume, renume, codice, pântece* (neutre).

Substantivele colective desemnează entități singulare cu sens plural: *armată, cârd, grămadă, jumătate, majoritate, mulțime, oaste, oștire, popor, pluton, sfert, stol, turmă*; la acestea se adaugă derivatele cu sufixe colective: *copilărimă, făget, nucet, plopîș, pomot, porumbiște, stejăriș, tutuniște, țărănime*. În regulă generală, când aceste unități sunt subiecte, acordul cu predicatul se va realiza la singular: *O mulțime a plecat. O parte a plecat*. Dacă substantivele sunt determinate de unități nominale la plural,

²³ explicat în DEX, p. 84, ca substantiv la singular cu sens de plural: *costum feminin de baie, format din slip și dintr-un sutien de dimensiuni reduse (bi-)*.

acordul se realizează la plural: *O mulțime de studenți au plecat. O parte din copii au plecat.* Excepția nu funcționează dacă substantivele cu sens colectiv la singular sunt precedate de adverbe restrictive, caz în care acordul cu predicatul se realizează la singular: *Doar o parte din copii a plecat.*

Substantivele defective de număr se recunosc, în general, prin elementele finale, cu aspect de desinențe sau de articole: *Arad, București, Craiova, Videle.* În literatura de specialitate, acestea sunt încadrabile în clasele următoare:

a) Substantive *singularia tantum*, având numai formă de singular, care cuprind:

nume de persoane: *Alexandru, Elena, Popescu, Tatiana,*

nume de locuri: *Arad, Craiova, Motru, nadir, Oradea,*

nume de materii: *antigel, cacao, carne, ciment, lapte, grâu, sânge, vată, zestre,*

noțiuni abstracte: *cinste, flească, fler, foame, forfotă, groază, scârbă, scofală, sete, silă, teapă, vervă, vogă,*

nume de sporturi: *fotbal, gimnastică, șah, tir,*

nume de planete: *Luna, Marte, Pământ, Pluto, Saturn.*

Observații

1. În exprimarea familială, se pot întâlni forme de plural ale numelor sau prenumelor proprii de persoană (*Elenele ne-au oferit prăjituri de ziua lor. Popeștii au plecat*), contexte care nu pledează însă pentru mobilitatea lor în raport cu numărul, ci demonstrează o performanță pe care a atins-o varianta colocvială a limbii, aceea de a reprezenta individualitățile în clase ample de entități. De asemenea, remarcăm, prin aceste apariții, și o intenție peiorativă a utilizatorilor, dar și tendința brahilogică, specifică limbajului popular, care, în loc să enumere persoanele care se numesc Elena (de exemplu, *Elena Popescu, Elena Vasilescu, Elena Ionescu* etc.) sau pe toți membrii familiei Popescu (de exemplu, *doamna*

Popescu, domnul Popescu, fiul Popescu, fiica Popescu), le cumulează în plurale atipice (*Elenele, Popeștii*).

2. În cazul substantivelor nume de materie, de felul, *carne, ciment*, formele de plural *cărnuri, cimenturi*, care sunt acceptate, denumesc sortimente ale termenilor generici; de exemplu, *cărnuri* înseamnă sortimente de carne de porc, vită, oaie etc.; *cimenturi* reprezintă o varietate de produse din ciment, de diferite calități și în diferite compoziții, fără a fi pluralele consacrate ale bazelor.

3. N-am inclus în categoria numelor de planete singularia tantum substantivul *soare*, deoarece forma de plural *sori* este admisă și consacrată, datorită fenomenului astrologic rar, care constă în proiecția (sau iluzia proiecției) pe cer a două astre cu aspectul soarelui.

b) Substantivele *pluralia tantum*, având numai formă de plural, care cuprind:

- nume de locuri cu finala *-i*: *București, Cărbunești, Iași*,
- nume de sărbători religioase: *Florii, Rusalii, Sânzâiene*,
- nume de materie: *bale, confetti, lături, măruntaie, șale*,
- nume de obiecte alcătuite din două părți identice: *cioareci, colanți, ițari, izmene, ochelari, nădragi, ștrampi*,
- nume abstracte: *condoleanțe, doleanțe, moravuri, pandecte, represalii, universalii, zori*.

Observații

1. Când ocupă poziția sintactică de subiect, toponimele pluralia tantum pot genera două direcții de acord, tocmai datorită faptului că locutorul percepe sensul lor de entitate unică (de exemplu, în România, numai un singur oraș se numește *Iași*), dar, concomitent, prin finala specializată pentru plural, *-i*, poate fi raportat la pluralele comune (*codri, frați*), admitând și un acord la plural. Modul în care utilizatorul selectează un tip de articol (de singular sau de plural) este indiciul unei anumite intenții de comunicare, admitându-se

atât un enunț precum *lași este un oraș frumos/lașul este un oraș frumos*, dar și *lașii sunt un oraș frumos*.

2. Deși substantivul *pantaloni* pare a se încadra în seria semantică *ițari, nădragi, izmene*, este un termen mobil în raport cu numărul, având și formă de singular - *pantolon* - și de plural - *pantaloni*, explicabile prin etimonul francez *le pantolon, les pantalons*.

- Numele sărbătorii de *Paști* are, conform noului DOOM, și variantă de singular, *Paște*, neintrând în categoria substantivelor defective.
- Substantivul *pepsi-cola* (format de la substantivul *pepsina*, o enzimă digestivă, și termenul internațional *cola/plantă*) se înregistrează cu pluralul *pepsi-cole*; în schimb, *coca-cola* nu se utilizează la plural. O explicație posibilă ar constitui-o vechimea primului termen în limba română, ceea ce i-a permis flexibilitatea în raport cu pluralul (*pepsi-cole*). Același comportament îl va avea probabil peste ani și mai noul *coca-cola*, deocamdată imuabil.

O problemă controversată a categoriei gramaticale a numărului o reprezintă *dubletele de plural*, care, din punct de vedere semantic, pot avea sau nu un reper comun. Astfel, după DOOM 2005, termenul *nivel* are două forme de plural, nediferențiate semantic, *nivele, niveluri*, raportabile ambele și la sensul de *etaj, poziție* etc. și la sensul de *instrument utilizat în construcții* (*Clădire cu trei nivele/niveluri. A cumpărat două nivele/niveluri*). Pentru eliminarea litigiilor în privința formelor de plural ale unor substantive, oferim o listă de termeni grupați în următoarele categorii:

- a. dublete de plural nediferențiate semantic: *amanet-amanet-e/amanet-uri, babysitter-babysiter-e/babysiter-i, balot-balot-uri/baloț-i, cicatrice- cicatric-e/cicatric-i, ghiont-ghionț-i/ghiont-uri, jersey-jersee/jerseuri, macat-macat-e/macat-uri, miom-mioam-e/miom-uri*,

- b. dublete de plural diferențiate semantic: *batal-batal-i* (berbec)/*batal-e* (gropi), *fildeș-fildeș-i* (dinte)/*fildeș-uri* (obiecte), *granat-granați* (plantă)/*granat-e* (silicat), *iris-iriș-i* (plantă)/*iris-uri* (ochi), *jur-jur-i* (jurat)/*jur-uri* (jurămintă), *maică-maici* (călugărițe)/*maic-e* (mame), *virus* (pe calculator)-*virusi*, *virus* (microb)-*virusuri*,
- c. substantive cu două forme de plural, dintre care numai prima este literară, cea de-a doua fiind admisă, în utilizarea comună: *căpșuni/căpșune*, *coarde/corzi*, *coperte/coperți*, *chipie/chipiuri*, *găluște/găluști*, *râpe/râpi*, *tuneluri/tunele*.

Există și substantive la care se înregistrează trei forme de singular sau plural, nediferențiate semantic: *ciorchin/ciorchin-e/ciorchin-ă*, *item-item-i/-e/-uri*.

Metodele prin care se pot însuși corect noțiunile teoretice referitoare la categoriile gramaticale ale substantivelor vor urmări impunerea de sarcini precise și solicitarea de răspunsuri concrete și **motivate științific**. Prin exercițiile efectuate, elevii vor fi stimulați să-și amintească informațiile teoretice și, în funcție de acestea, să răspundă ținând seama de solicitările. Obiectivele urmărite de propunător vor fi cu certitudine atinse cu succes, dacă vor fi formulate prin metoda jocurilor teatrale. Propunem câteva modele de cerințe și de solicitare de răspunsuri legate de clasa lexico-gramaticală a substantivului, precizând că, în raport cu vârsta și cu nivelul intelectual al copiilor, se pot diversifica ori se poate ridica gradul lor de dificultate:

1. **Săriți de două ori când auziți termeni defectivi de singular:** *scripte*, *hemoroizi*, *osanale*, *târlici*, *pandecte*, *orhidee*, *putregai*, *chiștoace*, *scofală*, *țepă*, *vervă*, *vogă*, *judo*, *lături*, *veci*.
2. **Strigați *bing* la cuvintele care nu au plural:** *tutti-frutti*, *shopping center*, *prenadez*, *uzufruct*, *termopan*, *malpraxis*, *plen*, *confort*, *haz*, *griș*, *astmă*, *interimar*, *duo*, *fasung*, *debut*, *limax*,

eschimos, plâns, joben, clavecin, trend, portbebe, profil, safari, mălai, conac, plonjeu, viitor, goblen, litoral, desert, flagel, apetit.

3. Bateți din palme pe genunchi o singură dată la auzul substantivelor neologice neadaptate fonetic: *bacon, charter, bypass, airbag, driver, diesel, jacuzzi, paspartu, iceberg, leader, leitmotiv, moto, splin, marcheting, forceps, tișleifer, kastagnete, luping, rollen.*

4. Bateți de 2 ori din palme la auzirea formei corecte și 1 dată, la cea greșită: *aeropag/areopag, contingent/contigent, escadrilă/excadrilă, genuflexiune/genoflexiune, ostatic/ostatec, preerie/prerie, prooroc/proroc, ruxsac/rucsac, sacrosanct/sacrosant, seringă/siringă, poliloghie/polologhie, ștecăr/ștecher, chebap/kebab, cremvuști/crenvurști.*

În ceea ce privește **pronumele**, dificultățile în utilizarea lor contextuală, în formare corectă a pluralelor sau în flexionarea la genitiv-dativ apar la câteva subclase; astfel, **pronumele de reverență**, din cadrul personalelor, sunt substitute ale unui nominal, marchând atitudinea politicoasă a locutorului față de acesta. Ca frecvență, sunt însă rar utilizate, apărând în special în comunicarea familială și, mai ales, în limbajele protocolare, oficiale.

Din punctul de vedere al stilurilor în care aceste pronume apar, identificăm:

a) unități specifice stilului familial: *dumneata, dumnealui, dumneaei, dumneasa, dumnealor, mata, mătaică, tălică, tale;*

b) unități specifice stilului protocolar: *dumneavoastră, Domnia Ta, Domnia Lui, Domnia Sa;*

c) unități specifice stilului religios: *Înalt Preasfințitul, Preafericitul, Presfinția Sa;*

d) unități specifice stilului regal/prezidențial: *Excelența Voastră, Înălțimea Voastră, Maiestatea Sa, Preaînalte.*

Sub aspect structural, pronumele de reverență se realizează prin *forme simple*: *tălică, tăluță, tale*, descendente din unități

compuse (din *dumneata, dumitale*; în limbajul familial, se utilizează formele: *mata, matala, mătălică, mătăluță*), prin *forme compuse* din substantivul *domnia*, cu structură fonică modificată, și adjective posesive sau pronume personale în cazul genitiv: *dumneata, dumneasa, dumnealui, dumneaei, dumnealor, dumneavoastră*, prin *locuțiuni pronominale de reverență*, formate după următoarele tipare morfologice: substantiv + adjectiv posesiv/pronume personal prototipic în genitiv (*Înălțimea Ta/Sa/Lui/Voastră, Domnia Ta/Sa/Lui/Lor/Voastră, Măria Ta/Sa/Lui/Voastră, Excelența Sa/Lui/Voastră, Luminăția Ta/Sa/Lui/Voastră*), adverb comparativ + substantiv + adjectiv posesiv/pronume personal prototipic în genitiv (*Preasfinția Ta/Sa/Lui/Ei/Voastră*), adverb comparativ + adjectiv/participiu substantivizat (*Preafericitul, Preasfințitul*). În contexte peiorative, se utilizează aceeași schemă, cu substituția primului substantiv printr-un adjectiv substantivizat ori substantiv colectiv: *Întunecimea Ta, Nemernicia Sa, Prostimea Voastră, Dobitocimea Ta* etc.

Remarcăm, de asemenea, că, în uzul comun, formele *dânsul, dânsa* sunt folosite și percepute greșit ca pronume de politețe²⁴, structura lor fiind un argument suficient pentru validarea ca alternative ale formelor pentru persoanele a III-a singular și plural de la personarele prototipice (din prepoziția *de* și vechiul pronume personal *însul/însa/înșii/însele*).

Din evaluările pe care le-a efectuat, de-a lungul anilor, asupra contextelor românei vorbite și ale românei standard, a rezultat că **verbul** se pretează unor analize și explicații ortografice la câteva unități. Astfel, conform noului DOOM, **a continua** are la indicativ și conjunctiv prezent, pers. I singular forma *eu (să) continui* (nu *să continuu*, cum recomanda DOOM 1); **a decerna** se

²⁴ Amuzamentul cu care vorbitorii din sud ai românei afirmă că *moldovenii și la vacă zic dânsa* demonstrează necunoașterea legăturii acestor pronume (*dânsul, dânsa, dânșii, dânsele*) cu personarele propriu-zise, prin elementul component, *însa*. Așa se explică și că, în mod eronat, în limbajul oficial, pronumele *dânsul* este preferat celui reverențios, *dumnealui*, deși înseamnă, de fapt, *el*.

conjugă cu sufixul **-ez**: eu (să) **decernez** (nu *decern*); **a absolvi** apare fără sufixul **-esc**, indiferent de sens (*a ierta*, *a finaliza o formă de învățământ*): eu (să) **absolv** (nu *absolvesc*); **a mirosi** are, la indicativ prezent, pers. a III-a plural forma (*ei*) **miros** (nu *miroase*). **A avea** are la conjunctiv prezent forma *să aibă*, nu *să aivă*. **A ieși** formează conjunctivul prezent cu desinența **-ă** la persoana a III-a singular: *să iasă* (*la tablă*) și cu **-e** la indicativ prezent: *el iese*. Verbele **a crea**, **a recrea**, **a agreea**, **a procrea**, **a suplea** se conjugă după modelul verbului *a lucra*: eu *creez*, tu *creezi*, el *creează*, noi *creăm*, voi *creați*, ei *creează*. Verbul **a la/a se la**, care apare cu această formă doar regional, având sensul de *a (se) spăla*, se conjugă ca verbul *a da*: eu *lau*, tu *lai*, el *lă*, noi *lăm*, voi *lați*, ei *lau*. Verbele de conjugarea a IV-a, cu finala în **-i** se ortografiază cu 2 **i** la persoana I singular a perfectului simplu: eu *citii*, eu *suii*, eu *iubii*; cele care îl conțin pe **i** în radical (puține la număr) se scriu cu 3 **i** la același timp și persoană: eu *mă sfiii*, eu *înmiii*. Verbele **a părea** (și derivatele *a apărea*, *a compărea*, *a dispărea*, *a reapărea*, *a transpărea*), **a plăcea** (și derivatele: *a complăcea*, *a displăcea*), **a tăcea**, **a zăcea**, **a scădea** mențin vocala **ă** din radical la persoanele I și II plural: *părem/vom părea*, *apărem/vom apărea*, *compărem/vom compărea*, *transpărem/vom transpărea*, *plăcem/vom plăcea*, *complăcem/vom complăcea*, *displăcem/vom displăcea*, *tăcem/vom tăcea*, *zăcem/vom zăcea*, *scădem/vom scădea*. Deci, formele pe care le auzim frecvent: *vom apare*, *vom transpare*, *va place*, *vom scade*, *displacem*, *zاعم*, *scadem*, *ar pare*, *ar apare*, *ar transpare*, (*mi-*) *ar place*, *ar zace*, *ar scade* **sunt greșite**.

N. B. Noul DOOM admite pentru conjunctivul persoanei a III-a a impersonalului *a trebui* forma *să trebuiască*, dar pentru prezent aceeași persoană, se recomandă exclusiv forma *trebuie*.

Imperativul se deosebește de celelalte moduri personale prin faptul că are paradigmă redusă (numai pentru persoanele a doua singular și plural), fapt care motivează frecvența ocazională în

comunicare, însă, atunci când apare, reprezintă centrul accentului în enunț: *Vino acasă!*. Verbul la imperativ nu cunoaște opozițiile de timp, deoarece acțiunea exprimată este concomitentă cu momentul vorbirii: *Vino acum/îmmediat acasă!* De asemenea, aspectele afirmativ/negativ diferă formal; astfel, la persoana a doua singular, imperativul afirmativ se realizează identic prezentului indicativ de la aceeași persoană, dacă verbul este intransitiv: *fugi!, stai!, dispari!, rămâi!, râzi!*, sau identic prezentului indicativ persoana a treia singular, dacă verbul este tranzitiv: *alege!, spune!, cere!, mănâncă!, scrie!*. Excepție fac o serie de verbe ca *a auzi* și *a vedea*, cu formele *auzi!, vezi!*, la care forma de persoana a doua singular imperativ e identică aceleiași persoane de la prezent indicativ.

Unele verbe intransitive realizate contextual ca tranzitive au două forme de imperativ. Regula lor de structură este aceeași - dacă verbul e tranzitiv contextual, are, pentru persoana a doua singular, formele de prezent indicativ ale persoanei a treia singular: *adoarme-mă!, fierbe-ți!, plânge-l!, crește-o!*; dacă verbul este intransitiv, are la imperativ persoana a doua forme omonime cu cele de la indicativ prezent aceeași persoană: *adormi!, fierbi!, plângi!, crești!*. În cazul verbului *a fi*, formele de imperativ afirmativ pentru persoanele a doua singular și plural sunt identice celor de conjunctiv prezent: *fii atent!, fiți cuminți!*. Alte verbe, precum: *a face, a se face, a se preface, a reface, a desface, a zice, a se duce, a seduce, a duce, a aduce* formează imperativul afirmativ la persoana a doua singular cu reducții ale radicalilor: *fă!, fă-te!, prefă-te!, refă!, desfă!, zi!, du-te!, sedu!, du!, adu!*.

La persoana a doua plural, unde identitatea este totală cu indicativul prezent, dezomonimizarea imperativului se realizează suprasegmental, prin accentul intensiv, marcat grafic prin semnul exclamării: *voi citiți* (indicativ prezent), *citiți!* (imperativ afirmativ).

Imperativul negativ al persoanei a doua singular se construiește din advebul *nu* și forma de infinitiv a verbului: *nu citi!, nu adormi!, nu plânge!* etc. Astfel, sunt corecte formele: *nu veni!, nu*

face!, nu te face!, nu te prefacer!, nu reface!, nu desface!, nu zice!, nu te duce!, nu seduce!, nu duce!, nu aduce!, deși, în limbajul comun, întâlnim frecvent variantele greșite: *nu fă!, nu te fă!, nu refă!, nu desfă!, nu te du!, nu du!, nu adu!* La persoana a doua plural, adverbul negativ se plasează înaintea formei verbale de indicativ prezent: *nu citiți!, nu cântați!, nu stați!*

În paradigma flexionară a aceluiași verb pot apărea morfeme sufixale diferite, datorită sensurilor multiple pe care termenii le actualizează în contexte; de exemplu, verbul *a manifesta*, aparținând clasei I de conjugare, se flexionează cu sufixul *-ez* la indicativ prezent, când are sensul de *a demonstra* (*Ei manifestează în piața publică*) și fără sufix, când are sensul de *a arăta* (*Manifestă indiferență față de mine.*). După același model, se descriu și se explică și flexiunile verbelor *a turna* (*Eu torn apă în pahar. Eu turnez un film.*), *a ordona* (*Eu ordon retragerea soldaților. Eu ordonez cărțile în bibliotecă.*), *a însemna* (*Eu însemn mult pentru tine. Eu însemnez exercițiul pe carte*), *a îndruma* (*Eu îndrum o lucrare de licență. Eu îndrumez călătorii înspre gară*) etc.

O altă categorie înregistrează atât un sufix concret, cât și unul abstract pentru indicativ prezent, aceste paralelisme flexionare nereprezentând diferențieri semantice; de exemplu, *a bubui*, *a cheltui*, *a stăru*, *a șovăi* (*bubui/bubuiesc, cheltui/cheltuiesc, stăru/stăruiesc, șovăi/șovăiesc*). Precizăm că norma limbii literare recomandă formele cu sufix. Dintre verbele neologice, *a insera* și *a perima* se conjugă totdeauna cu sufix (*inserez, perimez*), dar *a adera* se conjugă fără sufix: *ader, aderi, aderă*. În varianta regională a limbii române, se înregistrează însă și frecvente unități verbale construite fără sufix gramatical la indicativ prezent: *eu lucru, tu lucri, eu gat, tu gați*, considerate greșite în raport cu formele literare. O serie de verbe de conjugările I și IV au dezvoltat regional dublete (*a curăța/a curăți, a datora/a datori, a dizolva/a dizolvi*, literare fiind primele forme) ori și-au creat o semantică individuală (*a înflora/a înflori, a îndesa/a îndesi*).

Prepoziția este clasa lexico-gramaticală la care se identifică următoarele restricții și probleme în utilizare:

1. *Din cauza* caracterizează exclusiv contextele logico-cauzale(*Nu vin, din cauza ploii.*), ceea ce înlătură opțiunea pentru prepoziția dativală *datorită*, care apare ca semnalizator al unui complement instrumental: *Am reușit datorită ambiției.*

2. În funcție de statutul verbului, prepoziția poate sau nu să fie prezentă; astfel, e corect enunțul *A picat examenul*, și nu *A picat la examenul...*, dar *A căzut la examenul..* , și nu *A căzut examenul*, *Am luat cunoștință*, și nu *Am luat la cunoștință*, *Am sesizat cuiva* și nu *Am sesizat pe cineva*.

3. În cazul unor verbe care au anumite valențe obligatorii pentru care selectează prepoziții specializate, constatăm, în uz, opțiunea greșită a utilizatorilor pentru cu totul altele: *a aplica* (*Aplic pentru o bursă*, nu *Aplic la o bursă*), *a funcționa* (*Centrala funcționează cu gaze*, nu *Centrala funcționează pe gaze*), *a sta* (*Stau cu chirie*, nu *Stau în chirie.*), *a face* (cu sensurile de *a executa/a confecționa*: *Facem pantofi la comandă*, și nu *Facem pantofi pe comandă.*).

4. Alte contexte înregistrează inadecvări de prepoziții sau de topică a acestora, care pot duce la enunțuri ilare sau chiar paradoxale: *consilier pe probleme de etică*, în loc de *pentru probleme de etică*, *pătuț pentru copil din lemn*, în loc de *pătuț din lemn pentru copil*, *shaorma de vită mică*, în loc de *shaorma mică de vită*.

Jocurile și exercițiile pe care le propunem au scopul de a pune în practică, de a exersa și de a consolida cunoștințele teoretice despre morfologia limbii române, tocmai pentru ca achizițiile să fie de lungă durată. În același timp, jocurile teatrale pe care le-am adaptat, în funcție de obiectivul specific de învățare, pun în valoare și antrenează abilități din sfera formării teatrale, precum: observarea, atenția, spontaneitatea, imaginația, creativitatea, memoria etc.

Bingo

Grupa de vârstă: 11+ ani

Materiale necesare: listă de substantive.

Desfășurare: în funcție de dimensiunea grupului de lucru, se pot alcătui de la 2 echipe în sus. Coordonatorul activității are la dispoziție o listă de substantive, la care echipele trebuie să precizeze pluralul/singularul. Coordonatorul indică substantivul, iar echipa care crede că știe răspunsul corect strigă „Bingo” și pronunță pluralul/singularul. Dacă este corect, se trece la următorul cuvânt, dacă nu, cealaltă echipă/celelalte echipe pot indica varianta corectă.

Obiective: încurajarea spontaneității, sporirea vitezei de reacție, îmbunătățirea atenției, însușirea corectă a formelor verificate.

Iupi/iupa

Grupa de vârstă: 11+ ani

Materiale necesare: listă cu o serie de structuri care pot prezenta dificultăți la alcătuire (de exemplu: *dragelor noastre prietene, dulcii amintiri, unei colege a mele, ministru investit, apartament antamat, zahăr vanilat, drumuri îndeșite, înțelegeri pe mutește, parfum unisex, contoar electric, a avea expertiză, mamei înseși, culoare și parfum deosebit, animale ierbivore, trăznet periculos, ultimele cărți*).

Desfășurare: coordonatorul indică structurile, iar copiii strigă „iupi!” dacă identifică forme corecte și „iupa!” dacă identifică forme greșite.

Obiective: îmbunătățirea atenției, îmbunătățirea capacității de observare și a ascultării active, sporirea vitezei de reacție, asimilarea formei corecte de scriere a cuvintelor.

Titirez gramatical

Grupa de vârstă: 11+ ani

Desfășurare: copiii se așază într-un cerc, în picioare. Coordonatorul alege aleatoriu un voluntar care ocupă centrul cercului. Acesta se

învârte, în timp ce colegii îl urmăresc cu atenție și, cu arătătorul mâinii drepte, indică un coleg care alege una dintre părțile de vorbire: substantiv, verb, prepoziție etc. (ale căror caracteristici au fost dezbătute de-a lungul capitolului teoretic) și răspunde, apoi, corect la cerința formulată de colegul aflat în centrul cercului. De exemplu: Marius este în centru, se învârte și decide să o aleagă pe Maria, arătând cu precizie către ea (poziția corpului asumată, îndreptată cu totul către Maria, de la vârful tălpilor, trunchi, privire și până la degetul arătător de la mâna dreaptă care indică direcția unde se află fata pe cerc) și o întreabă *Substantiv/verb/prepoziție/imperativ etc.?* Maria răspunde *substantiv*, iar Marius îi cere să formeze genitiv-dativul de la substantivul la singular *bunică* (aceeași precizie se folosește și pentru indicarea cerinței spre rezolvare). Dacă răspunsul Mariei este corect (*bunicăi, bunicii, bunicii* – trei forme acceptate), aceasta va lua locul lui Marius în centrul cercului și jocul continuă. Dacă răspunsul este greșit, atunci colegul din dreapta este primul care poate indica varianta corectă; în cazul în care și acesta greșește, colegul din stânga Mariei poate indica forma corectă. Dacă și acesta greșește, Marius rostește răspunsul corect și jocul continuă coordonat de el, până când un alt coleg îi va lua locul în centrul cercului. În acest mod, copiii învață să își asume responsabilitatea acțiunilor lor, înțelegând că nu poți cere mai mult decât poți oferi și că ai dreptul să îl verifici pe celălalt numai atunci când tu însuși/însăși cunoști. Coordonorul rămâne în afara jocului, observator atent, pregătit să gestioneze orice situație ivită și să reamintească copiilor scopul jocului („Fii precis în formularea cerinței!”, „Indică cu toată ființa ta către o singură persoană din cerc!”, „Cere-i celui/alt numai ceea ce tu la rândul tău poți oferi!” etc.).

N. B. În teatru, fiecare acțiune are un scop precis, bine cunoscut și asumat de către actor. Astfel, acțiunea actorului este definită de precizie și claritate, lucrul în general constituind un fapt neacceptat. Același principiu se aplică atunci când lucrăm cu copiii

sau adolescenții. De cele mai multe ori, din cauza tehnologiei și a ritmului alert cu care se întâmplă lucrurile în jurul lor, ei dezvoltă o oarecare superficialitate în acțiune. Prin jocurile teatrale, ei pot înțelege ce înseamnă implicarea, învață să-și asume responsabilitatea acțiunilor lor și se îndepărtează de această superficialitate caracteristică secolului în care trăim.

Obiective: încurajarea spontaneității, potențarea creativității, exersarea coordonării în spațiu, însușirea corectă a formelor verificate.

Căpitanul mut

Grupa de vârstă: 11+ ani

Materiale necesare: tablă/coli de flipchart, marker

Desfășurare: se alege un copil care va avea rolul de Căpitan mut al unei armate de copii. Acesta nu poate vorbi, singurul mod prin care poate vorbi cu armata sa este prin scris. Astfel, el va scrie pe tablă, pe hârtie de flipchart sau pe o foaie de hârtie un îndemn formulat la imperativ pentru armata sa, pe care soldații îl vor îndeplini numai dacă el este corect din punct de vedere gramatical. Îndemnul poate fi adresat întregii armate sau numai unui soldat. De exemplu: Căpitanul scrie „Nu face 2 *genuflexiuni*, ci 3!/Cântați și nu vă ridicați din bănci!/Ridică mâna dreaptă și nu-l lovi pe colegul tău!”. Copilul cu rol de Căpitan trebuie să fie foarte atent la ceea ce fac soldații săi și le poate cere să îndrepte lucruri pe parcurs atunci când observă că acțiunea pe care el o propune poate fi îmbunătățită. Armata trebuie să fie foarte atentă la Căpitan pentru a observa eventualele indicații de pe parcurs. După câteva încercări, rolul Căpitanului va fi preluat de un alt participant.

Obiective: încurajarea spontaneității, potențarea creativității, dezvoltarea imaginației, îmbunătățirea atenției, îmbunătățirea capacității de observare, însușirea corectă a formelor verificate.

Conjugă verbul folosind corpul

Grupa de vârstă: 11+ ani

Desfășurare: coordonatorul stabilește alături de copii o poziție fizică clară, eventual amuzantă, pentru fiecare timp și mod verbal. Copiii se așază în cerc, semicerc sau linie, în funcție de cum permite spațiul. Instructorul propune un verb și, pe rând, copiii conjugă aleatoriu verbul și fac gestul prestabilit timpului verbal. Participanții trebuie să spună timpul verbal și să facă mișcarea cât mai repede. De exemplu: indicativ prezent – stăm în piciorul drept; indicativ imperfect – ne strâmbăm; conjunctiv prezent – ne lăsăm pe spate ca și cum am avea o burtă foarte mare etc. Coordonatorul indică verbul „a face”, un copil face un pas înainte și spune indicativ prezent: *eu fac, tu faci, el face, noi facem, voi faceți, ei fac*, preluând și poziția corporală prestabilită, adică stă în piciorul drept. După ce termină de conjugat verbul, își reia locul pe cerc, linie și un altul, fără să fie nevoie să numească pe cineva coordonatorul activității, preia inițiativa cu un alt timp și mod verbal. Atunci când nu lucrează, copiii pot fi juriul care validează sau nu modul în care este conjugat verbul și poziția corporală. Prin „Stop”, cel care simte că poziția sau conjugarea nu sunt corecte poate opri, face indicația și jocul se reia, astfel încât copilul care atunci conjugă să poată exersa varianta corectă și să adopte poziția corporală corectă. Coordonatorul are grijă ca activitatea să nu degenereze în haos, atunci când unul dintre copii greșește. El va gestiona situația astfel încât un singur copil să indice varianta corectă, iar cel care a fost corectat să nu o ia personal. Este important ca fiecare copil să înțeleagă că greșeala este umană, iar cel care corectează, doar ne ajută să devenim mai buni.

Obiective: încurajarea spontaneității, potențarea creativității, conștientizarea corpului, exersarea memoriei, îmbunătățirea coordonării mișcare-cuvânt, însușirea corectă a formelor verificate.

Conjugarea buclucașă

Grupa de vârstă: 11+ ani

Materiale necesare: minge de dimensiune potrivită sau mică (de exemplu, handbal sau de tenis)

Desfășurare: în funcție de mărimea grupului de lucru și de disponibilitatea spațiului de lucru, se pot alcătui mai multe grupe, astfel încât să lucreze în paralel și mai intens. De exemplu, pentru un grup de 20 de copii, se pot alcătui 2 echipe, dacă permite spațiul. Echipele formează două cercuri separate și li se oferă câte o minge fiecărei echipe și câte un verb de conjugat. Coordonatorul va alcătui atâtea grupe, câte consideră că poate urmări cu auzul. Pe cerc, copiii își pasează mingea astfel încât fiecare să aibă ocazia să conjughe verbul indicat de către coordonator. Înainte de a interveni coordonatorul, dacă vreunul din cerc sesizează o greșeală de pronunție, oprește cu „stop!”, indică forma corectă, iar jocul se reia. Scopul este ca pe cerc să reușească să conjughe cât mai multe verbe, fără să fie nevoie să se reia jocul.

Obiective: îmbunătățirea atenției, sporirea vitezei de reacție, antrenarea coordonării în grup, exersarea memoriei, însușirea corectă a formelor verificate.

În câte feluri poate fi?

Grupa de vârstă: 11+ ani

Desfășurare: copiii formează un cerc în jurul coordonatorului, aflat în centru. Acesta rostește pe rând o serie de substantive, pentru care copiii trebuie să găsească adjective. De exemplu: coordonatorul spune „arici”, indică o persoană de pe cerc de la care va începe suita de adjective, precizând și direcția de mers pe cerc (stânga/dreapta). Atunci când s-a ajuns la persoana de la care s-a început, coordonatorul indică un alt substantiv (singular/plural), o altă persoană și o altă direcție. Coordonatorul se asigură că pronunția adjectivelor este corectă, respectând forma de singular sau plural indicată de el. Se recomandă ca cel care coordonează să

se joace cu direcțiile stânga/dreapta pe timpul activității, deoarece în acest mod se facilitează exersarea plasticității pentru creierul fiecărui participant.

Obiective: încurajarea spontaneității, potențarea creativității și imaginației, antrenarea vitezei de reacție și de adaptare, îmbunătățirea capacității de observare și de coordonare în spațiu, îmbunătățirea atenției, însușirea corectă a formelor verificate.

Mărgele gramaticale

Grupa de vârstă: 11+ ani

Desfășurare: participanții alcătuiesc un cerc; coordonatorul poate alege să li se alăture, deși este de preferat să rămână în afara jocului. Coordonatorul indică o temă (timp verbal, mod verbal, substantiv la singular, substantiv la plural, adjectiv, adverb, prepoziții etc.), iar participanții rețin ceea ce se rostește înaintea lor și, pe rând, adăugă propriile cuvinte la șir, respectând tema și direcția (dreapta/stânga) de mers stabilite de către coordonator.

Obiective: încurajarea spontaneității, exersarea memoria, îmbunătățirea atenției, însușirea corectă a formelor verificate.

Sunt moldovean

Grupa de vârstă: 11+ ani

Desfășurare: copiii lucrează în grupe de câte doi. Coordonatorul le indică o temă sau lasă la alegerea fiecărei echipe decizia asupra temei, care va fi discutată timp de 2 minute. Pe rând, echipele prezintă apoi ceea ce fiecare partener a aflat despre celălalt, cu obligația că atunci când se referă la partener, în loc de pronumele „ea”/„el”, să folosească „dânsa”/„dânsul”. Coordonatorul va explica că cele două formule au aceeași valoare, doar că cea de-a doua se regăsește cu precădere în zona regiunii Moldova din România și la vorbitorii de limbă română din Republica Moldova.

Obiective: dobândirea libertății de exprimare în public, exersarea memoriei, încurajarea spontaneității, îmbunătățirea atenției,

antrenarea ascultării active, însușirea conștientă a formelor verificate.

Mașina de scris

Grupa de vârstă: 11+ ani

Materiale necesare: tablă/hârtie de flipchart (până la 13-14 ani, pot să aibă nevoie să vadă textul la început), marker, scaune.

Desfășurare: coordonatorul alocă fiecărui participant o literă din alfabet, semne de punctuație și opțiunile de a bate alineat, pauză, majusculă, minusculă și greșeală. Literelor mai puțin întâlnite în limba română, cum ar fi *k, q, y, w, x*, pot fi evitate sau acelor copii li se pot da sarcini în plus din cele menționate. Pentru început, coordonatorul poate folosi structuri, precum „dragile mele fete”, „proprii copii”, „nori continui” etc., iar apoi poate complica treptat, folosind propoziții, fraze, strofe și fragmente. Dacă se lucrează cu vârste mai mici, până în 13-14 ani, coordonatorul poate opta pentru a scrie pe tabla sau pe o foaie de flipchart textul care urmează să fie scris la mașina de scris. Atunci când participanții înțeleg și rețin clar textul pe care se lucrează, ei încep să îl scrie, astfel: ei sunt așezați pe scaune (organizarea poate fi sub formă de semicerc sau nu), iar atunci când vine rândul literei, semnului de punctuație sau opțiunii de a bate alineat, pauză, majusculă sau minusculă atribuite, se ridică în picioare, bate din palme și rostește în același timp sarcina distribuită. Atunci când apare orice inadvertență în scriere, jocul se reia, prin atenționarea pe care o face participantul căruia i-a fost repartizată opțiunea greșeală.

Obiective: îmbunătățirea atenției, îmbunătățirea capacității de observare, exersarea memoriei, sporirea vitezei de reacție, antrenarea coordonării, însușirea corectă a formelor verificate.

Scrabble uman

Grupa de vârstă: 11+ ani

Materiale necesare: hârtii post-it, pixuri, coli A4 pentru bilețele, bol/cutie pentru bilețele.

Desfășurare: coordonatorul alege aleatoriu un copil care se oferă voluntar pentru rolul de Expert în jocul de scrabble. Restul participanților primesc o literă din alfabet, notată pe hârtii de post-it și pe care și-o lipesc pe piept. Copiii, cu rolul colectiv de Alfabet, se așază pe scaun sau pe jos într-un semicerc, cu fața spre Expert. Acesta va extrage, dintr-un bol pregătit de coordonator, un bilețel pe care i se indică o cerință, pe care trebuie să o rezolve ajutându-se de colegii cu rol de litere, fără să vorbească. De exemplu: tema de pe bilețel este să conjuge la persoana a doua, singular, verbul „a crea” - Expertul va selecta exact acele litere de care are nevoie și le așază cu fața spre restul literelor din alfabet, care au dublul rol de Juriu și vor valida sau nu răspunsul. Dacă are nevoie să dubleze anumite litere, poate face acest lucru: ia hârtie de post-it, trece pe ea litera/literele lipsă și selectează din copiii rămași nefolosiți pentru a completa cuvântul. Expertul are dreptul la trei încercări; la nevoie, răspunsul corect poate fi, apoi, indicat de către unul dintre ceilalți participanți sau de către coordonator. Tot coordonatorul este acela care stabilește, în funcție de mărimea grupului și timpul avut la dispoziție, câte bilețele poate extrage Expertul.

Obiective: exersarea memoriei, sporirea vitezei de reacție, încurajarea spontaneității, antrenarea coordonării, îmbunătățirea capacității de observare, însușirea corectă a formelor verificate.

Hai pe litera corectă!

Grupa de vârstă: 11+ ani

Materiale necesare: coli A4, marker, bandă adezivă.

Desfășurare: coordonatorul scrie fiecare literă a alfabetului pe coli A4, pe care le lipește pe jos, astfel încât litera să fie vizibilă. Copiii sunt invitați să vină în jurul alfabetului desenat pe podea. Coordonatorul indică pe rând cuvinte, care pot reprezenta forme verbale, substantive, adjective, adverbe, prepoziții, conjuncții etc.

Participanții se vor așeza apoi pe literele cu care ei ar scrie cuvântul și vor pronunța în ordine literele, pe rând, astfel încât să se audă cuvântul indicat inițial. De exemplu: coordonatorul dă cuvântul „prăjeală”, care conține literele *p, r, ă, j, e, a, l* - câte litere sunt, 7, atâția copii ar trebui să meargă să se așeze pe literele de pe podea, fără să vorbească între ei, doar observând cu atenție fiecare coleg pe ce literă se așază. Dacă o literă se repetă de mai multe ori într-un cuvânt, ea va fi reprezentată de un singur copil, care o va pronunța de atâtea ori cât este necesar. După ce și-au ocupat locul pe literele de pe podea, copiii încep să pronunțe literele în ordinea impusă de cuvânt. Coordonatorul, alături de copiii rămași în afara alfabetului, verifică pronunția și se trece apoi la următorul cuvânt. Coordonatorul are rolul de a gestiona activitatea, astfel încât cât mai mulți copii să treacă prin ipostaza de a ocupa litere din alfabet („Atenție la câte litere are cuvântul!”, „Ascultă cu atenție!”, „Cedează, câștigăm cu toții atunci când vor rămâne pe alfabet numai atâția copii, câte litere sunt în cuvânt!” etc.).

Obiective: încurajarea spontaneității, sporirea vitezei de reacție, antrenarea concesiei și cooperării, antrenarea coordonării, îmbunătățirea capacității de observare, exersarea memoriei, însușirea corectă a formelor verificate.

N. B. Prin acest joc, participanții învață un principiu esențial al lucrului în grup, caracteristic atelierului de teatru, și anume *concesie* și *cooperare*. La început, cu siguranță, copiii sau adolescenții se vor îmbulzi să ocupe literele. Misiunea coordonatorului este de a le aduce aminte că pe alfabetul de pe podea este necesar să rămână atâția copii, câte litere există în cuvânt (chiar dacă o literă se repetă, pe alfabet este un singur participant, care va rosti de câte ori este nevoie litera sa pentru a forma cuvântul). Probabil va dura un timp până când participanții își vor însuși această atitudine. Coordonatorul trebuie să aibă răbdare și să le ofere timpul necesar pentru a înțelege, a accepta și a acționa conform principiului că atunci când faci parte dintr-un

grup este important să știi când este nevoie să intervii și când să cedezi. Acest balans continuu între cele două ipostaze creează echilibrul în munca de grup. În atelierul de teatru, a interveni și a ceda sunt deopotrivă considerate acțiuni active, deoarece chiar și atunci când cedezi, o faci pentru că ți-ai dat seama că nu mai este nevoie de tine în acel moment - implică observare și concentrarea atenției (proces active, deopotrivă) pe ceea ce se întâmplă în interiorul grupului.

Spionii

Grupa de vârstă: 11+ ani

Materiale necesare: coli A4 pentru bilețele cu litere pe ele, coli A4, lipici sau bandă adezivă, pixuri, marker, hârtie de flipchart.

Desfășurare: coordonatorul stabilește un text, sub forma unei propoziții, fraze sau a unui fragment. În funcție de numărul de participanți la curs, coordonatorul sparge acest text (recomandabil ca inițial să fie mai scurt) în cuvinte, iar cuvintele în litere. Grupul va fi împărțit în echipe. În prima etapă, misiunea lor este să descopere cuvintele din literele pe care le primesc. În cea de-a doua etapă, fiecare echipă va împărtăși cu restul colegilor cuvintele distribuite. Misiunea întregului grup acum este să recreeze mesajul original. Pentru buna desfășurare a activității și în funcție de aptitudinile cognitive ale grupului de lucru, echipele ar trebui alcătuite la început din 4-6 persoane pentru a le fi mai ușor să recompună cuvintele din literele pe care le primesc. Treptat, pentru a ridica nivelul de dificultate, echipele din prima etapă pot avea din ce în ce mai puțini membri, iar textele ce se vor deslușite, din ce în ce mai complexe (mai lungi, mai multe cuvinte ce prezintă dificultăți din punct de vedere ortografic etc.). De exemplu: *Destinul Desdemonei a fost pecetluit hotărâtor din momentul în care și l-a ales drept soț pe Othello*, pentru care avem 8 echipe (*Destinul; Desdemonei; a fost pecetluit; hotărâtor; din momentul în care; și l-a ales; drept soț; pe Othello*). De asemenea, este recomandat să le fie

indicat care este cuvântul cu care începe propoziția (să fie trecut cu majusculă), ca să aibă un punct de pornire.

Obiective: antrenarea coordonării, antrenarea concesiei și cooperării, exersarea memoriei, sporirea vitezei de reacție, îmbunătățirea capacității de observare, însușirea corectă a formelor verificate.

Poliția gramaticii

Grupa de vârstă: 11+ ani

Materiale necesare: coli A5, pixuri în mai multe culori.

Desfășurare: copiii stau pe jos sau în bănci, important este ca aceștia să poată scrie. Fiecare primește o foaie și se gândește la un nume de cod, pe care și-l trece pe o față a hârtiei. Important este să fie ușor de reținut pentru fiecare și nimeni altcineva să nu vadă numele lui de cod. Pe cealaltă față a foii, copiii scriu ceea ce le dictează coordonatorul. În funcție de vârsta participanților și de capacitățile cognitive ale acestora, profesorul alege un text, care poate genera dificultăți la dictare din punct de vedere gramatical. După ce termină dictarea, coordonatorul strânge hârtiile, le amestecă și le pune pe jos sau pe masă, cu numele de cod la vedere. Fiecare copil trece pe rând și alege o foaie, având grijă să nu o aleagă chiar pe a lui. Misiunea lor este acum de a identifica cu precizie greșelile de scriere și să le noteze cu o altă culoare, de exemplu verde, roz etc. (orice, mai puțin roșu). Foile vor ajunge din nou la profesor, care verifică corectitudinea textelor și apoi le pune din nou cu numele de cod la vedere și fiecare își recuperează foaia. Jocul poate fi folosit și pentru testarea cunoștințelor punctuale, nu neapărat ale unui întreg text, cum ar fi: conjugă la imperativ negativ, persoana a II-a, verbul „a face”; conjugă la prezent verbul „a crea”; indică genitiv-dativul pentru substantivul „mămică”; indică prepoziția corectă în spațiul rămas liber în structura „cărțile ... le-am citit” etc.

Obiective: stimularea capacității de autoevaluare, îmbunătățirea atenției, stimularea creativității, însușirea corectă a formelor verificate.

Excursie în jurul lumii

Grupa de vârstă: 11+ ani

Materiale necesare: listă cu diferite denumiri de orașe și țări: *Medgidia, Buzău, Mangalia, Portugalia, Madrid, Africa de Sud, Papua, Noua Guinee, Roman, Techirghiol, Sofia, Cairo, Tokio, Madagascar, Râmnicu Vâlcea, Corabia, Arad, Beiuș, Ucraina, Lăpuș, Caransebeș, Rovinari, Bumbesti-Jiu, Breaza, Câmpia Turzii, Sighișoara, Laos, Vatican, Brazilia, Oțelu-Roșu, Monaco, Mangalia, Câmpulung, Cairo, Madagascar, Alba-Iulia, Târgu-Mureș, Coasta de Fildeș, Piatra-Neamț, Sinaia, Malta, Cipru, Baia Mare, Bordeaux, Predeal, Turnu-Măgulele, Miercurea-Ciuc, Africa Centrală, Afganistan, Baia de Fier.*

Desfășurare: în prima etapă, coordonatorul le cere participanților să alcătuiască o poveste utilizând numele de locuitori de la 10 dintre orașele/stările indicate, după următorul model: *Eu mă consider medgidian, deși după părinți sunt buzoian și am fost lusitan când tata a jucat fotbal acolo timp de 4 ani.* În cea de-a doua etapă, copiii se așază în cerc și pasează o minge de dimensiune potrivită de la unul la celălalt. Când se aruncă mingea, se indică numele orașului/statului, când se prinde, se precizează numele locuitorului. De exemplu: Ana aruncă spre Laur și rostește *Spania*, Laur prinde mingea și răspunde *spaniol*, Laur o aruncă spre Mihaela și spune *Portugalia*, Mihaela o prinde și zice *lusitan*. Jocul continuă pe același principiu. Dacă cineva greșește, i se indică varianta corectă și jocul se reia de la cel din dreapta lui.

Obiective: îmbunătățirea atenției, îmbunătățirea capacității de observare și a ascultării active, sporirea vitezei de reacție, antrenarea coordonării cuvânt-mișcare, însușirea corectă a numelui locuitorilor din diferite zone geografice.

Mulțumesc! și Pe mine mă cheamă..., în aproape toate limbile pământului este un joc util și relaxant pentru copii; util pentru că aceștia au contact cu limbi internaționale la care fie n-au avut acces, fie nici nu știau că există, dar și pentru că, realizând traduceri de structuri în alte limbi, sunt obligați să le formeze corect întâi în limba lor maternă; relaxant pentru că generează o stare de confort intelectual și impresia de conectare prin cuvânt cu tot globul. De asemenea, achiziționarea informațiilor se produce într-un context ludic, care este o garanție a unei activități reușite și de perspectivă.

Vârstă: 11+ ani

Materiale: fișă cu 5 coloane (*steag, nume țară, bună ziua, mă numesc, mulțumesc* – în mai multe limbi), laptop, boxe.

Desfășurare: coordonatorul pregătește pentru fiecare copil din grup o fișă care conține 5 coloane (*steag, nume țară, bună ziua, mă numesc, mulțumesc* – în mai multe limbi), din care poate să fie completată numai prima coloană. Împreună cu coordonatorul, copiii completează *numele țării, bună ziua, mă numesc și mulțumesc*. În timp ce completează, ei pot folosi programe online care conțin și pronunția cuvintelor pe care ei le traduc. Cele 5 coloane ar trebui completate cu atâtea limbi, câți copii sunt în grup. Limbile cu care sunt completate cele 5 coloane pot fi mai mult sau mai puțin cunoscute, precum chineza, daneza, ciucota, urdu, persana etc. Fiecare copil își va alege apoi o țară pe care o va reprezenta în joc. Copiii se așază în cerc, coordonatorul alege cine va începe. De exemplu: Ana începe întorcându-se spre dreapta ei și pronunțând *Hello*, colegul din dreapta ei, Marius, se întoarce către ea, ea continuă cu *My name is Ana*, Marius îi zâmbește și îi spune *Gracias*. Marius se întoarce apoi spre colega din dreapta, Maria, *Hola*, Maria se întoarce spre el, Marius îi spune *Me llamo Marius*. Maria îi zâmbește și zice *Danke*. Jocul continuă până ajungem din nou la Ana, care se întoarce spre stânga și spune *Thank you*.

Jocurile de cuvinte sunt exerciții foarte îndrăgite de copii, care dezvoltă atenția lor intelectuală, făcându-i să observe, pe de o parte, că asemănările de formă dintre cuvintele întregi ori dintre radicalii lor nu înseamnă implicit și identități de sens (de exemplu, raportul **barză-bar** este doar o identitate de litere, fără nicio legătură semantică între cei doi termeni). Pe pe de altă parte, elevii vor constata că aceștia au apartenență morfologică diferită, în contexte diferite. Clasele de cuvinte din ultimul tip, care se numesc omonime morfologice sau gramaticale, demonstrează capacitatea limbii române de a adapta contexte la valorile gramaticale multiple ale termenilor. De exemplu, **fie** poate fi verb, în enunțul **Fie cum vrei tu.**, poate fi substantiv, în **fie-ta**, conjuncție disjunctivă, în **Fie iarnă, fie vară, noi ne plimbăm.**, poate fi adverb de întărire, în **Să-mi spui, fie și în mare, ce-ați discutat**. Rimele create de noi pe baza cuvintelor-suport sunt un mijloc eficient de învățare a statutului lor morfologic real, dar și al combinațiilor în care acestea pot apărea. Ca metodologie a activităților didactice cu acest fel de exerciții, propunem ca, după citirea fiecărui text de către un elev, ceilalți să recurgă la comentarii referitoare la clasa lexico-gramaticală a termenilor vehiculați ca suport sau îi vor defini pe aceștia ori la identificarea sinonimelor acestora, unde este cazul; de asemenea, coordonatorul poate stabili dacă e mai atractiv și util pentru copii să bată din palme o dată, dacă termenul e verb, de două ori, dacă este substantiv etc. Pentru o mai bună înțelegere și însușire a conceptelor, se propun următoarele jocuri, în care să se folosească textele prezentate în continuare.

Substituie cu o mișcare sau sunet

Grupa de vârstă: 11+ ani

Materiale necesare: texte lirice sau narrative.

Desfășurare:

1. Se dau valori vocalice sau gestuale radicalilor cuvintelor iar apoi se citesc sau se rostesc versurile. De exemplu: se dă textul „**Varza**

nu-i vopsită-n **var**/Și nici **barza** nu stă-n **bar**", unde împreună cu copiii, coordonatorul decide ca în loc de *var* să se spună *zbâr*, iar în loc de *bar*, să *pocnească din degete*. Textul rostit va suna astfel: „**Zbârza** nu-i vopsită-n **zbâr**/Și nici (**pocnit din degete**)**za** nu stă-n (**pocnit din degete**)”.

2. În cazul apartenenței la părți de vorbire diferite, se găsesc cele mai reprezentative acțiuni (mimete). De exemplu: se dă textul „**Car** mereu merinde-n sac,/Dar în **car** nu stau cu drag.”, care, atunci când va fi rostit, va arăta în următorul fel – „(mimează că ar căra ceva) mereu merinde-n sac,/Dar în (mimează un car tras de cai) nu stau cu drag”.

Obiective: antrenarea coordonării cuvânt-sunet/mișcare, încurajarea spontaneității, stimularea creativității, exersarea memoriei.

1. **Varza** nu-i vopsită-n **var**

Și nici **barza** nu stă-n **bar**

Piscul este de urcat,

Nu-i **pisoi** de mieunat.

2. **Ceară** nu-i pe cerul mare,

Nici vreo mână ca **s-o ceară**.

Lin e râul din pădure,

Strâns ușor în **lin** cu mure.

3. **Vaza**-i vas de flori frumoase,

Nu-i un om de **vază**-n sat!

A **apus** la noi pe cat

Un apus de chiparoase.

4. **Musca**-i rea, aprigă rău,

De-aia **mușcă** ea și-un bou.

Par e grâul pus azi-toamnă

Iar eu **par** că-s o rea doamnă.

5. **Cânt** voios aud în luncă,

Dar eu **cânt** cât să-mi ajungă!
Car mereu merinde-n sac,
Dar în **car** nu stau cu drag.

6. **Cui** făcut-ai ieri cucui?
Unui **cui** sau nu știi **cui**?
Cuiu-i tare-n căpățână,
Cui dai cu ciocanu-n mână?

7. **Care**-ntregi treceau agale,
Întrecându-se să **care**
Multe oi, **care pe care**,
Să le ducă-n munții care?

8. **Mai** e luna mult aleasă
De bătut rufe c-un **mai**,
Înainte să le **lai**,
Mai cu chin și **mai** cu vai!

9. **Unde** fine se preling
Peste locul **unde**-odată
Peștele sărea în roată.
Unde-o fi, se-ntreabă o fată?

10. Într-o **lună**-a reușit
Să slăbească negreșit!
C-a băut pe **lună** plină
Ca tăticul de albină.

11. **Azi** miroase-a zi frumoasă,
Ne-am duce, după bairam,
Ca să-i zugrăvim în **casă**
Ce-i lăsat de **cei** de neam.

Alte exerciții necesare pentru a face diferența dintre omofone și omografe se pot baza pe texte prezentate copiilor, față

de care li se cere să le completeze cu varianta corectă. Apoi, aceștia sunt încurajați să facă propriile texte, respectând acest model, pe care profesorul să le împartă aleatoriu la ceilalți colegi pentru a fi rezolvate.

Noi am ales să creăm o fișă de lucru pentru omofone, dedicată mai ales elevilor până în 14 ani. Sarcina este să completeze spațiile goale cu următoarele cuvinte: *s-au/sau, miau/mi-au, odată/o dată, ale/a le, cele/ce le, car/c-ar*.

Text original: Am fost **odată** cu mama și cu tata la un magazin de animale. **S-au** decis să îmi cumpere un animal de companie. Dar eu nu m-am putut decide ce voiam: un câțel, o pisică **sau** un papagal. Atunci tata mi-a zis: „Îți spun asta doar **o dată**: dacă nu te hotărăști mai repede, plecăm!”. Atunci pisicuțele au început să facă **miau-miau**, iar câțelei să latre, mare bătaie de cap **mi-au** dat. **Ale** mele mici mânuțe voiau să ia în brațe două pisicuțe, dar m-am gândit mai bine înainte de **a le** apuca. Din **cele** multe variante, până la urmă am plecat cu un câțeluș. Cât îl țineam în brațe și el mă lungea drăgostos, m-am întrebat: oare **ce le** place să mănânce câțelușilor?

De completat:

Am fost cu mama și cu tata la un magazin de animale.

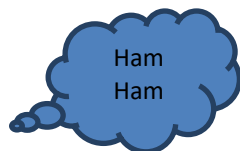
..... decis să îmi cumpere un animal de companie. Dar eu nu m-am putut decide ce voiam: un câțel, o pisică.....un papagal.

Atunci tata mi-a zis: „Îți spun asta doar: dacă nu te hotărăști mai repede, plecăm!”.

Atunci pisicuțele au început să facă, iar
cățeii să latre, mare bătaie de cap dat.
..... mele mici mânuțe voiau să ia în brațe

două pisicuțe, dar m-am gândit mai bine înainte de
..... apuca.

Din multe variante, până la
urmă am plecat cu un cățeluș. Cât
îl țineam în brațe și el mă lîngea
drăgostos, m-am întrebat: oare place să
mănânce cățelușilor?

Învățarea claselor lexico-gramaticale și a categoriilor lor gramaticale prin versuri pentru copii, integrate în structura jocurilor teatrale

Este un adevăr la care am ajuns cu toții acela că literatura pentru copii îi captivează și pe aceștia, dar și pe adulți, datorită temelor, motivelor, formulelor prozodice, invențiilor lexicale care creează bună dispoziție, dezvoltă caracteristici etice de valoare și fac din actul lecturii un eveniment. În construcția textelor de față, am angajat ca ipostaze lirice plante, ființe din universul mic, am recurs la invocații și la formule familiale de adresare, la onomatopee, uneori la cuvinte fără substanță semantică, dar apte să asigure cerințele de rimă și de măsură. Prin aceste texte vesele și cadențate, prin care am realizat inclusiv o împletire a planului real cu cel fantastic, dorim să creăm copiilor iluzia că stăpânesc universul, că pot domina prin cuvânt întreaga lume. Textele de mai jos pot fi integrate în jocuri pentru copii cu vârsta peste 11 ani, care să îi ajute pe copii să se dezvolte din punct de vedere ritmic, al coordonării sau al memorării, astfel: în timp ce spun textul, li se dă o acțiune fizică, de exemplu, să sară într-un picior, să meargă în mersul piticului, mersul ștrengarului, să sară coarda, să sară pe

diagonală dintr-un colț în altul al spațiului de lucru etc. Înainte de a trece la lucrul combinat, coordonatorul va oferi timpul necesar copiilor pentru ca aceștia să se familiarizeze cu textele și să le memoreze. Aceste jocuri se pot face individual sau în grup. Dacă se lucrează în grup, atunci este nevoie ca textele să fie clar împărțite, pentru ca toți să facă pauză (pentru respirație) în același timp. De asemenea, pentru început este nevoie de indicarea ritmului prin bătăi de palme de către coordonator.

1. „Lună bună și bunuță, bunicuță și bunică/ De-ai voi să stai, fetică, lângă noi, cu dor de luncă/ Te-aș alege ca să-mi fii/ Soră, mamă ori nevastă/ Până mâine-n zori de zi!”

2. „Vrăjitoare cocoșată, fugi de-aici/, Că ești linșată!/ Ce-ai avut cu bobociei/ Scoși din ouă de buneii?/ Pentru ce i-ai speriat? Spune!/ Chiar nu înțelegi/ Că-ți despici cu bisturiul / Pielea ta cea scorjită/ Și te las în pielea goală- hâdă, slabă, pricăjită?”

3. „Ieși la mine în grădină, măi cârțiță, măi/ Că ți-oi da un fir de lână/, Măi cârțiță, măi/ Și-o măslină dichisită, / Măi cârțiță, măi/, S-o mănânci în seu prăjită/ Măi cârțiță, măi! Și de-aici să fugi departe/ Măi cârțiță, măi/ La Vasile-n șapte sate,/Măi cârțiță, măi.”

4. „Clipocei, clipici, pitici/ Duceți struguri la arici/ Să vă dea în spate-apoi/ Mustul dulce și doi boi! Iară pentru Anul Nou/ Să vă dea câte-un tricou/ Înțepat de el mărunț/ Bun de purtat doar în vânt.”

5. „Mărgelatu-i furios/ Curtea lui e tot pe dos/ A întors-o un cocoș/ Făcut cadou de un moș/ Ce voia să fie soț/ Stăpânei lui cu un moț!”

6. „Nucă, nucă, măi fătucă/ Ți-a venit un dor de ducă/ Pe o tavă cu bezea/ Ca să intri-n gura mea? / Ori ai vrut ca să plonjezi/ În casă de veveriță/ Pentru dulcea ei fetiță.”

7. „Vasi, casi, Cocormina/, supra perna reurgina/, ci cu ciuciu pe-un cioroi/ Maximorum amândoi, ca să bruscuri fene sloi.”

8. „Poșirca-i a pișicherului pocit/, Patrujdemii a slujit/ De cârțițe zăpăcite./ Ce voiau să se mărite/ Cu broscoi ori cu strigoi./Ori cu berbeci de la oi.”

9. „Papurele, lungile, potilite rapile, vivi terciul mafiot/ Face buburuzele cu lolite de pe drum/ Adunate cu duium/ Lângă râul cel râios/ să vă fie de folos!”

10. „Ripa, papi, pimo, moni/ Cupa, pato, tomo, mati/ Ce-i cu tine, dragă tati/ De mă-ntrebi de bebi Katy?”

Numărătorile recitative sunt o subspecie folclorică foarte îndrăgită de copii, care, pe lângă rolul de a învăța și fixa ordinea numerelor, de regulă, până la 10, aduc imagini plastice dinamice și diversificate, creând o bună dispoziție plăcută și dorită de cei mici. La acestea se adaugă și textele care conțin referiri la zilele săptămânii sau la toponime comice. În mod practic, se solicită elevilor să recite aceste texte în alergare, în mișcările specific pasului ștregarului. Următoarele texte pot fi integrate în jocuri pentru copii cu vârsta de peste 11 ani, care urmăresc dezvoltarea coordonării în grup, a coordonării mișcare-cuvânt, a atenției, memoriei. Copiii sunt așezați într-un cerc sau într-o linie, în funcție de disponibilitatea spațiului de lucru. Ei se vor deplasa prin spațiu, pornind mereu cu piciorul drept și spunând un cuvânt pe fiecare pas. Anumite cuvinte, precum numerele, toponimele, zilele săptămânii sunt înlocuite cu sunete sau alte mișcări. De exemplu: se dă textul „*Din Ploiești la Babadag ai mâncat trei pâini și-un fag/ Din Craiova în Fierbinți bei o bere cu trei mici./ Iar din Vâlcea în Băicoi ce-ai mai frige-un iepuroi!*”, unde la structurile la *Ploiești* –, la *Babadag* – se face ca rața, *mac-mac*, la toponimul *Craiova* – se ridică mâna dreaptă, la *Fierbinți* – se spune *piu*, la *Vâlcea* – se spune *zbâr*, la *Băicoi* – se pune mâna stângă pe cap. Textul rostit va fi astfel: „*Din (batem din palme) la mac-mac ai mâncat trei pâini și-un fag/ Din (ridicăm mâna dreaptă) în piu bei o bere cu trei mici./Iar din zbâr în (punem mâna stângă pe cap) ce-ai mai frige-*

un iepuroi!". Este important să se ofere timp grupului pentru a putea integra cerințele, care trebuie să fie adaptate la nivelul de dezvoltare fizic și cognitiv al copiilor cu care se lucrează. Coordonatorul poate utiliza următoarele texte-suport sau poate inventa altele:

1. *Unu, doi, trei, vrea măgarul suc de mei/ patru, cinci, șase, ar mânca și ierburi grase/ șapte, opt, șapte, opt, vrea glazura de la tort/ Zece, zece, de trei ori/ la dejun comandă flori!*
2. *Unuca, donuca, baba e cu Luca, treuca, treuca, s-au sfădit pe leuca, pătruca, uluca, se tem de mămuca, cinciuca lui Puica a luat-o cu țuica, șesică din Tincă a dat-o pe ghindă, șeptica simpatică-i cu duca zănatică, optica-i o grasă-ndoită de coasă, noica păzește cu drag scorburica, zecica stă blândă cu nașa la Pecica.*
3. *Unu, doi, unu, doi/ Trece lebăda prin stei./ După ea un lebădoi/ Cu zece mii de copoi./ Ca să- prindă libelule/, De prăjit, ca pe alune./ Bune pentru hepatită, bube și apendicită!*
4. *Azi e luni, nuntă de tăuni/, Măine-i marți și-mi dai talanți/, Miercuri te-n vârtești în cercuri/, Joi cu toți dormim pe noi/, Vineri ne certăm cu tineri/, Sâmbătă îți dau şah mat/, Duminica stau în pat.*
5. *Din Ploiești la Babadag ai mâncat trei pâini și-un fag/ Din Craiova în Fierbinți bei o bere cu trei mici./ Iar din Vâlcea în Băicoi ce-ai mai frige-un iepuroi!*

Informații științifice obținute prin jocuri de cuvinte

Prin **jocurile de cuvinte**, cu sau fără sens, pot fi însușite rapid și eficient informații științifice mai anevoios de reținut prin eforturi logice sau prin memorizări. De exemplu, succesiunea celor mai cunoscute **popoare migratoare** poate fi reținută extrem de simplu de către copii prin termenul cu valoare substantivală *gohugeaslavoungupecuta*, constituit din prima silabă a fiecărui

cuvânt care denumește un popor migrator (*goții, hunii, avarii, gepizii, slavii, ungurii, pecenegii, cumanii, tătarii*). În același scop al asigurării unei achiziții rapide de cunoștințe, propunem o variantă de învățare atractivă a elementelor chimice din **tabelul lui Mendeleev**, realizată prin invenții lexicale, în structura cărora se identifică simbolurile consacrate:

Hai, lIcurici K(că) iaRBa CoStă FRanci. (H-Li-K- Rb-Cs-Fr)
BEbe MaG CAre SaRe BAriera de RAcI.(Be- Mg- Ca- Sr- Ba- Ra)
Bal AL GALilor IN Tibet. (B-Al-Ga- In-Ti)
Ca SI GEta SeNin ProBau. (C- Si- Ge- Sn- Pb)
N-am Putut ASCunde SaBia Bine. (N-P-As-Sb- Bi)
O! SI, SENiora, TE POzez! (O-Si-Se-Te-Po)
Fac CLătite BRune și ATât. (F-Cl-Br-I- At)
HEra NEbuna ARE KRai XEROxați la RÂNd. (He-Ne-Ar-Kr- Xe- Rn)
Cumpăr ARGint și AUr. (Cu-Ag-Au)
SCot Yeni de LA ATM. (Sc- Y- La- At)
TItanul ZbâRcit are HarFă și RaFÎ. (Ti- Zr- Hf- Rf)
Vine NoBilul TAre DaLB. (V-Nb- Ta- Db)
CRabul MOv Woia o SluGă. (Cr- Mo- W- Sg)
MâiNe TaC, REcit și BeHăi (Mn-Tc-Re-Bh)
FEsul RUpt îl cOS HaioS. (Fe-Ru-Os-Hs)
CORnul cu RaHat IaR I-am MâncaT. (Co-Rh- Ir- Mt)
NIci un PanDa nu PoaTe DanSa. (Ni-Pd-Pt-Ds)

Având acest model, copiii sunt provocați să își creeze propriile texte, pe care le pot experimenta în echipe de câte 2 sau mai mulți.

Ortoepia²⁵ și alte virtuți ale limbii române

Ortoepia este partea lingvisticii care creează probleme la nivelul exprimării orale; aceasta se ocupă cu regulile de pronunție

²⁵ A se vedea Magda Jianu, *op. cit.*, 2017.

corectă a cuvintelor (din gr. *orthos*/corect, *epos*/cuvânt), **accentul** fiind unul dintre instrumentele utilizate în vederea reglementării acesteia. În acest sens, noul DOOM **admite și recomandă**:

- o singură accentuare la cuvinte precum: *adîcă, aripă, avarie, caracter, calugăriță, doctoriță, dumînică, fenomen, ianuarie, miros, regizor, sever, unic;*
- variante accentuale literare libere la cuvinte ca: acatist/acatist, anost/anost, antic/antîc, gîngaș/gingaș, intîm/întim, jilav/ilav, profesor/profesor, trafic/trafic; este respinsă însă de normă ca incultă accentuarea cuvântului *butelie* (pe penultima silabă), corectă fiind forma *butelie*, de asemenea, accentuările mai vechi, precum *călugăriță*, *doctoriță* sau regionale, ca *bolnav*, *dușman*, *fenomen*, *caracter* sunt considerate greșite;
- o singură formă de accentuare pentru: *bateți, tăceți, mergeți, zăceți, plăceți* (nu placeți), *complăceți*;
- două accente, la cuvintele compuse sau la derivatele cu prefixoide: unul fiind principal, al cuvântului de bază, și unul secundar, al prefixoidului sau al celuilalt termen compus: *untdelemn, aerospațial*.

N. B. 1. Numele proprii de familie, formate din radical, cu două sufixe: primul de agent *-ar, -aș* și al doilea *-iu*, au accentul pe sufixul de agent: *Rotariu, Olariu, Prunariu, Dohotariu*. Substantivul *Țurcașiu* (numele de familie al cunoscutei cântărețe) apare pronunțat greșit, cu accentul pe sufixul *-iu*, deși se supune aceleiași reguli a numelor proprii dublu sufixate: *țurcă (joc) + aș (sufix de agent)+ iu*. Menționăm că invocarea tradiției în legătură cu accentul este, în acest caz²⁶, o pistă eronată. Numele proprii care au un singur sufix,

²⁶ Accentuările diferite ale substantivului propriu *Ștefan* (pe *e* și pe *a*) semnalizează referenți diferiți, configurați prin tradiție; astfel, forma Ștefan va fi corelată totdeauna cu domnitorul moldovean, în timp ce accentuarea Ștefan poate individualiza orice persoană de sex bărbătesc.

-iu, se accentuează însă pe acesta: *Vasilíu, Dimitríu*. O tendință de pronunțare greșită a numelor derivate cu un singur sufix o întâlnim în cazul substantivului *Gorghiu*, provenit de la *Gheorghiu*, a cărui accentuare corectă este *Gorghíu* și nu *Górghiu*.

N. B. 2. Unele substantive străine, care nu au marcat accentul prin mijloace specifice, apar pronunțate eronat, precum *Bogóta, Péru, Monáco* (în loc de *Bogotá, Perú, Monacó*); norma admite însă două forme de accentuare la termenii: *Béirut/Beirút, Senéca/Senecá, Bálaci/Baláci*.

Jocuri

Accente umane

Grupa de vârstă: 11+ ani

Materiale necesare: coli A5/A4, markere în diferite culori, tablă, listă cuvinte scrise cu accentul pe ele.

Desfășurare: coordonatorul are o listă de cuvinte, în care este marcat accentul pe litere. El alege unul dintre cuvinte și atâția copii din grup, câte litere are cuvântul (chiar dacă se repetă litere, de exemplu în cuvântul *doctoriță*, sunt 9 litere, 9 copii lucrează). Copiii vin în față, li se arată cuvântul și li se repartizează o literă sau pot alege ei să fie una dintre litere. Ei se așază cu fața spre colegii lor, într-o linie, umăr la umăr. Pe rând, vor spune cu voce tare litera care sunt, lăsându-se pe genunchi dacă literele sunt neaccentuate și sărind pe loc și bătând din palme dacă literele sunt accentuate. De exemplu: pentru cuvântul *doctoriță* (*d, c, t, o, r, i, ț, ă*), copiii se lasă pe genunchi în timp ce pronunță litera, iar copilul cu primul *o*, sare pe loc și rămâne în picioare. Pentru a favoriza asimilarea, pot fi combinate mai multe tipuri de învățare, adică în dreptul fiecărui copil se poate scrie pe tablă litera corespunzătoare sau fiecare copil își desenează litera pe o foaie A5/A4, pe care o ține în dreptul pieptului (literele cu accent vor fi scrise cu o altă culoare față de restul literelor).

Obiective: antrenarea coordonării cuvânt-mișcare și de grup, exersarea memoriei, însușirea corectă a formelor verificate.

Pași cu accent

Grupa de vârstă: 11+ ani

Materiale necesare: coli A5/A4, marker, bandă adezivă, listă de cuvinte scrise cu accentul pe ele.

Desfășurare: în funcție de mărimea grupului cu care se lucrează și de dimensiunea spațiului avut la dispoziție, pot lucra toți participanții odată sau pe rând. Ei se pot așeza într-un cerc sau pe mai multe linii, unii în spatele celorlalți. Coordonatorul alege un cuvânt, pe care îl pronunță rar, astfel încât copiii să poată înțelege unde este accentul. Dacă se lucrează cu copii mai mici de 13-14 ani, atunci coordonatorul poate alege să scrie cuvântul pe o foaie sau pe tablă pentru a le arăta în timp ce îl pronunță. Apoi, copiii rostesc cuvântul pe silabe, deplasându-se câte un pas, marcând silaba accentuată cu bătaie de palme. De fiecare dată când încep pronunția unui cuvânt, pornesc cu piciorul drept. De exemplu: copiii sunt așezați în cerc sau în linie, coordonatorul le dă cuvântul adică, iar ei, din poziția zero (măinile pe lângă corp, picioarele la depărtarea umerilor, umerii relaxați, privirea înainte), pășesc cu dreptul în același timp în față și rostesc a, apoi pășesc cu stângul și rostesc di, silaba accentuată, bătând din palme, pășesc cu dreptul și spun că, după care aduc piciorul stâng la nivelul celui drept și ajung din nou în poziția zero, pregătiți să primească un nou cuvânt. Pentru început, mai ales atunci când este vorba despre copii mai mici de 15 ani, li se poate da „start” și „stop”, deoarece sunt prea mici pentru a putea să pornească în același timp.

Obiective: antrenarea coordonării cuvânt-mișcarea și de grup, antrenarea observării și a simțului auditiv, însușirea corectă a formelor verificate.

N. B. A fi în ritm cu ceilalți, adică a porni și a rămâne în același timp cu ceilalți este un efort, pe care, de cele mai multe ori, nici măcar

adulții, chiar și cei pregătiți, precum actorii, nu reușesc să îl îndeplinească. Fiecare dintre noi are propriul ritm interior, mai alert sau mai lent. Cel mai simplu mod pentru a înțelege acest lucru este să dăm sarcina grupului cu care lucrăm să țină ochii închiși timp de un minut și să îi deschidă atunci când consideră că timpul s-a scurs. Coordonatorul dă startul și își fixează cronometrul pentru a avea un control exact și obiectiv asupra conceptului de un minut. El este atent la grup și va nota când deschide ochii fiecare participant. Jocul se încheie atunci când toată lumea a deschis ochii, chiar dacă acest lucru presupune că se depășește un minut. Apoi, coordonatorul anunță care a fost timpul pentru fiecare și aproximarea lor interioară pentru un minut. La cei care sunt mai energici, este evident faptul că au deschis ochii mai repede, spre deosebire de cei care sunt mai așezați, care au deschis ochii în apropierea scurgerii unui minut, sau față de cei care au un ritm interior foarte lent și care au deschis ochii mult după ce minutul a trecut. Aceștia din urmă se poate să fie, de exemplu, acei oameni care mereu întârzie, așa cum cei mai iuți sunt cei care mereu ajung mai devreme. În momentul în care se lucrează în grup, este vorba de fapt de echilibrarea energiilor pe care membrii le aduc. Dacă ar fi să ne închipuim acest lucru sub forma unei imagini, am putea să ne gândim că ritmul personal este asemenea unui termometru, cu o scală de la 1 la 10. La persoanele mai molcome, scala indică gradul 2, pe când la cele agitate, aceasta poate ajunge la 10. Pentru ca un grup să ajungă să funcționeze în același ritm, este nevoie ca cel molcom să crească puțin energia lui, așa cum cel energic trebuie să scadă, astfel încât să se întâlnească la mijloc, pe la 5. De aceea, cel mai indicat este ca, la început, participanții să fie ajutați de coordonator, care stabilește un ritm exterior prin bătaie de palme, la care fiecare se acomodează, pornind de la lent către foarte rapid. Cu timpul, se poate renunța la acest ritm exterior indicat de coordonator, iar participanții să reușească în limita posibilităților să stabilească un ritm comun.

Turist

Grupa de vârstă: 11+ ani

Materiale necesare: listă cu nume de orașe/țări cu accent marcat, coli A4, carioci, markere, minge de dimensiune potrivită

Desfășurare: coordonatorul pregătește o listă cu nume de orașe, țări, iar cuvintele sunt marcate cu accentele corecte. Fiecare copil își alege un cuvânt, caută informații despre acel oraș sau stat, alcătuiește o prezentare și un afiș pe coală A4 cu toponimul marcat cu accent. Atunci când prezintă colegilor orașul/statul, copilul ține undeva la vedere afișul și pronunță cât de des se poate numele orașului sau al țării respective, folosind accentuarea corectă. Pentru etapa următoare a jocului, copiii se așază într-un cerc și vor deveni orașul/țara pe care au prezentat-o. Pe cerc, aleatoriu, ei pasează mingea de la unii la alții, imaginându-și că aceasta este un avion care stăbate lumea în lung și în lat. Pentru a pasa mingea, este nevoie să rostească corect accentuat numele orașului sau al țării. De exemplu: Ana devine *Bogotá*, Marcel, *Perú*, iar Paul, *Monacó*. Jocul începe de la Ana, care aruncă spre Marcel și pronunță *Perú*, care o aruncă spre Paul și rostește *Monacó*, care îi pasează Anei, spunând *Bogotá*. Coordonatorul se asigură că pronunția este corectă și îi încurajează pe copii să fie atenți tot timpul, iar, dacă sesizează accentuare incorectă, să oprească jocul prin „Stop”, să precizeze corecția, iar apoi să reia de la copilul din dreapta celui care a greșit.

Obiective: antrenarea coordonării de grup, antrenarea observării și a simțului auditiv, îmbunătățirea atenției, stimularea creativității, exersarea memoriei, însușirea corectă a formelor verificate.

Exercițiile de citire rapidă sunt o metodă eficientă de corectare a exercițiilor de pronunție ale elevilor, a inabilităților de exprimare în propoziții și fraze legate, dar și (mai ales!) o virtute pentru toți utilizatorii de limba română. Acestea dezvoltă spiritul de competiție, ambiția, educă răbdarea și inventivitatea. Textele de față sunt create de noi și sunt alcătuite din cuvinte fără o legătură

concretă de sens între ele, ceea ce le face și mai atractive. Se recomandă ca lectura lor să fie repetitivă și să aibă loc în colectivitate, în felul acesta creându-se energiile necesare unei adevărate întreceri și, nu în ultimul rând, stimulându-se buna dispoziție. Textele se pot citi individual, dar și în grup, pe baza unui ritm impus de către profesor, prin bătaie de palme. Profesorul poate alege să se joace cu ritmul, dacă la început este important să se mențină un ritm mai lent, potrivit exercițiului primei lecturi, pasul poate fi accelerat treptat, iar apoi ritmurile pot fi alternate. Vocalele sunt cele care oferă fluiditate și claritate în limba română, așa că este important să fie însușită adecvat pronunția lor. Pentru a verifica dacă se pronunță corect, pe lângă ascultare, se poate folosi o oglindă, în care să se verifice dacă următoarele criterii sunt respectate:

A – gura este deschisă, mandibula se lasă în jos, limba rămâne jos, pe mandibulă, în poziție normală;

E – gura este deschisă pe jumătate, comisurile sunt trase spre ureche, ca și cum ai vrea să zâmbești, iar dinții de sus ar trebui să se vadă;

I – gura se deschide foarte puțin, este aproape închisă, iar vârful limbii atinge dinții de jos;

O – buzele formează un cerc, gura este deschisă pe jumătate;

U – buzele sunt poziționate în față, maxilarele sunt mult mai închise decât pentru O;

Ă – gura se deschide ca la A, doar că pe jumătate;

Î – gura este aproape închisă.

Dacă la vocala e, există dificultăți, iar cel care pronunță nu deschide gura suficient încât să se vadă dinții de sus, atunci el

poate fi ajutat pentru a conștientiza și a corecta această problemă de vorbire, prin pronunția grupului de vocale *ie (iepure)*²⁷.

Pentru o vorbire corectă, este nevoie să folosim și respirația. În vorbire, este recomandată respirația de tip costo-diafragmatic, care presupune că plămânii și diafragma sunt folosiți în același timp. Majoritatea lumii folosește respirația scurtă, de la nivelul pieptului, prin urmare, mai mult sau mai puțin, conștientizăm cum ne folosim plămânii în respirație. Puțini sunt oamenii care folosesc și diafragma, care ajută în susținerea vocii pentru mai mult timp. Diafragma reprezintă „un mușchi cu formă de boltă, care se află între cavitatea abdominală și plămâni. Atunci când inspirăm, diafragma coboară și împinge în jos și spre exterior conținutul cavității abdominale (se umflă abdomenul). Atunci când expirăm, diafragma se ridică și trage după ea în sus și în interior conținutul cavității abdominale (se desumflă abdomenul)”²⁸. Cel mai bine putem să conștientizăm cum funcționează diafragma atunci când ne întindem relaxați, pe spate. Acest tip de respirație abdominal se întâlnește la bebeluși și la adulți, atunci când se relaxează întinși pe spate sau când dorm, „prin abdomenul care se mărește și se micșorează”²⁹. Această respirație este sănătoasă, pentru că permite oxigenarea foarte bună a creierului; în același timp, este relaxantă și consumă foarte multă energie. De aceea, nu este recomandată în vorbire sau cântat. Pentru a experimenta cum funcționează diafragma la verticală, putem încerca să „respirăm precum câinii (scoatem limba afară, inspirăm și expirăm scurt) și vom observa cum abdomenul se mărește și se micșorează, fără ca umerii să ni se

²⁷ Thomas Ciocșirescu, *Curs de vorbire pentru actori și formatori*, Editura UNATC Press, București, 2017, p. 73. A se vedea și Mușata Bocoș, Laura Șerbănescu, *Didactica predării disciplinelor psihopedagogice I*, Ed. Politehnica Press, 2011, p. 22.

²⁸ Bogdana Darie, Romina Sehlane, Andreea Jicman, *Jocuri teatrale. Manual pentru clasele V-VIII*, Editura UNATC Press, București, 2016, p. 56.

²⁹ *Ibidem*.

ridice”³⁰. De asemenea, „respirația costo-diafragmatică poate fi experimentată dacă stăm pe marginea unui scaun, cu picioarele la distanța umerilor, formând un unghi de 90 de grade în spatele genunchilor, cu mâinile relaxate pe picioare, ducând bărbia în piept și privind spre abdomen în timp ce inspirăm pe nas și expirăm pe gură, fără să ridicăm umerii”³¹.

După ce fiecare și-a verificat pronunția și s-a studiat formarea vocalelor și tipul de respirație indicat pentru vorbire, se poate trece la exersarea cunoștințelor dobândite folosind următoarele jocuri de cuvinte. Inițial, textele se vor citi normal, respectând indicațiile date, pentru ca fiecare copil să se obișnuiască cu frazele. Nu este important să forțeze pronunția, ci doar să deschidă gura după cum este adecvat. Ulterior, se pot folosi exerciții cu creion care se ține între dinți, în timp ce se pronunță textele de mai jos și se pot alterna ritmurile de pronunțare, lent, rapid, pe baza ritmului ținut prin bătaie de palme de către profesor.

Gheorghe are gheare de ghiaur cu ghioc și ghiudem, de pe gheața ghebă cu ghemotoc din gherghet de la Gheogheni și ghioagă de la Ghica lui ghiocel ghiftuit în Ghimbav cu ghimbir de Ghimeș și ghită de la Ghiță Ghițescu cel gheboșat ca Ghedeon cel cu gheizer și gheișă sau Ghenadie cel ghenar din Ghepard al lui Gherasie cu gheșeft și din ghetoizare.

Cinci fete ciufute ciolănoase și circumferențioase, ciugulind ciuperci și ciulini cu ciumpalaci au ciubotărit pentru ciubotăria lui Ciomu din Ciorogârla, o ciocofleandură cu cipici ciupiți de ciuciuieți ciudați și cicoare de Cisnădie sau Ciuc, lipită de ciociosanii lui Ciocioană.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ B. Darie, R. Sehlanec, A. Jicman, *Drama Games Textbook for 5-8th Grades*, UNATC Press, București, 2017, p. 47.

Placa pleacă cu pluta și cu pleașca în ploaie să pleascăie plomba de plombagină plicticoasă și plutonică a plopului plumbuit din plămânuț plămădit din plasture și pluviometru și platan cu plătică plată placată pentru Platon și cu placaj din Playmuth și Plumbuita făcut din pleavă de pe plai pleacă pentru un pliant în plic de la pitic cu polonic de polcovnic în plecăciune a unui plecăcios cu pleosc în pleoscăi de plerem sau plerematem de la plescaviță cu plescăială și plescăit de ploscă.

Șoapte șuierătoare și șiroind peste sirele de șist șușotesc cu șopârle șchioape și șoimănite de șal din șofran și șindrilă pus pe șemineu șerpesc de unde șterpelesc un șurub din șosetele de lângă șopronul cu șuncă și șobolani și șchinozauri ori șocâți șchiciulenghi și șuiciumingi de la Șercaia, Șura, Șindrilița ori Șinca, unde șmenuiește o șchioapă și-un schivnic schilav supranumit Asclepios.

Mnemotehnica e amnezie de pamplezir damnat de pe un palimpsest din Râmnic de la somnic din amnistia unui cumnat cu mnemotaxie și amnar din amnărie, tratat amniotic din amniocenteză prin amnioscopie pusă-n amnărie cu iz mnemonic și mnemonizat.

Contemplarea în templul templierilor cu toți templierii templizați de prin tâmplele templeare contează pentru contabilul care contrează cu contemplație și contemplativitate chiar în contumacie cu un condei contondent în contingent și pentru contiguitate în mod contiguu pe un container al unui conțopist contributor al unui contribuabil ce contamina cu conabiu un conac al lui Conachi.

Țestoasa țese țurțuri cu țoale țuguiate pentru țoape cu țurloaie țuț și ținte țepoase pentru țânțari și Musca țețe, dând țignal pentru țug și țopăitoarele de lângă țigla țais a lui Țuțuianu pe care-l țuc și-l fac un țupa-țup și-un țonțoroi cu țonțonel, cu țuțurel și țucurel, lângă un țaivaseț cu țelină din Țânțăreni de la Țânțăreanu de lângă

Țândăreii lui Țândărică și ai lui Țepeș care a avut o țață cu țurloaie țepene.

Rori roroiește cu rușine și-n rime rumegate cu răbdare și ridicol peste răunchii în rutină și rugină, rar și rumen retuș cu revers riscant retras în risipa rivierei rivalului cu rivanol și rivaj rujat cu rubarbă sau rucuberg ori romaniță din rudenia cu rudarul din Românești de România.

Chiparosul chiulește de la cheful chihlimbarului chel chemat să fie cheauna la Chiajna cu chiuit chivernisitor și chisăliță chițcăită în chirilic de Chirilă și Chiriac cel chiabur chiar chilipirgiu chisag cu chibrit ce chibițăie și chițcăie chițibușărește la chioșc cu chifteaua chioară chicotind cu chipiu din Chicago peste chica de chichirez.

Ghighiu e cu ghiuden și ghiurghiuliu pus pe ghiul ghiaur și ghibarță cu ghiveci spre ghidaj de la Chica ghiftuitul ghighilice cu ghimber dinspre Ghimiș cel cu ghips și ghișeu cu chitară ghițiman și ghizdav.

Cleptomanii clevetesc și clocotesc de clorofilă cu clacă spre clacare și clică cu clic și clismă pentru cloanța cu cloacă clucereasă a clujencei cu clicăire în clivaj de clișeu clitic de la Clitemnestra cu clipeală de Cleopatra. Ciumăfaia ciupește ciucurii cianotici din ciubărul lui Ciucea cu ciudesă și ciumat cu ciumag și ciumpalac, biet ciumeg ori ciumete cu ciungărie în ciurdel sau ciuciu în ciuciubei cu ciuciulani și ciocârlie peste ciucălău.

Jianu de la Jiu și-a julit julitura de la jumătate din jepul jegos jupuit de un jitian lângă Jijia de joimărelele petrecute cu Jo-Jo cel jumulit și juxtapus la joagărul de la jnepul jilav de la Jilava, unde ra o jiletcă cu jimbătură de Jimbolia, vândută pentru un jiclor și o jivină.

Țiclenii cu țintaur țiuț în țonțoroii țopăit de țurloaiele lui Țichindeal ca o țicăitoare de Țibleș cu țidulă și țigaie cu țimburuș de țipătoare țistuit într-o țitronadă cu țitei și țuicomicină pentru un țuicangiu țuicar cu gând de țuicăreală sau cu țuicomanie de la un

țumburuș dat de-o țață și un țopârlan de Țamblac cu țambal de la un țambalagi luat pe un țechin din Țebea și pe-o țelină dintr-un țeleniș de peste țepeluș în țepenire.

Preotul preasfânt din Predeal a precumpănit la prepararea preparatului preparat de Predescu Preda în preambulul preacinstiului și predestinatului prezidiu din preziua praznicului de prăznuire a primei prășile de pripas.

Traista tristă a trăistarului care tropăie în trăistărie trăncăne pe trotuar la trecerea tramvaiului cu trupele de triste cu trabuc de trabantist și truc în trucajul în trucajul de a truca cu trucare de treanca-fleanca și triacid în triadă și triadelf cu tropar și tropăi în tropăială de troglobiont troglodit în trotil de trotinetă și troncănit de traiectriu tra-la-la.

Blonda bleagă și blegită cu blegire blegomană și blegoșeală blindată cu blindaje ale blindatelor de la blendereii de blodogorire e blojdină blonzire cu blonzit de bleandură și blidul blidarului cu blacheu de bla-bla.

Dragaveiul drag al dragii dragaverese a îndrăgit-o pe drăguța lui Dragu al lui Dragotă din Drăgășani și a drăgălit-o un drug drugar cu drugălău din driada driblerului cu dribla în driblingul dramaturgului ce dramatizează o dramaturgie la dramaturgistică de Drăgaică în Dragalina drăcimii cu drăcian pentru drăcirea lui Dracula dracunculus.

Credulul crezător al credințelor crezute de toți crezătorii credea că pe creasta creață a cromozomilor cromatici cu crom și creaționiști este un crater cu crocodilozuri cretini și crematorieni din Crestomația creatorilor de cruce și a crucelnicilor cu crianestezie de pe cribloasa criblură din crateriform cu cravașa-n cravata de la corvetă în cronaxie de croncăit cu crosă de crosist în crumpenă.

Foarte utile pentru testarea rapidității lecturii, dar și a perspicacității lectorului sunt textele în care literele alternează cu

cifre, cărora li se dau valorile unor litere. Propunem pentru aceasta lecțiunea unei narațiunii foarte răspândite online: 0D474, 1N7R-0 21 D3 V4R4, 574734M P3 PL4J4 0853RV4ND D0U4 F373 70P41ND 1N N151P. 151 D4D34U 53R105 1N73R35UL C0N57RU1ND UN C4573L D3 N151P CU 7URNUR1, P454J3 53CR373 51 P0DUR1. C4ND 3R4U P3 PUNC7UL D3-4 73RM1N4, 4 V3N17 UN V4L, D157RU64ND 707UL, R3DUC4ND C4573LUL L4 0 6R4M4D4 D3 N151P 51 5PUM4... M-4M 64ND17 C4 DUP4 4747 3F0R7, F373L3 V0R 1NC3P3 54 PL4N64, D4R 1N L0C D3 4574, 4L3R64U P3 PL4J4 R424ND 51 JUC4NDU-53, 51 4U 1NC3PU7 54 C0N57RU145C4 UN 4L7 C4573L; M1-4M D47 534M4 C4 4M 1NV4747 0 M4R3 L3C713: D3D1C4M MUL7 71MP D1N V1474 N0457R4 C0N57RU1ND C3V4, D4R C4ND M41 74R21U UN V4L V1N3 51 D157RU63 707, C3 R4M4N3 3 D04R PR1373N14, 6R1J4 51 M41N1L3 4C3L0R4 C3 5UN7 C4P481L1 54 N3 F4C4 54 5UR4D3M. (de pe domnububu.blogspot.com/2016/07/esti-destept-daca-reusesti-sa.htm).

Limba păsărească este un exercițiu ludic, practicat cu bucurie de copii, utilizând următorul mecanism: după vocalele A I E O U Ă Â (Î) se pune consoana P (de la substantivul *pasăre*) + vocala în care se termină silaba, adică A- PA, I- PI, E- PE, O- PO, U- PU, Ă- PĂ, Â(Î)- PÂ(PÎ). De exemplu: cuvântul *apa*, va deveni *a-pa-pa-pa*. Acest tip de exercițiu are scopul de a destinde activitatea și de a facilita înțelegerea unui text.

Exemplu pentru poezia „Motoșel și Botoșel” de Ana Blandiana:

Mopotopoșepel și pi Bopotopoșepel
de pe Apanapa Blapandipiapanapa

Mopotopoșepel și pi Bopotopoșepel
Erapapu dopoipi pipisopoipi lapa fepel.

Nupu-ipi repecupunopoștepeapaipi depecâpât

Dupupăpă-opo dupungăpă depe pepe gâpât,

lapar apaltepeoporipi, mapaipi depegrapabăpă,
Dupupăpă-opo papatăpă depe pepe-opo lapabăpă.

Bopotopoșepel apavepeapa îpîn plupus
Papatapa jopos, șipi dupungapa supus.

Câpând vopoipiapa săpă sepe prepezipintepe,
Scopotepeapa lapabapa îpânapaipintepe,

Ipiar câpând ipiepeșepeapa lapa rapapoport,
Dăpădepeapa lapabapa papașapapoport.

Nupumapaipi câpând făpăcepea vrepeupun răpăupu
Eperapa lepeipit frapatepe-săpăupu.

Câpând vrepeopo bopoapacăpănăpă făpăcepeapa,
Nipimepenipi nupu-l deeoposepebepeapa:

Cupu lapabapa șipi gâpât pipitipitepe,
Toporcepeapa făpărăpă săpă epezipitepe

Șipi supuapav, cupu glapas îpânapalt,
Sepe jupurapa căpă-ipi cepelăpălapalt,

Pepe câpând bipiepetupul Mopotopoșepel
Lupuapa băpătapaipiepe pepentrupu epel.

Propunere de joc: se alege un text care urmează să fie studiat la clasă la ora de română (în proză sau în versuri) și li se cere elevilor să fie tradus în păsărească oral, pe timpul unei activități

didactice. Acest exercițiu favorizează concentrarea atenției, observarea, spontaneitatea, viteza de reacție.

Palindromurile sunt un miracol, o performanță a limbii române, la analiza și comentarea căreia ar fi ideal să aibă acces toți elevii! Și asta pentru că, odată evidențiate, vizează un grup limitat de cuvinte, care pot fi citite la fel de la stânga la dreapta și de la dreapta la stânga, fiind alcătuite din același inventar de sunete și trimițând la același referent. Exemple: **aba, aerisirea, apa, ara, așa, Ana, atâta, ava, bob, caiac, capac, cazac, cojoc, coc, cuc, dud, elevele, Ene, etate, ehe, lupul, madam, minim, monom, nun, pap, potop, pup, radar, reper, rever, rolelor, rotitor, sas, soios, supus, sus, șiș, tot, unu.** Palindromul poate apărea și la nivel de sintaxă a propoziției: **Ele fac cafele., Ele ne seduc cu desenele., Ene purta patru pene., Icre, pui, ciuperci., O ramă maro.**

Din aceeași categorie a cuvintelor cu inventar de sunete care poate favoriza citirea inversă fac parte și o serie de cuvinte, nu multe, care, la lectura pe dos, au alte sensuri: **cap, card, cat, coș, cot, dar, lon, lac, mac, nor, pas, rac, rât, sar, soc, zor.** Acestea nu formează o clasă distinctă, dar atrag atenția pentru că, fiind bidericționale, sunt și bisemantice.

Jocuri

Creatorii de cuvinte

Grupa de vârstă: 11+ ani

Materiale necesare: litere ce alcătuiesc palindrom sau cuvinte care au sensuri diferite dacă se citesc de la stânga la dreapta sau de la dreapta la stânga, plic, coli A5/A4, lipici, pixuri.

Desfășurare: grupul este împărțit în echipe de 4-5 persoane. Coordonatorul are pregătite o serie de palindromuri și de cuvinte care se citesc de la stânga la dreapta și de la dreapta la stânga, cu sens diferit, tăiate pe litere, pe care le împarte echipelor. Se recomandă să se lucreze pe rând, întâi pe palindrom și apoi pe cea

de-a doua serie de cuvinte. Fiecare echipă primește un plic cu literele corespunzătoare pentru compunerea mai multor cuvinte, pe care apoi le pot lipi pe foi sau le pot transcrie de mână. La sfârșit, fiecare echipă își prezintă cuvintele create. Pentru a ridica nivelul de dificultate, cu cât avansează în vârstă (după 13-14 ani), li se poate cere să rezolve sarcina într-un anumit interval de timp. De exemplu: o echipă primește literele *u, p, r, p, o, t, a, d, a, r, o, p, p*, cu care pot alcătui *potop, pup, radar*. Respectând același mod de lucru, în cea de-a doua etapă a jocului, li se dau literele care alcătuiesc cuvinte care se pot citi de la stânga la dreapta și de la dreapta la stânga, cu sens diferit. De exemplu: o echipă primește literele *a, m, a, s, o, r, p, a, r, n*, din care alcătuiește *amar, nor, pas*.

Obiective: dezvoltarea abilităților de a lucra în grup (comunicare, ascultare, concesie și cooperare), stimularea creativității, încurajarea spontaneității, însușirea corectă a noțiunilor verificate.

De-a doua oară

Grupa de vârstă: 11+ ani

Materiale necesare: bilete cu propoziții palindrom sau cu cuvinte care se pot citi de la stânga la dreapta și de la dreapta la stânga, cu sens diferit, bol/cutie pentru bilete, coli A5, bandă adezivă, marker.

Desfășurare: coordonatorul explică copiilor că, după modelul palindromului, există și propoziții care se citesc de la stânga la dreapta și de la dreapta la stânga și înseamnă același lucru. Într-un bol, amestecate, el are bilete cu propoziții palindrom. Coordonatorul alege aleatoriu un copil din grup, care extrage un bilet. Copilul alege atâția copii, câte litere are propoziția de pe bilet. Fiecărui copil îi va atribui o literă și ei pot să o scrie pe foi A5, pe care să și le lipească pe piept. Ei stau cu spatele spre restul grupului, iar atunci când copilul care i-a ales bate din palme, pe rând, în ordinea literelor din cuvintele de pe bilet, ei se așază într-o linie, lăsând spațiu între ei pentru a marca pauza dintre cuvinte. De exemplu: coordonatorul îl alege pe Andrei, care extrage biletul cu

următoarea propoziție *Ele fac cafele*. Andrei alege 12 copii, cărora atribuie literele. Ei își scriu literele pe foi, se întorc cu spatele spre restul grupului și își le lipesc pe piept. Andrei bate din palme, anunțând alineat. Pe rând, ei se așază într-o linie, rostind literele atribuite și alcătuind propoziția de la stânga la dreapta, lăsând spațiu pentru pauzele dintre cuvinte. Andrei marchează finalul printr-o bătaie de palme, rostind punct. La o nouă bătaie de palme, Andrei spune alineat, iar copilul cu ultimul e face un pas înainte, rostește litera și lui îi urmează ceilalți, refăcând propoziția de această dată de la dreapta la stânga.

Același mecanism de joc se poate aplica și în cazul cuvintelor care se pot citi de la stânga la dreapta și de la dreapta la stânga. De exemplu: Maria alege un bilet pe care este trecut *amar*, ea va alege 4 copii din grup și le atribuie o literă, pe care ei și-o trec pe foaie și o lipesc pe piept. La bătaia din palme a Mariei, pe rând, ei se întorc cu fața spre restul colegilor, rostind litera repartizată și așezându-se într-o linie de la stânga la dreapta. Maria bate încă o dată din palme și copilul cu litera *r* face un pas înainte, rostește litera, iar ceilalți îi urmează, alcătuind cuvântul de dreapta la stânga.

Obiective: antrenarea coordonării de grup, antrenarea observării, îmbunătățirea atenției, însușirea corectă a noțiunilor verificate.

Poveștile pe dos sunt structuri narative bazate pe un subiect anume, dar, din punct de vedere morfologic, o parte din termeni, de regulă verbe, nu-și mai respectă apartenența la o anumită clasă lexico-gramaticală. Deși, sub aspect structural, aceste narațiuni nu au legătură cu palindromurile și nici cu termenii care au două sensuri diferite, în funcție de direcția de citire, considerăm că integrarea lor aici evidențiază performanțele limbii române și ale lectorului acestora. Efectul imediat și garantat este de surpriză iar, pentru obținerea acestuia, lectorul este obligat să parcurgă un segment mai mare de text, spre a realiza o decodare corectă a

informației semantice. Nichita Stănescu a încercat cu succes aceste enunțuri pe dos, obținând imagini insolite: *N-ai să vii/Și n-ai să morți/N-ai să șapte între sorți/N-ai să iarnă, primăvară/N-ai să doamnă, domnișoară!* Vă propunem să descifrați textul următor:

Într-o dimineață, pe la 7.30, am școlit pleacă. L-am strădit pe-o întâlnire pe Vasilică, un clasă coleg. I-am ghiozdănit luare în spate, că pe el îl spătarea durerea de la o căzătură. Când am curtat în ajuns, învățădoamna noastră l-a imediat privire cu blândețe, ca nu cumva să-l vorbere cu vrun deranj. Eu m-am clăsit în dus, că domnea venita de matematică și mi-era cam frică. Văzuta m-a domnit și m-a tăblit scoasă, ca să temez rezolvarea. Nu i-au prea răspunsut plăcerile mele, de aceea mi-a pătrut dat. Ce-am mai ciudat de bocet, numai eu lăcrimez știre. Parcă o și mamam pe vedeama cum mă bățește cu bătaia. Ce urâtă viață de speriev elevat! Nu voi mai pupa nicio prăjiturit vreo mâncată, nicio fetă de la laudă! Îmi venea să fereștrit pe ieșită de rușine!

Pentru activarea acestei metode în cadrul orelor de limba română sau al atelierelor de teatru cu elevii, se expune un text scurt, care este apoi trecut în varianta *pe dos*; profesorul va efectua el prima transformare, apoi va solicita elevilor să încerce să modifice și ei textul după modelul dat. Oferim mai jos câteva mici proze care se pretează la acest fel de exercițiu:

1. *Într-o seară, micuțul vampir s-a trezit speriat. A auzit un sunet puternic de afară și s-a trezit. Când s-a uitat în stânga lui, fratele lui dormea dus, dar când s-a uitat în dreapta lui, mămica lor nu mai era. Atunci s-a speriat și mai tare. A încercat să îl trezească pe fratele lui, dar el dormea dus, visa adânc, ba mai și sforăia. Micuțul vampir și-a luat inima în dinți și a decis să o caute el singur pe mama lui prin podul casei imense. A început să zboare, încet cu grijă, atent la orice sunet, la orice mișcare. A căutat-o pe mămica lui*

minute ce lui i s-au părut ore întregi. Când a ajuns la fereastră, a auzit din nou sunetul puternic. S-a apropiat de geam și dintr-o dată totul s-a luminat în jurul lui. Speriat, a început să urle și să zboare repede înapoi, la fratele lui, dar s-a lovit de ceva. A simțit cum cineva îl ia în brațe... Era mama lui, iar afară, era o furtună.

Transcrierea pe dos:

Într-o seară, vampirul micuț s-a speriat trezit. A sunet un auzit puternic de trezit și s-a afară. Când s-a stânga în uitarea lui, fratele lui dormea dus, dar când s-a dreapta uitarea lui, mămica lor nu mai era. Atunci s-a tare și mai speriat. A trezit să îl încearcă pe fratele lui, dar el adâncă vis, ba mai și sforăia. Micuțul vampir și-a inima luat în dinți și a căuta să o decis singur pe mama lui prin podul casei imense. A zburat să înceapă, grijă cu încet, sunet la orice atent, la orice mișcare. A mămico pe căutata lui minute ce lui i s-au părut întregi ore. Când a fereastră la ajuns, a sunet din nou auzit puternic. S-a geam de apropiat și dintr-o dată totul s-a luminat în jurul lui. Speriat, a urlat să înceapă și să repede zbor înapoi, la fratele lui, dar s-a ceva de lovit. A cineva cum simțit îl brațe ia... Era mama lui, iar furtună, era o afară.

2. *Am vrut o pisică de când eram mică, dar mama nu a fost niciodată de acord. „Linge untul de pe masă”, îmi spune întotdeauna. Dar eu nu o ascult, eu vreau o pisică cu ochii mari, mustați imense și blană pufoasă. Am decis să mă duc cu tata la magazinul de animale și să nu plecăm de acolo până nu îmi cumpără o pisică. Mama nu are voie să vină, pe ea nu o pot convinge, dar pe tata da. Vreau să vin acasă cu micul meu ghemotoc de blană, să doarmă cu mine, să mânânce cu mine, să facem totul împreună. Poate să lingă untul de pe pâinea mea și atunci nu o să mai zică nici*

mama nimic. Țsta este planul perfect! Mă duc să mă pregătesc!

Transcrierea pe dos:

Am pisică o vrut de mică eram când, dar mama nu a niciodată fost de acord. „Unte lingeul de pe masă”, îmi întotdeauna spune. Dar eu nu o ascult, eu pisică o vreau cu marii ochi, imense mustăți și pufoasă blană. Am duc să mă decid cu animale de magazin la tata și să nu acolo de plecăm până când nu îmi pisică o cumpără. Mama nu are vină să voie, pe ea nu o pot convinge, dar pe da tata. Vreau să acasă vin cu ghemeotocul meu mic de blană, să mine cu doarmă, să mine cu mânânce, să împreună totul facem. Poate să unt lingăul de pe pâinea mea și atunci nu o să mai mama nici zică nimic. Țsta planuiește esteul perfect! Duc pregătire să mă!

3. *Grădina mea are multe flori, dar trandafirii îmi plac cel mai mult. Cei roșii sunt cei mai frumoși, iar parfumul lor te ametește de cum pășești în grădină. Am grijă de ei în fiecare zi, îi ud cu apă, am grijă ca lumina soarelui să nu îi ardă, le vorbesc, ba chiar le și cânt uneori. Sunt micile mele comori parfumate. Dar într-o duminică, băiatul vecinilor se juca cu mingea și a aruncat-o direct în grădina mea cu trandafiri. Bineînțeles că mingea lui s-a spart, dar mi-a distrus și câteva tufe de trandafiri. Când a venit să își recupereze mingea spartă, el plângea după minge și eu după frumoșii mei trandafiri. I-am cumpărat o minge nouă până la urmă și el a fost atât de fericit încât a stat cu mine să plantăm tufele minunate de trandafiri.*

Transcrierea pe dos:

Flori mea are multe grădini, dar place îmi trandafirii cel mai mult. Cei frumoși sunt cei mai roșii, iar ameteștea lor te parfumește de cum grădești în parfum. Am grijă de ei în zi fiecare, îi apă cu ud, am

lumină ca grija soarelui să nu îi ardă, le vorbesc, ba chiar le și uneori cânt. Sunt parfumatele mele mici comori. Dar într- duminică, vecinul băiatului se mîngea cu juca și direct-o aruncat în trandafira mea cu grădini. Bineînțeles că sparta lui s-a mîngea, dar mi-a tufe și câteva distrus de trandafiri. Când a recuperat să își venise mîngea spartă, el mîngea după plînge și eu după frumoșii mei trandafiri. I-am mînge o cumpărat nouă urmă până la și el a fericit atît de fost încât a mine cu stat să tufe plantăm minunate de trandafiri.

Propunere de exercițiu pentru *Povești pe dos*: rescrie în stilul poveștii pe dos, urmînd modelul de mai sus, basme cunoscute, nuvele sau povestiri! Acest exercițiu îi ajută pe copii să fie mai atenți la lectura textului, pentru că trebuie să descifreze semnificația lui și, astfel, sunt provocați să facă efortul de a înțelege în profunzime textul.

Greșelile din exprimarea curentă

Așa cum nuanțăm în argument, greșelile de orice natură sau precaritățile din exprimarea unui utilizator de limbă română sunt un simptom care vorbește despre *patologiile* lui educaționale și culturale. Pentru corectarea sau cel puțin atenuarea acestora, acolo unde este cazul, propunem o descriere teoretico-practică a celor mai frecvente greșeli. Exercițiile pe care le vizăm pot fi un canal eficient de evidențiere și de corectare a lor, pentru că prin joc se creează un mediu sigur de experimentare. Copilul învață să își asume responsabilitatea acțiunilor sale, înțelege că poate greși, pentru că acest lucru este perfect uman, și este, în același timp, încurajat să își dorească să poată și să facă mai mult. Prin joc, se corectează într-un mod ludic anumite tipare comportamentale sau de gândire, atîta timp cît coordonatorul reușește să îi încurajeze pe copii să devină conștienți de cine sunt și ce fac.

Cacofonia este sonoritatea supărătoare a unor silabe alăturate, *efect acustic dezagreabil, rezultat din repetarea sau combinarea sunetelor/silabelor în cuvânt sau în frază*³². În opinia tradițională, sunt considerate în mod limitativ cacofonii exclusiv vecinătățile *ca/caă, că/ca, că/ce, ca/ ce, deși*, conform definiției, trebuie cuprinse în acest concept toate proximitățile identice.

Exemple de cacofonii:

Înghițata de la laboratorul nostru e cea mai bună (evitare: *Înghițata făcută la noi...*)

Orice politică care nu are în centrul ei omul e nulă (evitare: *Orice politică e nulă dacă nu are în centrul ei omul*).

Îmi pare rău că colegii tăi au plecat (evitare: *Îmi pare rău că au plecat colegii tăi*).

Nu vin la voi, pentru că caut un document (evitare: *...deoarece caut...*).

El mănca ca curcan umplut (evitare: *El mânca un curcan umplut*).

Ca copil, le-am atras atenția mereu (evitare: *Copil fiind, le-am atras atenția mereu*).

Ca Ciobanu să ajungă aici, era nevoie de timp (evitare: *Ca să ajungă aici Ciobanu...*).

Precizăm că utilizarea virgulei, în scris, între cele două silabe generatoare de cacofonii, pentru eliminarea riscului acesteia, nu este eficientă și nici recomandată, deoarece sunetele respective rămân alăturate în continuare. De asemenea, norma literară respinge utilizarea lui ca și sau a lui ca, (citit virgulă), în loc de ca, pentru evitarea cacofoniilor, în construcții de tipul *ca și contabil/ca, virgulă, contabil*, care pot fi înlocuite prin alte construcții, precum: *a fost numit contabil sau l-a luat drept contabil ori în calitate de contabil*. Dar și mai grav este că, deși contextul nu semnalizează prezența vreunei cacofonii, locutorul aplică totuși regulile de

³² conform *Dicționarului de științe ale limbii*, p. 90.

evitare, spunând, de exemplu, *Ca și profesor, m-am pregătit continuu*. **Evitarea cacofoniei** se realizează:

- prin intermediul câtorva părți de vorbire, cum ar fi: *asemenea, decât, drept, faptul că, în calitate de, întrucât* (în loc de *pentru că*): *M-a prezentat drept coleg* (în loc de *ca coleg*),
- prin articolele proclitice: *Te-am prezentat ca un colaborator apropiat* (în loc de *ca colaborator...*),
- reformulând enunțul (ca în exemplele anterioare).

În afara celor mai frecvente cacofonii, precum: *la/la, sa/sa, ca/ca/că, ca/ce(ci), că/ca, cu/co, că/co, că/cu, că/când*, în limba română există **cacofonii admise**, un aspect care statuează drept corecte vecinătăți inevitabile altfel, precum: *Ion Luca Caragiale, biserica catolică, tehnica cavaleriească* etc.

Menționăm și că un aspect particular al cacofoniilor îl reprezintă proximitățile de silabe aparținând unor termeni diferiți, a căror pronunțare fluentă generează cuvinte obscene; de exemplu: *în sensul acesta, în scopul acesta, timpul a murit, nu știu dac-oi pleca, acesta fu tatăl meu* etc. Pentru asemenea realități, termenii de **sexofonii/sexologisme/sexografii** ni se par relevanți.

Ce greșeli pornesc de la paronime? Confuziile paronimice și etimologia populară³³

Paronimele³⁴ sunt perechile de cuvinte asemănătoare ca formă (diferența se realizează la un fonem, grup de foneme sau o

³³ Problemele sunt abordate în concordanță cu opiniile noastre din studiul *Gramatica pentru cultura generală*, p. 143 ș.u.

³⁴ Abordăm problema paronimelor din perspectiva opiniilor exprimate în acest sens în literatura românească de specialitate de Nicolae Felecan, *Dicționar de paronime*, ediția a II-a adăugită, București, Editura VOX, Nicolae Felecan, *Paronimia în limba română*, București, 1992, de Theodor Hristea (coordonator), *Sinteze de limba română*, București, Editura Albatros, 1984 (ediția a III-a), Theodor Hristea, *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note*, Editura Științifică, 1968, de Gh. Bulgăr, *Dicționar de paronime*, București, Editura Lucman, 2002.

silabă) și distincte ca sens; apropierea lor formală și necunoașterea cu exactitate a sensurilor fiecăruia dintre termeni este, de cele mai multe ori, sursa confuziilor, ceea ce explică utilizarea unui cuvânt în locul altuia. Motivul acestor confuzii ținând de o precaritate informațională, nu putem să nu evidențiem din nou rolul culturii generale în cadrul mai amplu al exprimării corecte, aceasta dublând-o pe cea de tip filologic, de la orele de limba română; de aceea, jocurile teatrale pot fi o metodă care să corecteze cu succes greșelile generate de asimilările incorecte de forme și de sensuri.

Exemplele utilizate vor demonstra elevilor că diferențele fonematice pot apărea în diverse poziții din structura cuvântului, adică la începutul, în interiorul sau la sfârșitul lui - *adjutant* - *adjuvant*, *anuar* - *anual*, *adagiu* - *adagio*, *erupe* - *îrupe*, *eminent* - *iminent*, *evalua* - *evolua*, *gera* - *gira*, *prenume* - *pronume* etc. Uneori, paronimele pot fi formate din același inventar de sunete, poziționate într-o altă ordine: *antonimie* - *antinomie*, *covertă* - *corvetă*, *preleva* - *prevala*, *releva* - *revela* etc. Există și situații când unul dintre cuvinte conține un sunet sau două (uneori, mai multe) în plus față de perechea sa: *albastru* - *alabastru*, *amabil* - *amiabil*, *apropia* - *apropria*, *miner* - *minier*, *scală* - *escală*, *ori* - *or* etc. *A da sfoară în țară* este o expresie care utilizează eronat substantivul *sfoară*, în loc de *sfară*. Substantivul *sfară*, cu forma variabilă și greșită *șfară*, provine din vsl. *skvara*, înseamnând *miros greu și fum gros, rezultat din arderea fie a grăsimilor, a cărnii, ca jertfă oferită zeilor păgâni*³⁵, *fie a paielor, pe câmp, folosit ca metodă de semnalizare sau informare* (semantica ultimă se raportează la perioadele istorice când, pentru semnalizarea pericolelor turcești sau tătarăști, oamenii recurgeau la informări prin mijloace extralingvistice); *sfoară* are altă etimologie, probabil ngr. *sfora*.

³⁵ Conform *dexonline*, de aici și verbul *a sfarogi*, precum și adjectivul *sfarogit/sfărogit*, cu sensurile de *a arde*, *obiect ars*, *uscat*.

Praxisul curent ne-a demonstrat că nu toate perechile de paronime sunt supuse *confuziilor*; de exemplu, apar rar sau deloc unul în locul celuilalt termenii: *alienare* – *alienație*, *comunicare* – *comunicație*, *infesta* – *infecta*, *interpelare* – *interpolare*, *opus* – *opis*, *refuza* – *recuza*, *specios* – *special* etc. Eroarea semantică se produce atunci când un paronim, mai cunoscut și utilizat de vorbitori, îl substituie pe cel mai puțin cunoscut și mai puțin accesat:

*S-a plimbat pe **spețele** fraților mai mari.* (corect: **spezele**)

*Era un susținător **inveterat** al ideii de capitalism.* (corect: **înveterat**)

*Fiind **fortuit** să-și părăsească domiciliul, a plecat în 5 minute.* (corect: **fortăat**; fortuit înseamnă întâmplător).

*Primirea lor s-a produs într-o **conjectură** favorabilă.* (corect: **conjunctură**).

*Auzeam un **adagiu** care mă fascina.* (corect: **adagio**).

Cenzura utilizată de poet aduce două idei în vers. (corect: **cezura**).

*Rușii au mereu câte un **deferent** cu americanii.* (corect: **diferend**).

*Statutul meu e de **emigrant** în Australia.* (corect: **imigrant**).

*Ei și-au **apropiat** inclusiv terenurile noastre.* (corect: **apropriat**).

*Am semnat **investirea** în funcție a noului ministru.* (corect: **învestirea**).

Etimologia populară³⁶ este o greșeală de vocabular generată de asemănările fonetice dintre termeni; deosebirea față de

³⁶ A se vedea definiția în *Dicționarul general de științe*. „Sintagma etimologie populară denumește fenomenul prin care subiectul vorbitor, bazându-se pe o serie de asemănări sau asocieri superficiale, alătură în mod spontan o formă lexicală (cuvânt) de o alta, față de care nu este direct legată genetic”. Această definiție apare și în *Dictionnaire de linguistique*, de J. Dubois et alii, Paris, 1973, p. 199: „L'étymologie populaire ou étymologie croisée est le phénomène par lequel le sujet parlant se fondant sur certaines ressemblances formelles attache consciemment ou inconsciemment une forme donnée à une autre forme avec laquelle elle n'avait aucune parenté génétique. L'étymologie populaire est appelé aussi fausse étymologie savante, fondée sur la connaissance des formes anciennes et des lois qui ont présidé à leur évolution”. În lingvistica românească, înregistrăm următoarele opinii: Th. Hristea, *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note*, București, 1968:

confuzia paronimică o constituie faptul că, dacă în cazul ultimei, cuvântul confundat are o pereche și ambele există în dicționarele explicative, în ceea ce privește etimologia populară (care este tot o confuzie), termenul generat nu apare înregistrat în corpusul glosarelor (sau este înregistrat, cu trimiteri la cel corect, de bază), fiind mai mult o invenție; de exemplu, *lăcrămație*, pentru care, în DEX, se face trimitere la *reclamație*, provine din mixajul dintre *reclamație* și *lacrimă* și este preferat de vorbitori, în detrimentul lui *reclamație*, deoarece redă probabil cel mai relevant starea de spirit tristă a celui care reclamă; *renumerăție* s-a născut din corelația atât cu *a număra*, cât și cu *a remunera*; *apă chioară*³⁷ provine, se pare, din latinescul *aqua clara/ chiara*, cu traducerea *apă limpede/clară*

„etimologia populară explică și ea cuvinte, dar nu pe toate și nu cu mijloacele etimologiei științifice. În timp ce aceasta din urmă este, în general, de neconceput fără o cercetare istorică, împinsă câteodată, până la ipoteticele forme indoeuropene, cea populară procedează exclusiv istoric, încercând să ofere explicații ale cuvintelor așa cum acestea funcționează în limbă, în momentul interpretării lor. Prin ea, vorbitorii încearcă să-și lămurească anumite cuvinte, noi sau învechite, rare sau izolate în limbă, cu un sens neclar sau o formă insolită, în general insuficient cunoscute sau pur și simplu susceptibile de o interpretare prin falsă asociație etimologică”; Al. Graur, în *Lingvistica pe înțelesul tuturor*, București, 1972, p. 127, consideră cazurile de etimologie populară „abateri” de la corespondențele fonetice, pentru că „vorbitorii și-au închipuit că au înțeles, și de fapt au înțeles greșit, felul cum a fost constituit cuvântul, de aceea l-au încadrat într-o familie cu care nu are nimic de-a face”. „Procedeul se numește etimologie populară, dar, după cum se vede, nu e vorba de găsirea originii cuvintelor, ci de transformarea lor așa încât forma nouă să se potrivească cu teoria privitoare la originea lor”. I. Coteanu și M. Sala, în *Etimologia limbii române*, 1987, București, p. 88, explică fenomenul astfel: „Adesea, cuvintele împrumutate sunt legate întâmplător de cele vechi și modificate după acestea, din cauză că seamănă cu ele ca sens ori ca formă. Acestui mecanism i s-a spus *etimologie populară*, cu o formulă nu prea fericită, fiindcă despre *etimologie*, în accepția de căutare a originii nu poate fi vorba, iar *populară* ea nu este decât pentru că nu se întemeiază pe cuvinte originare, respectiv pe etimonul valabil. E, în realitate, o contaminare, influențarea unei forme mai puțin cunoscute de unii vorbitori de ceea ce seamănă cu ea și ei știu mai bine”.

³⁷ A se vedea aceeași explicație în studiul lui Sorin Stati, *Cuvinte românești. O poveste a vorbelor*, Editura Științifică, 1964, p. 80.

(o altă variantă interpretativă fiind din etimonul turcesc *kör*). Menționăm că adjectivul *chioară*, care înseamnă *fără ochi/organ vizual*, este utilizat impropriu în expresii culinare (*ciorba e apă chioară*, *vinul e apă chioară*); explicația o constituie asemănarea fonetică a lui *chioară* cu *chiară*, cuvânt care nu există în exercițiul cultural sau lingvistic al locutorului. Eventual, pentru sensul de *ciorbă fără carne sau legume în ea*, se recurge la alți termeni, cum ar fi *apă clară*, *apă goală*.

N. B. (citit *nota bene*) este, de asemenea, o structură utilizată greșit, cu sensul de *notă bună*, traducerea corectă din latină fiind *Fii atent!*, *la aminte!* Termenul *conviv* este corelat greșit cu *vivo*, *-ere*, *a trăi*, *a viețui*, ceea ce explică și traducerea lui eronată, prin *cel cu care trăiești alături*; în realitate, sensul este de *comesean*, din fr. *convive*, lat. *conviva*. Un alt exemplu de etimologie populară este fraza biblică, cu o semantică hiperbolic-comparativă: *Mai degrabă trece cămila prin urechile acului decât să intre un bogat în împărăția cerului*; aceasta s-a bazat pe o greșală atât de transcriere, cât și de traducere a cuvântului *cămila*. În varianta originală, referirea este la *camila*, din gr. *kamilos*, cu sensul de *funie*, *sfoară*. Deci, citirea corectă a frazei (și, de aici, interpretarea ei adecvată, în limitele comparației) este: *Mai degrabă trece camila/sfoara prin urechile acului, decât să intre un bogat în împărăția cerului*.

Pentru aceste sensuri noi, generate de raportarea incultă ori superficială la unele cuvinte, se utilizează eufemistic în literatura de specialitate conceptul de **malapropisme**, provenit de la numele personajului Malaprop, o eroină din piesa *Rivalii* lui Richard Sheridan, care avea obiceiul de a folosi cuvintele nepotrivit, respectiv cu alt sens decât cel solicitat de context. Fenomenul este întâlnit și la Caragiale, care satiriza incultura personajelor, utilizatori excepționali ai etimologiilor populare (*perfecti* în loc de *prefecți*, *renumeratie* în loc de *remunerație*, *summum* cu sensul de *sumă*, în loc de *grad cel mai înalt la care se poate ajunge*, *cerneală violentă*,

în loc de *cerneală violetă* etc.). În idealul unui lexic rafinat și coerent, spre care tindem cu toții, considerăm că intră în aceeași categorie a malapropismelor și invențiile lexicale actuale, precum a *imixtiona*, a *manageria*, *insemnificant*³⁸.

Alte greșeli

Tautologia constă în repetarea unui termen, pentru a întări sau accentua caracteristicile acestuia (*legea este lege, elevul este elev, datoria este datorie*). Utilizată în varianta colocvială a românei și nepercepută ca greșeală, tautologia este indicatorul unui registru lexical limitat al locutorului. Evidențierea și explicarea ei prin jocurile teatrale poate favoriza evitarea folosirii acestor repetiții inutile. Din punct de vedere sintactic, tautologia este o construcție în care se repetă un cuvânt, dar cu funcție sintactică diferită, de cele mai multe ori, acesta trecând de la subiect la nume predicativ (*Dealul-i deal și valea-i vale*.) sau de la complement circumstanțial de relație la nume predicativ (*De frumoasă, e frumoasă*.). Relațiile tautologice se realizează atât la nivelul propoziției (*De mâncat, nu mănâncă*.), cât și la nivelul frazei (*Eu știu ce știu. Ea e cum e, fericită cum o știu*.). Însă, deși este considerată o greșeală care se recomandă a fi evitată, are și un important rol stilistic: *Prostu-i prost și-n ziua de Paști!, Frate, frate, dar brânza-i pe bani!*. Mecanismul tehnic de construcție prin repetare a termenilor tautologiei ne determină să admitem, ca produse în limitele aceleiași greșeli, și denumirile persoanelor prin nume și prenume identice: *Ion Ion, Nicolae Nicolae* sau provenind de la același cuvânt de bază: *Ion Ionescu, Ion Ioniță, Petru Petra, Petru Pătrașcu, Vasile Vasilescu* etc.

³⁸ După Lucreția Dascălu Jînga, *Malapropisme, cultisme, invenții lexicale în presa vorbită*, pp. 93-102, Academia Română, Institutul de Lingvistică, Iorgu Iordan-Al. Rosetti, *Limba română, limbă romanică*, Editura Academiei Române, 2007.

Pleonasmele³⁹ sunt greșelile de vocabular cu cea mai mare frecvență în vorbirea curentă, aducând, în mod indirect, informații despre precaritățile gramaticale, de gândire logică și culturale ale utilizatorilor. Ca structură, acestea sunt efectul repetării aceluiași sensuri la nivelul morfemelor unui cuvânt, a două cuvinte sau al unui context mai amplu. Deși criteriile de clasificare a pleonasmelor sunt multiple în literatura de specialitate, vom agreea câteva dintre componente, realizând și comentarii explicative:

a) **pleonasmele independente de context sau propriu-zise/lexicale** apar la nivelul unui cuvânt, mai exact între elementele lui componente: *copărtaș*, *coparticipant*, în care *co-* este prefix sociativ, sensul lui fiind reluat de cuvintele de bază, *părtaș*, *participant* (care presupun ideea de asociere în realizarea unui scop). Alți termeni la care pleonasmul apare între elementele de structură sunt: *coasociat*, *copartner*, *supraetajare*, *interrelații*;

b) **pleonasmele dependente de context sau sintactice** sunt concretizate în enunț, prin raporturi de coordonare sau subordonare stabilite între termenii unui enunț: *El este anost și plicticos. Aluziile și insinuările ei mă enervau. Scrie simplu și nesofisticat. Contribuie direct și nemijlocit la realizarea proiectului nostru. L-a făcut praf și pulbere. S-a făcut foc și pară din cauza rezultatului. Televizorul e vechi, antic și de demult. Se plimbă și el pe cale, pe cărare. Elevii au nevoie de multă concentrare și atenție pentru a-și rezolva temele. Problema e rezolvată în procent de 15%. Am organizat o întâlnire festivă consacrată sărbătoririi zilelor culturii române. Ne-am săturat de atâta falsitate și ipocrizie. Sunt ferm convinși că a mințit. Noi aniversăm 10 ani de la căsătorie. Lângă pubelele de gunoi, totdeauna*

³⁹ Dorin Urițescu, *Pleonasmul în limba română*, Editura All, București, 2007, p. 46; Th. Hristea, *Sinteze de limba română*, p. 64.

găsești șobolani. Ne-am dorit să ajungem la același numitor comun. În campania electorală pentru alegeri se oferă găleți; În anul Centenar avem multe evenimente în agendă.

c) **pleonasmul gramatical sau morfologic** sunt fenomenalizate prin cumulumul inutil de morfeme gramaticale: *ouălele, dar însă, iar din nou, deci așadar, așadar și prin urmare, tot mereu, cel mai străvechi, foarte rarism, foarte infim, mai suprem, mai superior, mai inferior, extrem de adorabil, a se suprapune peste, a survola peste, drept pentru care*⁴⁰, *decât numai, doar numai* etc.; în *ultrararism*, *ultra-* este un prefix neologic cu valoare de superlativ și *-ism* este sufix gramatical, cu același sens și rol categorial; *sticksuri* conține desinența *-s*, marca pluralului în limba engleză, sens gramatical reluat prin *-uri*, desinență de plural a neutrelor românești.

Fără a mai aduce explicații semantice teoretice, prezentăm o selecție a celor mai frecvente pleonasmuri identificate în contexte din diverse stiluri funcționale ale românei: *situații conjuncturale, strangulare la nivelul gâtului, fățarnic și perfid, harta mapamondului, a avansa înainte, sticlă de sticlă* (față de *sticlă de plastic*, care este un nonsens), *miere de albine, a-și aduce aportul/contribuția, caligrafie frumoasă, ortografie corectă, a coexista împreună, a conviețui laolaltă, a colabora împreună, a crește mare, întrajutorare reciprocă, aspect privind, autobiografie personală, dureri gastroabdominale, contraargument împotriva,*

⁴⁰ Această succesiune pleonastică apare aproape constant la finalul proceselor verbale: *Drept pentru care am încheiat prezentul proces verbal*. Precizăm că forma corectă este *drept care* sau *pentru care*, deoarece prepozițiile *drept* și *pentru* se află într-un raport semantic de sinonimie, ceea ce înseamnă imposibilitatea coocurenței lor. Fenomenul invers, al lipsei prepozițiilor caracterizează agramaticalitățile de felul: *Urmare adresei dumneavoastră...*, întâlnite frecvent în răspunsurile instituțiilor administrației publice către cetățeni; menționăm că enunțul nu poate fi construit fără prepoziția *ca* sau *drept*, corect fiind *ca/drept urmare...*

*alcoolemie în sânge, miniviluță, se prefera mai bine, servim friptură, ortografie corectă, scris ortografic, caligrafie frumoasă, scris caligrafic, a aseleniza pe lună, ceremonie solemnă, sorginte originară, primă prioritate, anexez alăturat, amintiri de neuitat, erou principal, prefer mai bine, urmează pe mai departe, licitație publică, migrenă la cap, edilii orașului, sfârșit de weekend, lipom de grăsime, pom fructifer, pulpa piciorului, total general, absolut identic, trup neînsuflețit, culesul recoltei, mare dezastru, panaceu universal. În ultimul timp, cel mai frecvent pleonasm este a aresta preventiv⁴¹ și răspândit prin stilul jurnalistic, frecvent și în limbajul juridic. Notăm, de asemenea, că am identificat un pleonasm în câteva denumiri de instituții publice și de state, ca *Administrația Companiei Dunării Fluviale* (Dunărea este *fluviu*, reluarea sensului prin adjectivul *fluvial* este incorectă), *Republica Populară Democrată Coreeană* (*popular* provine din lat. *populus/popor*, iar *democrat*, care înseamnă același lucru, are etimonul grecesc, *demos*).*

O altă greșeală frecventă, abordată rezumativ în argumentul nostru, este **nonsensul sau contradicția în termeni** (*contradictio in adiecto*), care provine din alăturarea unor cuvinte cu sens opus, incompatibile semantic⁴²: *bicicletă cu trei roți, caligrafie urâtă, ortografie greșită, bifurcarea a trei drumuri, aniversarea a X luni, edilul comunei, prioritate zero, a doua prioritate* etc. Având în vedere că, în exemplele date, nonsensurile

⁴¹ Expresia este decodată în DEX, p. 741, fără a se preciza dacă este sau nu vorba de un pleonasm, astfel: *a închide în vederea unei judecăți (sau închisorii preventive); deținere provizorie a unui inculpat în vederea cercetărilor, pe baza unui mandat de arestare, pentru a preveni fie dispariția, fie influențarea martorilor*. În ceea ce ne privește, admitem că aceasta este un pleonasm, dat fiind că sensul de provizorat este implicat în conținutul semantic al termenului *arestare*.

⁴² O formă de contradicție în termeni ar putea fi și folosirea cu sens generic a substantivului ADIDAS, format prin abreviere parțială de la numele celui care a inventat încălțăminte sport, Ady Dassler, în combinații de felul: *Mi-am cumpărat adidași Nike/Puma* etc.

sunt ușor de identificat, vom prezenta câteva contexte, în care explicarea acestora impune o analiză semantică mai riguroasă; astfel, verbul *a îmbrăca*, deși este consacrat cu sensul de *a acoperi corpul cu veșminte*⁴³, apare greșit în unele contexte din limbajul comercial, ca: *Vă îmbracă bine piciorul pantofii pe care i-ați probat*, cu sensul de *vă aranjează/vă vin bine*; aceeași utilizare contradictorie am întâlnit-o și în enunțul publicitar *Masca cu gălbenuș de ou îmbracă foarte bine cuticula*, unde termenul este sinonim cu *a proteja*. *A se solda*, care înseamnă *a se termina prost, rău*, se utilizează în combinații cu termeni pozitivi: *meciul s-a soldat cu victoria albaștrilor*. *A se erija*, al cărui sens este *a-și asuma o condiție superioară*, este greșit construit cu substantive care îi dezvoltă sensul opus: *Directorul s-a erijat în elev, răspunzându-ne superficial la întrebări*. Tot în categoria contradicțiilor se încadrează utilizările incorecte ale prepoziției *datorită*, cu sens causal, chiar dacă aceasta exprimă o circumstanță favorabilă (ca și *mulțumită, grație*): *A greșit datorită neatenției* (corect: *A greșit din cauza neatenției*). *A decima* este un verb provenit din numeralul latinesc *decem/zece*, însemnând *a ucide a zecea parte dintr-o comunitate*; astăzi, vorbitorii îi dau sensul de *a extermina/a ucide toată populația*⁴⁴ *dintr-un spațiu*. De asemenea, substantivul *aragaz*, o abreviere parțială, reprezentând numele unei firme (*Asociația româno-americană de gaz*), este implicat în combinații contradictorii, precum *aragaz electric*. Tot în categoria nonsensurilor trebuie încadrată și utilizarea termenului *onomastică* (*ziua numelui*, din lat. *onoma/nume*) cu sensul de *zi de naștere*, spunându-se frecvent: *Deseară avem o onomastică-nepotul nostru împlinește 8 ani*.

⁴³ conform DEX, p. 448.

⁴⁴ Același sens apare și cu referire la entități nonanimale: *Seceta a decimat agricultura României* (din surse TV).

De asemenea, prin intermediul reclamelor publicitare s-au generalizat atât de mult nonsensurile, încât auditorii acestora cu greu mai pot fi convinși de agramaticalitățile din structurile respective; astfel, în enunțul *Consumul abuziv de alcool dăunează grav sănătății* apare substantivul *consum*, care, în limba franceză din care provine (*consommer*) înseamnă *întrebuințare ca hrană, mâncare*⁴⁵, în contradicție cu substantivul *alcool* (care se bea). Reclama la un anumit unguent despre care ni se spune că *ameliorează durerile de spate*, conține contradicția dintre sensul de dicționar al verbului *a ameliora*, care este... *îmbunătățește(!)* (față de cel oportun contextual, *atenuează*). O contradicție semantică specială, explicabilă prin calc lingvistic, o reprezintă locuțiunea *a face vorbire*, prezentă în limbajul juridic, dar și politico-administrativ actual, constând în plasarea lângă un verb acțional (*a face*) a unui substantiv nonacțional (*vorbire*). În ultima vreme, tot dinspre limbajul juridic a pătruns, în cel publicistic și, de aici, în cel colocvial, structura *închisoare cu suspendare*, relația de opoziție înregistrându-se între primul termen, care înseamnă⁴⁶ (*Jur.*) *Una dintre pedepsele principale, constând în privarea de libertate a condamnatului și executarea unui regim impus de lege în închisoare*, și al doilea, care are sensul de *întrerupere, suprimare*. Considerăm că, deși DEX aduce pentru *suspendare* explicația: *Încetare temporară a unei acțiuni judiciare, interzicere temporară a exercitării unor drepturi, amânare fără termen a executării unei pedepse*, nonsensul se menține (*închisoare* se referă tot la un regim *închis*). Eventual, corectă ar fi fost structura literală *suspendarea executării în închisoare a unei pedepse*. Fenomenalizarea acestor noțiuni prin jocuri teatrale se poate realiza similar desfășurării activităților practice cu paronimele sau poate avea scenariile următoare.

⁴⁵ Conform DEX, p. 189.

⁴⁶ Conform DEX, p. 918.

Jocuri

Ups!, cacofonie...

Grupa de vârstă: 11+ ani

Materiale necesare: listă cu fraze/propoziții cu cacofonii.

Desfășurare: copiii sunt așezați în cerc, iar coordonatorul stă în centrul cercului. El are pregătită o listă cu fraze/propoziții cu cacofonii. În momentul în care se aude cacofonia, copiii spun „Ups!”. În acel moment, coordonatorul se oprește, copilul care a rostit primul spune cacofonia auzită, apoi profesorul îi recitește fraza pentru ca el să o reconstruiască evitând cacofonia.

Obiective: antrenare ascultării active, sporirea vitezei de reacție, încurajarea spontaneității, stimularea creativității.

Gemeni diferiți

Grupa de vârstă: 11+ ani

Materiale necesare: listă cu paronime, DEX.

Desfășurare: grupul se împarte în 2 sau mai multe echipe, în funcție de numărul de participanți. Profesorul are o listă de paronime, pe care le împarte echipelor. Astfel, unii vor primi primul cuvânt din perechile paronimice, iar ceilalți, cel de-al doilea cuvânt. Fiecare echipă se informează, folosind dicționarul, asupra semnificației exacte a cuvintelor. Apoi, echipele creează o poveste, în care integrează cuvintele date. Se recomandă ca povestea să conțină atâtea fraze, câți copii sunt în grup. Pe rând, echipele își prezintă povestea, astfel încât fiecare membru să rostească o frază, fără a lăsa pauze între ei.

Obiective: stimularea creativității și imaginației, dezvoltarea abilităților de lucru în grup, exersarea memoriei, dobândirea libertății de exprimare în public.

Se aseamănă, dar nu-s la fel

Grupa de vârstă: 12+ ani

Materiale necesare: bilete cu perechi de paronime, tablă/flipchart/hârtie A4, markere, DEX.

Desfășurare: grupul este împărțit în echipe de 4 persoane. Fiecare echipă își alege un bilet, pe care sunt trecute perechi de paronime. Cei 4 membri ai echipelor trebuie să pregătească următoarele: să scrie cuvintele pe tablă/flipchart/hârtie când le prezintă; să definească cuvântul; să folosească cuvintele în fraze și să găsească o interpretare vizuală pentru cuvinte (mișcare și sunet). Li se oferă 10-15 minute la dispoziție, în funcție de capacitățile cognitive ale grupului. Ei au voie să caute cuvintele în dicționar sau să intre pe Internet, important este să înțeleagă cuvântul, astfel încât să creeze o definiție proprie, nu să o reproducă pe cea din dicționar. După expirarea timpului de lucru, fiecare echipă își prezintă munca. Fiecare dintre sarcini va fi executată de către un membru al echipei, pe care ei îl consideră cel mai adecvat pentru respectiva cerință. De exemplu, echipa alcătuită din Marian, Vasile, Violeta și Alexia au ales biletul cu *eminent/iminent*. Violeta începe prezentarea, rostind și scriind pe tablă/flipchart cuvântul *eminent*. Marian este cel care oferă definiția stabilită de cei patru. Vasile spune fraza în care au utilizat cuvântul, iar Alexia este cea care va mima cuvântul cât mai reprezentativ. Apoi, același procedeu se folosește pentru *iminent*.

N. B. Același mecanism de joc se poate folosi pentru înțelegerea *contradicției în termeni*.

Obiective: stimularea creativității și imaginației, dezvoltarea abilităților de lucru în grup, încurajarea spontaneității, exersarea memoriei, dobândirea libertății de exprimare în public.

A fi sau a nu fi Malaprop...

Grupa de vârstă: 14+ ani

Materiale necesare: text de Caragiale ca suport pentru exemplificare.

Desfășurare: înainte de a trece la joc, se propune studierea unui fragment sau a unui text întreg din Caragiale, pentru a le explica preadolescenților ce înseamnă malapropismul. Apoi, grupul este împărțit în echipe de 2 persoane sau mai multe, în funcție de capacitățile cognitive ale participanților. În echipe, ei trebuie să creeze un mic fragment, în care se regăsesc malapropisme (de exemplu: *cerneală violentă*, în loc de *cerneală violetă*), pe care să le prezinte apoi colegilor.

Obiective: stimularea creativității și a imaginației, dezvoltarea abilităților de lucru în echipă, dobândirea libertății de exprimare în public, însușirea corectă a noțiunilor exersate.

Poveste exagerată

Grupa de vârstă: 12+ ani

Desfășurare: coordonatorul explică mecanismul de formare a tautologiilor, aducând exemple concrete, spre exemplu: „legea e lege”, „de mâncat, se mănâncă”, „Eu știu ce știu. Ea e cum e, fericită cum o știu”. De asemenea, el poate cere câteva exemple de la copii pentru a se asigura că aceștia au înțeles ce înseamnă. Apoi, împarte grupul în mai multe echipe, care să conțină aproximativ 4-5 membri. Fiecare echipă își poate alege o temă dintre cele sugerate de coordonator, precum: *vacanță*, *Crăciun*, *plimbare în parc* etc. Fiecare echipă trebuie să introducă cel puțin 3 tautologii, cu rol stilistic. Povestea conține cel puțin atâtea propoziții, câți membri are grupul. Atunci când își prezintă munca, fiecare spune câte o frază (fără să citească), având grijă ca textul să aibă continuitate, fără pauze între idei. Ceilalți ascultă cu atenție, notând tautologiile identificate.

Obiective: stimularea creativității și a imaginației, dezvoltarea abilităților de lucru în echipă, dobândirea libertății de exprimare în public, exersarea memoriei, antrenarea ascultării active.

Ce-i prea mult, strică...

Grupa de vârstă: 13+ ani

Materiale necesare: listă cu câteva exemple pentru exemplificare.

Desfășurare: coordonatorul explică mecanismul de formare a tautologiilor, aducând exemple concrete, spre exemplu: „legea e lege”, „de mâncat, se mănâncă”, „Eu știu ce știu. Ea e cum e, fericită cum o știi”. Apoi, invită doi voluntari să creeze o discuție improvizată, în care să folosească cât mai multe tautologii. Cei doi pot iniția ei discuția, stabilind relația și spațiul unde se află, sau acestea le pot fi indicate de către coordonator și ceilalți colegi (de exemplu: *în parc; frate și soră; la magazin; doctor și pacient* etc.). Ceilalți colegi ascultă cu atenție și notează câte tautologii au reușit să integreze. Apoi, alți doi pot fi invitați să creeze o discuție. Treptat, numărul copiilor care sunt invitați să improvizeze poate să crească, să fie 3 sau 4, nu numai 2.

Obiective: stimularea creativității și imaginației, încurajarea spontaneității, dobândirea libertății de exprimare în public, antrenarea ascultării active.

N. B. Înainte de a începe jocul, este recomandat să li se explice tuturor copiilor ce înseamnă improvizația: moment creat inopinat, ghidat de creativitatea celor implicați, în care fiecare dintre parteneri propune, celălalt acceptă și astfel se construiește situația, nu se refuză, nici nu se îngroapă propunerile, ele trebuie integrate, oricât ar părea de nepotrivite. Pentru a înțelege principiul de acceptare și construire pe bază de propunere, se pot face înainte câteva jocuri. Unul dintre ele presupune ca doi să stea față în față, unul să propună, iar celălalt să accepte și să adauge, jocul continuând pe acest principiu. De exemplu: Ana și Marius stau față în față, se privesc în ochi (contactul vizual este foarte important) și Ana începe „hai să vopsim pereții”, Marius îi răspunde „da, hai să-i vopsim și să pictăm pe ei delfini uriași”, Ana continuă „da, să pictăm delfini uriași și să cântăm atunci când facem asta” și jocul continuă. Un alt joc, în care pot fi implicați mai mult de 2 participanți odată,

se bazează pe pasarea mingii de la unul la altul, construind o poveste în 2, 3 etc. De exemplu: Paul și Alexandra stau față în față și își pasează mingea. Paul aruncă mingea și spune „Într-o dimineață, m-am trezit și...”, Alexandra o prinde „și am deschis geamul. Afară, am văzut cum un copil” și i-o aruncă lui Paul, iar jocul continuă. Este important ca ideile să fie integrate cursiv, pentru ca povestea să aibă continuitate.

Șotronul semantic

Grupa de vârstă: 11+ ani

Materiale necesare: coli A4, bandă adezivă, markere, listă cu cerințe.

Desfășurare: coordonatorul folosește colile A4 și banda adezivă pentru a construi un șotron pe podea. El alege aleatoriu un copil din grup, care, pentru a face șotronul, trebuie să identifice greșelile semantice, altfel nu poate trece de la o căsuță la alta. Treptat, coordonatorul poate cere sugestii de propoziții de la ceilalți copii. De exemplu: Mihai dorește să lucreze. El pășește într-un picior pe prima căsuță, iar profesorul îi indică următoarea propoziție: *Lângă pubelele de gunoi, totdeauna găsești șobolani*, dacă el identifică pleonasmul *pubele de gunoi* și precizează forma corectă, poate trece la căsuța 2; dacă nu știe să răspundă, un alt coleg poate indica greșeala sau coordonatorul, în caz nu știe nimeni răspunsul, iar activitatea continuă cu un alt copil.

Obiective: antrenarea coordonării, antrenarea ascultării active, exersarea atenției, însușirea corectă a noțiunilor verificate.

Căutarea de pleonasme

Grupa de vârstă: 11+ ani

Materiale necesare: bilete cu structuri pleonastice (separate, astfel încât o parte din pleonasm să fie la copii, iar cealaltă ascunsă).

Desfășurare: coordonatorul pregătește mai multe tipuri de structuri pleonastice, pe care le trece pe bilete și pe care apoi le taie, astfel încât o parte să le poată ascundă în spațiul de joc, iar cealaltă să

ajungă la participanți. Copiii caută biletele, ca să poată completa structurile pleonastice. Coordonatorul le poate da indicații, prin *cald/rece* dacă sunt sau nu mai aproape de găsirea unui bilet sau le poate desena o schiță de hartă. Același mod de lucru se poate aplica și în cazul altor greșeli, de exemplu tautologii sau contradicții.

Obiective: antrenarea coordonării în grup, antrenarea observării, însușirea corectă a noțiunilor verificate.

Toate la un loc

Grupa de vârstă: 11+ ani

Materiale necesare: text cu toate greșelile adunate (tautologii, contradicții, pleonasme, cacofonii etc.), flipchart, markere.

Desfășurare: profesorul pregătește un text, care să reunească toate aceste tipuri de greșeli, pe care îl poate trece pe tablă (mai ales pentru cei mai mici) și îl citește cu voce tare, lent, grupului. Copiii vor fi împărțiți în grupe în funcție de câte tipuri de greșeli există în text; fiecare echipă are sunet specific pentru marcarea unei greșeli. De exemplu: se dă textul „Informațiile pe care le-am citit în revistă îmi par familiare. Sunt ferm convins că ieri profesoara de biologie ne povestea despre gemenii bivitelini. Îmi pare rău că colegii mei fac mereu gălăgie, iar eu nu aud toate informațiile pe care profa ni le spune și ni le transmite. Sunt fortuit să mă mut la biologie în prima bancă din față, pentru că consider interesante informațiile de bio.”, pentru care sunt 3 echipe - echipa 1 *Cacofonie* (bătaie din palme), echipa 2 *Paronim* (bip), echipa 3 *Pleonasm* (fâs). Atunci când profesorul citește textul, echipa care depistează greșeala distribuită ei atenționează prin sunetul specific, profesorul se oprește, echipa propune varianta corectă și coordonatorul reia lectura.

Obiective: îmbunătățirea atenției, antrenarea observării, exersarea memoriei, sporirea vitezei de reacție, însușirea corectă a noțiunilor verificate.

CAPITOLUL II

ETIMOLOGIA PRIN JOCURI TEATRALE

Probabil că, dacă nu am fi remarcat cu toții - filologi și nefilologi, actori și nonactori, dezinteresul sau indiferența adolescenților și a tinerilor față de formarea unei culturi generale, obținute prin lectură și studiu, prin prezența implicată la reprezentațiile teatrale, nu ne-am fi gândit să recurgem la etimologie⁴⁷ ca să trezim astăzi, când regele cunoașterii este internetul, curiozități legate de conjuncturile care au determinat nașterea unor cuvinte, de locurile în care acestea au apărut, de motivațiile extinderii lor în lexicul altor popoare cu care au sau nu istorii comune, precum și de cauzele dispariției ori ale modificărilor sensurilor acestora.

Constantin Noica, în *Creație și frumos în rostire românească*, sugera, în stilul filosofic inconfundabil, că, „Spre a spune ceva mai deosebit, un cuvânt trebuie să aibă biografie (el e de la moși-strămoși), adică trebuie să i se fi întâmplat ceva. Un neologism nu are biografie. Pe cele care s-au învechit, putem oare cere să le reluăm în uz? Dacă un arbore s-a uscat, atunci s-a uscat. Nu cuvintele vechi interesează, ci lecția lor (...). Limba primește cuvântul cel nou, îi dă cinstire și cetățenie, îi dă uneori și straie noi, ba îl poate pune și la lucru. Cuvântul face apel la tine: Ocupă-te și de mine, pare a-ți spune câte un cuvânt, sunt și eu ceva, sunt o făptură mai deosebită a limbii. Port și eu ceva nerostit în spusa auzită”.

Certificatele de naștere ale cuvintelor asupra cărora ne vom opri și care se pot utiliza ca suport în diverse jocuri teatrale, al căror obiectiv este asimilarea eficientă a cunoștințelor despre originea unităților lexicale, ne pot oferi date importante despre rosturile lor

⁴⁷ Magda Jianu, *op. cit.*, 2017.

îndepărtate, putând motiva astfel multe dintre sensurile dispărute, demonstrând că etimologiile indirecte trimit, de fapt, la sursele primare ale cuvintelor. De exemplu, câți știu că *simbolul* făcea parte din obiceiul antic al primirii oaspeților la greci, când gazda și oaspetele făceau legământ de fidelitate rupând în două un obiect reprezentativ, păstrat apoi cu sfințenie de toți urmașii acestora care se bucurau împreună de privilegii; *disecția* lingvistică evidențiază prin *sym-* ideea de reciprocitate. Ori că adjectivul *efemer*, însemnând *trecător*, a avut, în strămoșul său grecesc *hemera*, sensul de *zi*, denumind o insectă care trăia doar o zi! Sau că expresia *masa rotundă* se leagă de numele celebrului rege al Angliei, Arthur, care, dorind să elimine divergențele dintre cavalerii săi, apărute totdeauna când își ocupau locurile alături de suveranul lor, a poruncit să se execute mese fără colțuri; așa s-a născut și expresia *cavalerii mesei rotunde*!

Cuvinte cu parfum dacic

Acum, când preocupările tinerilor sunt orientate aproape în totalitate înspre tehnologiile viitorului, în ideea testării unor forme inedite de cunoaștere și comunicare, întoarcerea la originile cuvintelor noastre este o întreprindere anevoioasă, cu urme de praf, dar cu miresme de cronici și aproape ireală. Fiindcă ce locuitor al planetei noastre atât de informatizate și digitalizate ar mai vrea să afle câte ceva despre indoeuropenistică, despre geto-daci, despre vechii greci sau slavi, despre latini, evrei, turci și alte popoare ale căror urme⁴⁸ lingvistice sunt identificabile în vocabularul nostru sau

⁴⁸ Ca structură etimologică, lexicul românei are o configurație cu peste 60% de cuvinte latinești, valoare explicabilă prin însăși istoria noastră, celelalte procente fiind reprezentate fie de termenii pe care limba română i-a asimilat ca urmare a contactelor culturale sau socio-politice cu alte popoare (o parte din aceștia fiind prezenți în vocabularul pasiv, în categoria arhaismelor, ori activând, și acum, în fondul principal lexical), fie de elemente de substrat, aparținând limbii traco-geto-dace (cele mai puțin numeroase).

al vecinilor noștri? În capitolul de față, vom încerca o prezentare a acestor influențe, insistând atât pe *biografia*⁴⁹ sau *straiul* unor cuvinte, cât și pe elemente legate de decodarea unor sensuri ori de corectitudinea utilizării altora. În funcție de nivelul de vârstă, de curiozitatea științifică și culturală, aceste cuvinte pot intra în contexte ludice, în așa fel încât, prin metoda jocurilor teatrale, elevii să achiziționeze într-un mod atractiv istoriile plăcute și diamantate ale termenilor supuși comentariilor. În mod rezumativ, încercăm să trezim interesul pentru realitatea că există cuvinte pe care le întâlnim (și) astăzi în limbile europene și al căror inventar de foneme pledează pentru o rădăcină comună; de exemplu, *rege* are variantele grafice *rigă*, *rex*, *reik*, *roi*, apărând, cu formă apropiată și cu același înțeles, în grafemul *Rig* din limba sanscrită (prezent în denumirea uneia dintre primele scrieri ale lumii, *Rig Veda*); *mare* are ca echivalente internaționale *maja*, *maha* (cunoscut prin creația populară indiană *Mahabharatha*, dar și prin numele *Mahatma*, care se traduce *maha/mare*, *atma/suflet*), dar și *mega*, utilizat ca element de compunere (*Mega Image*). Exemple de acest fel susțin existența unei limbi comune, indoeuropene, care a existat înainte de separarea limbilor, ale cărei trăsături ar putea fi argumentul pentru noi abordări referitoare la descrierea popoarelor preistorice⁵⁰. Constantin Noica, în eseu *Partea noastră de cer*, a evidențiat importanța, pentru propria cultură, a studierii cuvintelor din alte limbi: *S-ar putea ca marile limbi culte, ori dimpotrivă altele,*

⁴⁹ În eseu „Stratul mumelor” din *Trilogia culturii*, Lucian Blaga își manifesta uimirea că „Cerul românesc al limbii, ca Logos Etern, ca spațiu materializator al virtualului, este încă neexplorat, în timp ce toate celelalte elemente ale limbilor franceză și engleză, spre exemplu, au fost explorate de mult timp”.

⁵⁰ Alexandru Pele, în *Etnonimele românilor. Dac. Get.*, Editura Abadaba, Oradea, 2003, citează, pentru explicarea substantivului propriu Dacia, *Marea Enciclopedie Franceză*: „Dacia. Nom du Danemark et même toute la Scandinavie dans le latin du moyen âge; de là vien le nom de Collegium Dacicum donné à l'un de plus anciens colleges de Paris”. (GE, XIX, p. 32).

ca limbile bantu, să fie mai interesante sub multe raporturi. Dar ele nu sunt pe cerul nostru. Sau, într-un fel, sunt și ele, căci fără adâncirea în alte limbi și fără limbile clasice, inclusiv sanscrita, nu-ți cunoști până la capăt propria limbă. Dar este și aici adevărată vorba lui Cantemir: «din limbi străine să înveți și în limba țării tale să scrii». În alte ceruri să privești și sub cerul lumii tale să visezi.

Astfel, pe cerul românei, adjectivul *bucălaie*, din *Miorița*, ne avertizează că se impune să-l privim cu mai multă atenție; el îl conține pe *laie*, pentru care dicționarele românești trimit la o sursă albaneză, unde avea sensul de *negru*⁵¹. Notăm că, în româna actuală, *laie* apare ca un cuvânt independent, unde are valoare de substantiv, însemnând *ceată de țigani nomazi*. Însă, în expresia *ori e laie*, *ori bălaie*, adică *ori e neagră*, *ori e albă*, este adjectiv; de asemenea, apare ca radical al substantivului *lăieți* (*țigan sau țigancă care face parte dintr-o laie; om cu înfățișare neîngrijită, cu părul lung și nepieptenat*). Atestarea lui *laie* în albaneză, dar și în română și în sanscrită, atât în opere folclorice, cât și în contexte actuale poate fi argumentul pentru originea lui *dacă* și, de aici, poate deschide câmpul unor investigații despre identitatea dintre dacii europeni și dacii pelasgi, atestați de istorici în unele zone ale Indiei⁵², aproximativ în anul 3000 î.e.n.

În privința componentei traco-geto-dacice a lexicului românesc, Bogdan Petriceicu Hașdeu, în *Etymologicum Magnum Romaniae*, Ioan Iosif Russu, în *Limba traco-dacilor*, Arion Vraciu, în *Limba daco-geților*, Grigore Brâncuș, în *Vocabularul autohton al limbii române*, admit că peste 150 de cuvinte, utilizate cu precădere în varianta populară a românei sau ieșite din uz, care nu

⁵¹ a se vedea DEX, p. 100 - *bucălaie*: *oaie cu lâna albă și cu botul și extremitățile membrelor negre sau castanii închise; din bucă+laie iar bucă se explică prin lat. bucca, it. bocca/gură, bot.*

⁵² Mihai Eminescu, care a studiat la Viena și Berlin filosofia, logica, literatura și istoria antică, a susținut identitatea dintre dacii europeni și cei preistorici, din India, aducând ca argumente zeități comune, obiceiuri și practici de asemenea comune.

se regăsesc în niciuna din limbile europene, dar sunt prezente în albaneză, sunt de proveniență *dacică*⁵³. Inexistența unor mostre lingvistice suficiente, care să permită cercetătorilor reconstituirea arhitecturii fonetico-fonologice, lexicale, morfo-sintactice a limbii traco-geto-dace a dus la etichetarea acestora, în dicționarele explicative românești actuale, cu *etimologie necunoscută (et. nec.)*. Deși nu avem simptomele dacopatiei, ni se pare nefiresc să ascundem, în spatele unei prescurtări austere, comentarii despre sutele sau miile de ani de civilizație ale cuvintelor protopărinților noștri din spațiul nord- și sud-dunărean, de aceea, în măsura în care sursele ne vor permite, vom încerca o analiză semantică a câtorva dintre ele.

Cu mici varietăți de interpretare, termenii pe care lingviștii îi consideră de origine traco-geto-dacică și care, cei mai mulți dintre ei, se regăsesc în limbajul comun ori sunt cunoscuți prin intermediul literaturii vechi sau ai expresiilor populare: *abeș, Abrud, abur, acăța, adămană, ademeni, adia, aghiută, aidoma, ală, alac, aldea, ameți, amurg, anina, aprig, argea, Argeș, arunca, azugă, baci, baier, baligă, baltă, bară, Barbă-cot, barză, bască, batal, băga, băiat, bălan, balaur, beregată, boare, bordei, bortă, brad, brândușă, brânză, brâu, brusture, bucur, buiestru, bunget, burghiu, burlan, burtă, burtucă, burtuș, butuc, butură, buză, caier, cață, căciulă, căpușă, căpută, cătun, cioară, cioban, cioc, ciocârlie, ciomag, cârlan, cârlig, codru, copac, copil, creț, cruța, cujbă, culbec, curma, curpăn, cursă, custură, darari, daș, dărâma, deh, deretica, descăța, descurca,*

⁵³ Tache Papahagi, în studiul *Din epoca de formațiune a limbei române*, p. 19 ș.u., admite că, deși nu există dovezi despre limba dacilor, mărturia lui Strabon că dacii erau vorbitori de aceeași limbă ca tracia este *un indiciu prețios*. De asemenea, lingvistul aduce în atenție și inscripția de la Sirmium (astăzi Mitrovița), unde apare denumirea de *Romania*, cu sensul de *țară romană a Orientului*, considerând că, până la venirea slavilor, „viața lingvistică a poporului dacoromân a avut ca centru această Romanie dintre Adriatică și dreapta Dunărei, de unde (...) acest popor era într-un continuu contact lingvistico-teritorial cu întregul domeniu romanic oriental”.

dezbăra, desghina, dezgauc, doină, don, dop, droaie, dulău, fărâma, gard, gata, gălbează, genune, ghes, ghiară, ghimpe, ghiob, ghionoaie, ghiont, ghiuj, gâde, gădel, gordin, gorun, grapă, gresie, groapă, grui, grumaz, grunz, gudura, gușă, hojma, iazmă, iele, încurca, înghina, îngurzi, înseila, întrema, jilț, leagăn, lepăda, lespede, leșina, mal, maldac, mazăre, măceș, mādări, măgură, mălai, mămăligă, mărcat, mătură, melc, Mehadia, mire, mistreț, mișca, mînz, morman, mosoc, moș, moț, mugure, munună, murg, mușat, năpârcă, năsărâmbă, nițel, noian, ortoman, păstaie, păstra, pânză, pârâu, poșircă, prunc, pururea, rață, ravac, răbda, reazem, ridica, râmă, rînză, spânz, stăpân, strănut, sterp, stejar, steregie, stână, străghiată, strepede, strugure, strungă, sugruma, sugușă, șale, șiră, șopârlă, șoric, șut, scăpăra, scrum, scula, scurma, sâmbure, sâmvă, sarbăd, Sarmisegetuza, tare, traistă, tulei, țap, țarc, țarină, țărui, țundră, țurcă, uita (a se), undrea, urca, urcior, urdă, urdina, urdoare, vatră, vătăma, vătui, viezure, viscol, zară, zăr, zburda, zestre, zgardă, zgăria, zgârma, zimbru, zârnă.

Pentru asimilarea de către elevi a informației că acești termeni fac parte din bagajul lexical dăruit de daci, se poate stabili ca sarcină construirea de contexte (aproape) numai cu aceștia. În acest mod, elevii ar conștientiza fie perenitatea lor, fie prezența în expresii și locuțiuni, fie, dimpotrivă, decesul lor semantic și funcțional.

De asemenea, și cuvinte ca *buleandă*⁵⁴, *ciuleandă*⁵⁵ (la care se constată segmentul comun, -eandă, din gr. *andropos*/bărbat),

⁵⁴ *Buleandă*, cu sensurile de zdrențe, femeie desfrînată (conform *dexonline*), apare utilizat și ca nume propriu, cu forma *Buleandra* sau *Bulandra* (denumirea celebrului teatru din București, după numele actriței Lucia Sturza Bulandra).

⁵⁵ *Ciuleandra* (*dans popular*) pare a avea ca radical adjectivul *ciul*, consemnat cu etimologie necunoscută și cu sensul *fără urechi sau cu urechi ori coarne mici* (DEX, p. 156); (Reg.; despre animale) *Care are urechile anormal de mici; care are urechile sfâșiate, rupte; căruia îi lipsește o ureche sau ambele urechi, un corn sau ambele coarne.* – Et. nec. din srb. *čula, čulav* „cu urechile mici” (Scriban, Șăineanu); de la

înregistrate în DEX cu etimologie necunoscută (bănuim noi, dacică) poartă urme străvechi, dar sunt prezente active în lexicul românei de azi; primul apare cu sens peiorativ, celălalt este numele unui dans popular românesc. În schimb, *baragladină*, ca poreclă pentru *țigan/țigancă*⁵⁶, conține referiri directe la mai vechiul *bara*, cu sensul de *țigan* (frecvent în alte apelative pentru *țigan*, ca *baraon*, *baroi*, *baraoi*, *baroian*) și *-glad* (cu posibil etimon în vechea slavă, unde *gladenŭ* însemna *flămând*), termenul fiind sinonim cu *ciorânglav*⁵⁷. *Tricolici* și *pricolici*, considerate cu etimologie necunoscută, sunt sinonime, însemnând, în credințele populare, *om viu sau mort, care se transformă noaptea în lup sau în alt animal sălbatic și fioros*, ca structură, au în comun ultima parte, *-lici*, despre care presupunem că ar fi venit din grecesul *lykos/lup*; dacă, în cazul lui *thrix/trihós*, identificăm tot o sursă grecească, cu sensul de *păr*, despre *-prico* nu putem emite o decodare semantică. Verbul *a bodogăni*⁵⁸ poate fi pus în relație cu slavul *bog/Dumnezeu*. Prin aceste exemple, sugerăm că abrevierea *et. nec.* ar trebui eliminată din dicționarele explicative, în locul acesteia oferindu-se variante multiple de analize etimologice, din care lectorul să poată reconstitui ceea ce C. Noica numea *haina cuvântului*.

În spiritul aceleiași lecții a cuvintelor, aducem analiza adjectivului *criselefantin*, intrat în română din francezul *chryselephantine/care este făurit din aur și fildeș*, având elementele de compunere *cris* și *elefantin*. Deoarece segmentul *chrys* nu înseamnă *aur* nici în franceză, nici în română, ne orientăm analiza înspre hidronimul cu care acesta seamănă fonetic, *Criș* (*Crișul Alb*,

aceeași bază s-a format și verbul *a ciuli*, a cărui prezență în expresia *a ciuli urechile* generează un pleonasm. *Ciuleandra* se traduce deci *bărbat cu urechile mici*; nu știm dacă, la origini, acest dans s-a practicat, ritualic, numai de către bărbați.

⁵⁶ Înregistrat în DEX, p. 73, cu etimologie necunoscută.

⁵⁷ Termenul este tot o poreclă pentru *țigan*, format din *cioară* și slavul *glavă/căpățână*.

⁵⁸ deși este consemnat în DEX, p. 90, cu etimologie necunoscută.

Crișul Repede, dar și *Țara Crișurilor*). Despre acest râu știm, din surse istorice și geologice, că era depozitarul aurului aluvionar. Cum multe hidronime românești au fost dacice, credem că și termenul *cris-/aur*, din structura adjectivului *criselefantin*, este tot de origine dacică, preluat de strămoșii noștri de la greci. Cu fonetism specific, *cris-* apare ca element component cu același sens de *aur*, în numele grecești *Hrisostom* (*Cură de Aur*), *Hrisant* (*Floare de Aur*). Substantivul *băiat* apare explicat prin verbul *a (îm)băia/a crește* (sens rar, prezent azi doar în Banat și Hațeg), dar se evidențiază și o posibilă legătură cu *a îmbăia/ a face baie/ a spăla*. Aceasta poate fi susținută de practica familiilor dace de a-i îmbăia în apele unui râu, în prima lor iarnă de viață, pe întâii născuți de sex bărbătesc; dacă aceștia rezistau, era semnul că erau sănătoși și apti de a deveni, mai târziu, soldați. În această tradiție, *băiat* înseamnă *cel care a rezistat probei băii*. O grafie aproximativă se identifică și în latina medievală (*baietus*, cu sensul de *paj*); de asemenea, notăm și că forma latinească *baiulus* a dat în neogreacă *Baioulos/ servitor*. Curios este că perechea feminină, *fată*, se raportează la lat. *feta/fică, fecioară, virgină*.

Referitor la onomastica dacilor, deși nu există surse scrise care să se preteze unei analize factual reale, presupunem că aceștia ar fi recurs la substantive compuse⁵⁹, ori ar fi utilizat termeni cu rădăcini indo-europene; de exemplu, în structura numelui *Burebista*, segmentul *bur-*⁶⁰ însemna probabil *bogat, mult, tare* sau făcea referire directă la numele tribului burilor. *Decebal* permite analiza în două elemente: *dece* (întâlnit și în numele marelui preot

⁵⁹ Substantivul propriu *Durpaneu*, care îl evocă pe fratele lui Scorilo, tatăl lui Decebal, are aceeași finală ca și numele *Deceneu (-neu)*, ceea ce ne permite analiza lor în două segmente, ambele putând avea statut de cuvânt (*dur-/ dece- și - neu*).

⁶⁰ I. I. Russu, p. 97.

dac *Deceneu*), considerat cu etimologie indo-europeană⁶¹, din *dek/ a lua, a onora*⁶², dar corelabil și cu eponimul *daci* (prin asemănările fonetice dintre *Dece-* și *dac*), și *bal(us)*, prezent în frigiană și în numele iranienne, apărând și la o serie de nume scitice (*Uarz-balos*), cu sensul de *rege*. Precizăm că *balus* a funcționat și ca supranume pentru Zeus (*Baleos*, regele zeilor). Dacă avansăm ideea că, în Țara Făgărașului, ciobanii îl folosesc pe *bal(-ă)* ca sinonim pentru *lup*⁶³, atunci etimologia numelui *Decebal* ar fi *zeul lupilor*, interpretare plauzibilă și prin analogia cu capul de lup de pe steagul dacilor. Conform DEX⁶⁴, *dac* provine din *lat. dacus*, însă etnonimul este discutat, în termeni mitologici, de Mircea Eliade, în eseu *Dacii și lupii*. Astfel, istoricul religiilor îl raportează atât la frigiană, unde *daos* însemna *lup* (cu trimitere la Strabon), cât și la indoeuropeană, unde *dhau* era verbul *a stoarce/a strangula* (M. Eliade citează opinia lui P. Kreitschmer în acest sens). De asemenea, autorul notează că apelativul *lupi*, pentru populația dacică, este susținut și de consemnarea lui Iulius Caesar, din *De Bello Gallico*, care anunța că *se va bate cu lupii de la Dunăre*, aluzie la imaginea de pe steagul dacilor, capul de lup. Într-o logică a istoriei religiilor, Mircea Eliade demonstrează că termenul *dac*⁶⁵ are legătură cu *valak*, un mitonim

⁶¹ Ion Ionescu, *op. cit.*, p. 203, în care autorul consideră că *Decebal* înseamnă *domnul dacilor*, dat fiind că tema *-bal*, întâlnită în numele feniciene, are sensul de *Domn*.

⁶² I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, p. 34.

⁶³ DEX, p. 71, unde se înregistrează sensurile *monstru, dihanie, fiară*; expresia *piei, bală*, este tradusă prin *Piei, lupule!*

⁶⁴ p. 227.

⁶⁵ În același studiu, istoricul religiilor rezumă că substantivul *dac* era, inițial, denumirea pentru înalții preoți ai sanctuarelor montane, *reflectând o veche religie valahică de tip transcendențial - uranică și întruchipată, în universul euro-asiatic, de zei ca Vulkan, Walkirii, Apollon-Likos, Zeus-Lykaïos*, abia apoi asumându-și sensul de *vânător care, prin închinare la animalul totem, devine carnasier*. De asemenea, tot M. Eliade înregistrează că dacii își spuneau *lupi*, adică *cei care sunt asemenea lupilor* (*De la Zalmoxis la Genghis-Han*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980, p. 31). Nicolae Iorga, în *Histoire des Roumains*, I, București, 1937, a admis

datând de peste 4000 de ani, prin care erau desemnați iluminații sacerdotali. Presupunem astfel că și etnonimul *vlah/valah*, precum și toponimele *Valahia/Vlahia* se încadrează în sfera semantică a lui *valak*. Sursa de referință pe care o folosește Eliade este în Vedele indiene, unde termenul VALAK-HILYAH le denumea pe cele 60000 de zeiți ale luminii. Deci *valak* sau *vlak* a însemnat la început *preot* (de exemplu, șamanii ruși au purtat, până în sec. al XIII-lea, numele de VOLOHV, unde V de la finală era inițiala de la VOLH – VOLH sau VLAK – VLAK, repetiția având sens superlativ ori reprezentând marca pluralului; probabil că omonimia VOLK – preot, VOLK – lup nu este o banală relație semantică, spre a nu zice coincidență!). În *Etymologicum Magnum Romaniae*, B. P. Hasdeu consideră că substantivul propriu *Decebal* ar fi chiar apelativul trac al lui Apollo. O altă interpretare a numelui ar putea fi prin latinescul *decem* (*zece*), fapt care ar obliga la traducerea lui ca *al zecelea rege al dacilor* sau *rege peste zece triburi*, ceea ce, din punct de vedere istoric, este o eroare.

Latina sine-qua-non!

Structura etimologică a românei este predominant latină; deși, în clasa a VIII-a, planul de învățământ prevede o oră de latină pe săptămână (ceea ce, evident, este insuficient pentru a deprinde noțiunile lingvistice de bază), aceasta poate asigura elevilor (măcar) familiarizarea cu fonemele specifice, cu muzicalitatea cuvintelor latinești, cu topica lor, elemente utile, în perspectivă, în analiza unor unități lexicale din română.

Astăzi, vorbitorii de limbă română utilizează cuvinte a căror origine latină este mai greu de identificat, fie pentru că ne aflăm în fața unor etimologii indirecte, fie pentru că ajungerea la sursă presupune analize și evaluări atente și multă... cultură generală.

interpretarea lui W. Tomaschek, care constata că există o corelație între termenii *daci* și *dava*, etnonimul fiind tradus ca *locuitori ai davelor*.

Această realitate demonstrează, încă o dată, că preocuparea pentru istoria cuvintelor nu este nici știință, nici artă, ci proces firesc de informare și culturalizare prin jocuri teatrale, pentru o conștientă utilizare a lexicului din limba maternă. De aceea, ne-am propus să explicăm sursele unor cuvinte prezente în lexicul comun, convinși fiind că originea lor astfel devoalată va aduce un exercițiu lingvistic și cultural coerent, atractiv și mai plăcut pentru toți utilizatorii de română. De exemplu, verbul latinesc *baptiso/-are*, cu sensul de a *boteza*⁶⁶, își conservă radicalul numai în substantivele pe care româna le-a împrumutat: *baptist*, *baptisteriu*; *drac*, deși provine din lat. *draco/șarpe*⁶⁷, trimite și la sensurile de *zmeu*, *balaur* din greacă, care erau supranumele date soldaților voluntari greci, luptători în armatele apusene; *trivial*, din lat. *trivialis*, *trivium* (inițial, cu semnificația de *răspântie de trei drumuri*) are, actualmente, sensurile *vulgar*, *obscen*, *scabros*, *impudic*, care nu poate fi spus în public. Extinderea acestora este motivată de plăcerea spunerii lucrurilor neplăcute și tainice în alte locuri decât cele oficiale, inclusiv în intersecții, acolo unde, în piețele romane, oamenii participanți la evenimente publice își consumau ultimele informații înainte de a se despărți și de a pleca la casele lor. Româna colocvială a inovat pentru această practică compusul ironic *radioșanț*, care cumulează atât sensul de *bârfă*, cât și pe cel de *răspândit/ folcloric/ lucru știut de toată lumea și spus unui public restrâns*⁶⁸. A *conjuga*, intrat din fr. *Conjuguer* și lat. *conjugare*, a fost utilizat inițial cu sensul propriu al elementelor componente: *con/împreună* și *jugare/unire*; astăzi, este termen științific din domeniul lingvistic. A *răposa* își are sursa în lat. *repausare*, unde s-a format prin derivare cu prefixul iterativ *re-* (devenit în română *ră-*),

⁶⁶ Ion Ionescu, *op. cit.*, pp. 32-33; autorul explică substantivul propriu *Bobotează* ca un compus din *apă-botează*, la care s-a produs afereza lui -a.

⁶⁷ DEX, p. 279.

⁶⁸ DEX, p. 975.

anexat substantivului *pausa*, cu sensul de *pauză/suspendare, oprire temporară a unei acțiuni*⁶⁹. Observăm că semnificația de bază a elementelor de structură este consubstanțială credinței că moartea nu este decât *o mare pauză, o întrerupere a morții, care este eternă*.

Despre *liceu*, dicționarele înregistrează că a intrat în limba română prin franceză (*le lycée*), iar în franceză a intrat din latinescul *lyceum*⁷⁰; puțini știu însă că, în spatele originii acestui cuvânt, stă o explicație culturală din antichitatea Greciei. Astfel, Aristotel dezvoltase o școală în Atena, a gândirii și mișcării libere, odată cu celebrele sale întâlniri cu discipolii în livada despre care se știa că fusese frecventată cândva de zeul Apollo. Aceasta era străjuită de o statuie cu un cap de lup, denumit în vechea greacă, *lykeion*. Și, cum se întâmplă adesea, oamenii au numit activitatea desfășurată acolo prin simbolul consacrat pentru locul unde avea loc aceasta, spunând că se întâlnesc la *lykeion* (adică la *lup*). Greaca a împrumutat limbii latine și termenul *lykeion*, odată cu extinderea, în Europa, a activităților pedagogice pe care le inițiasse Aristotel.

Substantivul *plagiat* era, în latină, o faptă penală (*plagium*) de care se făceau vinovați cei care vindeau în piețe sclavii care nu le aparțineau și care fugiseră de la stăpânii lor. Ajuns cu sensul actual de apropiere de idei, demonstrații științifice, plagiatul de azi a menținut sensul de fraudă/furt al termenului primar. *Interpretul* îl desemna pe intermediarul unor operațiuni de vânzare-cumpărare, sens motivat de cele două elemente componente: *inter/între* și *pret*, radicalul de la lat. *pretium/pret*; în practica romană, interpretul oferea și posibile explicații ale viselor. *Comerț*, provenit din lat. *commercium*, este compus din prefixul sociativ *com-* și *mercium/marfă*. *Legumă* a intrat din lat. *legúmen, -úminis*, format

⁶⁹ DEX, p. 776; sensul de *a muri/deceda* este prezent atât la etimonul latinesc, cât și la termenul românesc *a răposa*.

⁷⁰ DEX, p. 499.

de la verbul *légere/a culege*. *Parfum* este un compus în latină, din *per fumum/prin fum*, dar a intrat în română prin filieră franceză. *Modest* avea în latinecul *modestus* sensul de *care cugetă, vorbește* (din *modus/măsură*). Verbul *a ierta* provine din lat. *libertare, libertus, liber* - *sclav eliberat*; dar verbul latinesc pentru *a elibera* a fost *ignosco-ere*, pe care româna nu l-a păstrat⁷¹. Latinescul *allargare* însemna *a ieși în larg*; în româna actuală, prin descendentul *a alerga* se conservă numai sensul de mișcare rapidă, eliminându-se informațiile referitoare la un anumit spațiu⁷². *Volum*, cu sensul de *operă*, se raportează⁷³ la lat. *volumina* (*volumen* însemna *obiect înfășurat*), care era scrierea literară sau științifică executată pe piei sau pergament, păstrată sub forma unor rulouri; în funcție de numărul de rulouri folosite pentru redactarea ei, se spunea că aceasta are *x volume/rulouri*. *Mușchi* a însemnat în latină *șoarece, guzgan* (din *musculus*), fiind utilizat⁷⁴ de romani pentru denumirea unei părți a corpului, prin asocierea cu forma termenului de bază. *A tergiversa* era un compus⁷⁵ din *tergum* (*spate*) și *versari* (*a se întoarce*), sensul primar fiind *a întoarce spatele, a abandona*. De asemenea, *vers* provine⁷⁶ din lat. *versus/obiect întors, răsturnat*, sens motivat prin realitatea că primele versuri se scriau de la stânga la dreapta, apoi de la dreapta la stânga, în genul bustrofedonului. *Guvern* însemna în latină *a cârmui o corabie*, utilizarea astăzi, ca termen internațional, pentru a denumi structura executivă a unui stat, demonstrează menținerea unei legături minimale cu sensul de bază⁷⁷. Substantivul *stea* provine de la diminutivul latinesc *stella* (de la *stera*), existent în sanscrită, cu forma *star* (aceeași formă fiind

⁷¹ Ion Ionescu, *op. cit.*, p. 53.

⁷² DEX, p. 24.

⁷³ S. Stati, *op. cit.*, p. 43.

⁷⁴ *Idem*, p. 108.

⁷⁵ *Idem*, p. 53.

⁷⁶ *Idem*, p. 171.

⁷⁷ DEX, p. 388.

întâlnită și în engleză), iar în vechea greacă cu forma *aster*. *Bărbat* a însemnat în latină *om care poartă barbă* (din *barbatus*; acest sens s-a pierdut azi în română⁷⁸). Verbele *a împunge* (lat. *impungere*) și *a străpunge* (lat. *extrapungere/transpungere*) au avut în latină un radical comun, *-punge,-ere*, din *punctum*, denumind probabil acțiunea de înțepare a unui material într-un loc însemnat printr-un punct. De asemenea, și verbele *a învinge*, *a convinge* au un segment comun, motivat prin latinescul *-vinge-* (*vincere, victum*), care însemna *a birui, biruință/ victorie*. În română, acest radical s-a păstrat numai în textele vechi (de exemplu, la Cantemir, unde formele *vinc* și *vinci* apar frecvent), dar s-a perpetuat prin proverbele sau expresiile latinești transmise până astăzi: *Veni, vidi, vici!* / *Am venit, am văzut, am învins!* (scrisoarea trimisă Senatului de Cezar, după o biruință rapidă), *In hos signo vinces!* / *Sub acest semn vie învinge!* (mesajul divin transmis lui Constantin cel Mare și scris cu nori, pe cer, sub semnul crucii). Notăm, de asemenea, că substantivul *cuscru* provine dintr-o formă latinească în care era derivat de la *socrum*, cu sociativul *con*-⁷⁹. Un sens identic l-a avut același prefix și în cazul verbului *a combina*; însă, în româna actuală, radicalul nu se mai motivează semantic, acesta putând fi dezambiguizat prin latină și italiană, unde *binati* înseamnă *gemeni*⁸⁰. Menționăm că același radical a generat în latină și forma *îmbinare*, cu sensul de *a (se) uni, a (se) îngemâna*, iar în română verbul *a se îmbina*, cu aceeași semnificație.

Sursa latină este evidentă și în privința unor cuvinte raportabile la numerele: la *decem* s-a raportat, într-unul din sensurile lui vechi, și substantivul *decar*⁸¹, care l-a desemna pe *ofițerul roman care comanda o formațiune de 10 soldați*

⁷⁸ a se vedea DEX, p. 79.

⁷⁹ DEX, p. 223.

⁸⁰ DEX, p. 175.

⁸¹ DEX, p. 233.

(*decurions*, lat. *decanus*); sensul actual este de *cadru didactic universitar care conduce o facultate* (în franceză, are forma *doyen*). *Balanță* a intrat în română prin fr. *balance*, unde sursa a fost lat. *bis* (*de două ori*) și *lanx* (*tavă, farfurie*). *Protagonist* este un substantiv intrat din franceză (*protagoniste*), dar motivat prin vechea slavă, *protagonistes*; în structura lui, se pot identifica elementele *protos* și *agonistes*, din vechea greacă (*protos/primul, agonistes/luptător*, termen care provine de la substantivul *agonie/ultima luptă contra morții*). *Circumcizie* provine din lat. *circumcisio, -onis* (-cizio/*tăiere*), de la același radical formându-se, în latină: *incizie, excizie*. Verbul *vocare/a chema* a format, de asemenea, o familie lexicală - *a convoca, a provoca, a revoca, a invoca, a evoca*, intrate în română prin sursa franceză. *Congregație*, cu sensul de ramură a unui ordin monahal, mănăstire filială, provine din francezul *congregation*, limbă în care a intrat din lat. *congregation, -onis* (din *grex, gregis/turmă*), dar și din germ. *Kongregation*. *Conservator* are ca bază substantivul *serv/sclav/apărător de pericole*; în Roma exista și *Dies servatoria*, adică *ziua apărătoare de pericole*. *Virgulă* are un etimon latinesc, *virgula*, unde însemna *vărguță*, diminutivul de la *virga/vargă*; *Vaccin* trimite la latinescul *vaccinus*, însemnând *de vacă* și făcând referire la un ser descoperit în 1786 de medicul englez Jenner și denumit *vaccină*, extras dintr-o pustulă care se dezvoltă pe ugerul unor vaci bolnave de vărsat și care, inoculat, apără de vărsat. *Canabisul*, din lat. *canapa (cannabis)*, plantă interzisă astăzi, plasată în categoria drogurilor, era cunoscută sub denumirea de *cânepe* și utilizată pe teritoriul României ca plantă tehnică, cultivată pentru ulei și pentru industria țesăturilor. În episodul *La cireșe*, Ion Creangă evocă prezența curentă a cânepei în gospodăriile țărănești din Moldova (și nu numai) în descrierea fugii disperate a copilului prins la furat de cireșe de mătușa Mărioara cea zgârcită (*Și eu fuga și ea fuga, și eu fuga, și ea fuga, până ce dăm toată cânepa palancă la pământ*). Termenul juridic *martor*, deși are ca bază lat. *martur*, a intrat aici din vechea greacă, unde *martyr*

însemna *cel ce mărturisea că e creștin și suferea pentru aceasta*. *Zănatic* provine din lat. *dienatic*, un derivat de la numele zeiței Diana și-l desemnează pe *cel care este luat de zâne, nebun*. În mitologia românească, pentru același sens s-a dezvoltat adjectivul *șoiman/șoimănit*, tradus ca *cel care a văzut ielele* (zânele dacice).

O atenție specială acordăm, în studiul nostru, cuvântului *dor*, considerat de exegeți unul dintre termenii românești intraductibili în alte limbi, dată fiind și bogăția lui semantică. Constantin Noica, în eseu *Creație și frumos în rostire românească*, notează, într-o manieră filosofică: „În rătăcirile prin limba noastră, dai statornic de cuvântul *dor*. Prin formația sa, *dor* are în el ceva de prototip – este alcătuire nealcătuită, un întreg fără părți (...) S-a contopit în el durerea cu plăcerea, crescută din durere, nu pricepi bine cum. Noi nu spunem plăcere de durere, spunem *dor*, care e și căutare și negăsire și plăcere și durere”. Din punct de vedere etimologic, sursa termenului analizat de C. Noica este lat. *dolus*⁸², care înseamnă *durere*, semnificație cu care îl identificăm în derivatul toponimic din textele religioase: *Via Dolorosa/Drumul Durerii/Drumul Crucii*, dar și în prenumele *Dolores*. De asemenea, substantivul *condoleanțe*, înregistrat în DEX ca provenind din fr. *condoléances*, este explicat ca derivat cu prefixul sociativ *con-*, de la fr. *doléances* și lat. *dolere* (*a se plânge, a jeli*), în română, traducerea termenului este *durere împărtășită cu altul/împreună la un moment funerar*. La nivelul exprimării actuale, am constatat însă că utilizarea termenului *doleanțe* (folosit în special la plural, povenit din fr. *doléance/plângere, jalbă/cerere, năzuință*, intrat aici din lat. *dolere*) apare în contexte cu sensul generalizat de *orice dorințe/solicitări*: *I-am satisfăcut toate doleanțele: i-am luat mașină, apartament și tot nu ne respectă*, chiar dacă semantica lui este preponderant negativă. Această deturnare semantică este încă o

⁸² DEX, p. 277.

dovadă că necunoașterea etimologiei termenilor generează, de foarte multe ori, erori în utilizarea lor.

Unele cuvinte din româna actuală provin din *izolări* ale unor expresii, practicate cu mult timp în urmă, în latină, de aceea sunt inexistente în memoria lingvistică a utilizatorilor de azi. Astfel, *cupru* a făcut parte, inițial, din structura *Cyprim aes*, cu sensul de *aramă de Cipru*; *must* provine din lat. *vinum mustum* (*vin nou*); *piersică* este o reducere de la *persicum malus* (*măr persan*); *ficat*, deși are ca etimon lat. *ficatum*, se regăsește în expresia *jecur ficatum/ficat de găscă îngrășată cu smochine*; în latină, *ficus* a însemnat *smochină*. De asemenea, puțini știu că și termenul *snob*, perceput în continuare ca neologism, este un abreviat din lat. *sine nobilitate* (*s.nob.*), însemnând *fără nobilitate*.

Avem în limba română cuvinte⁸³ (cu sugestii) sacre?

Deși este o interogație retorică, având în vedere că toate cuvintele au emanat de la sursa Dumnezeu, fiind deci sacre ab initio, o menținem, în ideea că limba română dispune de câțiva termeni care, chiar dacă fac sau nu parte din vocabularul consacrat al bisericii, nu se pot explica⁸⁴ decât în legătură cu evenimente sau realități din *Vechiul* sau *Noul Testament* sau cu cele legate de trecutul și prezentul nostru religios, adică poartă un... *zvon al sacrului*. Am evaluat interesul elevilor față de această categorie de cuvinte și am constatat plăcerea cu care ei audiază explicații, cu care formulează interogații, fapt care ne determină să considerăm

⁸³ C. Noica, în eseu „Partea noastră de cer”, lămurește filosofic interesul pentru anumite cuvinte: „Dacă s-ar întreba cineva de ce dăm atâta însemnătate câtorva cuvinte românești, am răspunde: pentru că aceasta e partea noastră de cer. Cerul și spațiul geografic se dovedesc a fi generatoare de cuvinte”.

⁸⁴ În acest spirit, C. Noica notează că interesul pentru cuvintele cu ascendență divină este periculos pentru cercetător, „pentru că aci se iscă primejdia de a orbi, tot privind doar la cele din peticul nostru de cer, și de a crede că mândrele noastre sunt mai frumoase ca altele”.

că jocurile teatrale ar putea fi o bună sursă, cel puțin de aducere în atenție a acestora, dacă nu de formare a unor abilități superioare, de exercițiu intens cu sensurile lor primare. Un exemplu relevant este însuși termenul *cuvânt*⁸⁵, de origine latină, format din *con+ventus/adunare, întrunire/unire într-unu*; întrebarea firească, derivată din aceste sensuri primare, este despre *adunarea cui cu cine, despre întrunirea cui cu cine vorbește termenul?* Nu cumva este chiar sugestia întâlnirilor rituale de dinainte de Hristos, în scopul căutării și descoperirii lui Dumnezeu, prin puterea cuvântului? Ori, poate, că în *Noul Testament*, amintește despre manifestarea harului lui Isus, în temple, în cetăți, pe malul Mării Galileea, unde acesta susținea adevărate conferințe tematice. În *Evanghelia lui Ioan*, primul verset plasează cuvântul în patrimoniul cert al lui Dumnezeu: *La început a fost cuvântul și cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era cuvântul*. Prin semnul egalității pe care îl pune evanghelistul între *Dumnezeu* și *cuvânt* investește cuvântul cu statutul de Ființă primordială, fiind forma Ei de manifestare orală. De aceea, *cuvântul* osândește mai profund decât *fapta*, căci duce cu sine forța divină! Definiții impresionante prin puterea lor persuasivă a dat cuvintelor ieromonahul Arsenie Boca: *Cuvintele sunt ființe vii, capabile să facă treaba la care au fost trimise. Și fiindcă sunt ființe vii, viață din viață, pe cel care le-a creat ele-l însoțesc până la judecata de apoi, ca niște copii ai lui, cu toate consecințele lor. Mărturisirea lor cu pocăință mai poate schimba situația. Taina pocăinței este o judecată milostivă. Aici, ce oprește aceasta nu mai ajunge la cealaltă. „Zece porunci are înțelepciunea: de 10 ori să taci și o dată să vorbești și atunci puțin”* (studiul citat, p. 71). În cadrele acestor interpretări, expresiile: *Mai bine mă bate decât să mă certe!* sau *Dacă tăceai, filosof rămâneai* traduc

⁸⁵ Ion Ionescu, *op. cit.*, pp. 49-50; autorul consideră că termenul era folosit cu precădere în texte culte religioase, a se vedea și Gr. Brîncuș, *Istoria cuvintelor*, Ed. Fundației România de Măine, 2005, p. 35.

perceperea, inconștientă de către om, a forței acționale a cuvântului rostit, a realității că gestul este mult mai tolerabil decât cuvântul. Explicația este că fapta e a omului, aflat sub semnul efemerului, al profanului, al păcatului, în timp ce cuvântul e totdeauna al lui Dumnezeu, etern, sacru și moralizator perpetuu. De aceea, nu este numai creștin, ci general-moralizator să oferim cuvinte cu folos, despre care vorbește și preotul la liturghie, când hărăzește celui care citește epistolele premergătoare pasajelor evanghelice: *Dumnezeu să-ți dea ție cuvânt cu putere multă, spre iertarea păcatelor!* Mai precizăm și că versul liturgic de invocare a lui Mântuitorului: *Fiule și cuvântul lui Dumnezeu!* dă termenului *cuvânt* un rost hieromorfic, el însemnând nu numai o succesiune de foneme sau litere, ci având o reprezentare fizică supremă, în ipostaza lui Iisus. Pe temeiul acestor interpretări, este evident că structura *cuvânt sacru* este pleonastică! În credința duhovnicilor există convingerea că efectele cuvintelor rostite continuă și după moartea omului; pilda oferită de mulți dintre aceștia spre edificare este următoarea: un înțelept, autor a multe cărți, și un păcătos mor în același timp, ajungând amândoi în iad; pe măsură ce trecea vremea, focul de sub păcătos scădea iar cel de sub înțelept creștea; explicația se leagă de faptul că, odată cu moartea, posibilitatea ca păcătosul să mai greșească era nulă; însă cuvintele din cărțile înțeleptului continuau să smintească și să facă *victime* între cititorii săi chiar și după moartea autorului. Morala acestei povești vizează imensa prudență cu care e bine să procedeze cei care, prin profesiile lor, formează caractere, dirijează destine, prin intermediul cuvintelor (așa cum sunt dascălii, preoții, actorii).

A *contempla* este un verb căruia dicționarele românești îi stabilesc drept strămoș francezul *contempler*⁸⁶; dacă rămânem la etimonul rigid și precis indicat de sursă, termenul va fi doar parte a unui inventar steril de cuvinte. Însă, dacă îi căutăm biografia

⁸⁶ DEX, p. 190.

îndepărtată, o găsim ascunsă în lat. *con-templari*, utilizat frecvent în limbajul prezicătorilor, înseamnând *a privi în templu, în porțiunea de cer tăiată de auguri*. Se presupune că augurii analizau aproape matematic mișcările pe care le făceau păsările care intrau în *templum*, putând descifra în ele evenimentele ulterioare. Cons substanțial acestuia este și *a se întâmpla*, cu o origine aparent incertă, corelându-se⁸⁷ cu verbul *(in)templăre*⁸⁸, derivat din lat. *templăre* (provenit din *templum*, cu același sens precizat supra și compus cu *in* (*în*). Dacă am admite că *a se întâmpla* nu ar face parte din limbajul auguric, atunci ne-am raporta, în analiza lui, la diminutivul lui *tempus* (ca în *ex-templo*), cu sensul de *a se petrece, a se produce cu timpul*. Pentru *templu*, se mai utiliza în latină forma *fanum*, nemoștenită de română, dar prezentă în câteva împrumuturi ca *fanatic, profan*. *A considera* provine din lat. *considero, -are*⁸⁹, verb la care se poate identifica prefixul sociativ *con-* și cuvântul de bază *sidus, sideris/stea, constelație*. Menționăm că, în uzul comun actual, termenul a pierdut sensul primordial, dar radicalul a produs verbul *a sidera (a uimi)*, de unde s-a format adjectivul *siderat*, cu sensul de *uimit*.

Cuvântul *conștiință*, intrat în română prin fr. *conscience*, din lat. *con+scientia* (după a *ști*), ne obligă la o analiză psiho-comportamentală, socială și religioasă riguroasă, căci ne punem întrebarea: *asocierea cui cu cine* este sugerată prin prefixul *con-*? Astfel, în afara sensului filosofic și etic al termenului, constatăm că, în uzul general, vorbitorul percepe conștiința ca pe un fel de alter ego⁹⁰, rațional, echilibrat, cu care s-a născut, care face parte din el

⁸⁷ Sulică, *Antropomorfisme*, Brașov 1900, 77; DAR; Rosetti, *Istoria limbii române*, p. 168; Pușcariu, *Limba română*, p. 356; Ion Ionescu, *op. cit.*, p. 62.

⁸⁸ A se vedea DEX, p. 471 și S. Stati, *op. cit.*, p. 166.

⁸⁹ DEX, p. 187.

⁹⁰ A se vedea și interpretarea științifică a *conștiinței*: Al Safta, *Misterele minții. Ești 2 în 1 - vocea conștiinței*, <http://stiintasitehnica.com/misterele-mintii-esti-2-1/>, 1 iun 2016.

însuși. Conștiința pare acel *eu* exigent, care nu admite nicio deviere, funcționând ca un cenzor al faptelor, al deciziilor gazdei. De câte ori nu am spus sau nu am auzit spunându-se: *I-aș face rău, dar nu mă lasă conștiința*. sau *Eu aș fi făcut asta, dar conștiința, nu și nu!* Marele duhovnic, Părintele Arsenie Boca, cunoscut pentru formația sa intelectuală complexă și pentru plăcerea de a da interpretări multiple cuvintelor, explică⁹¹ termenul astfel:

„(Conștiința) E un grai tăcut, o chemare lină, pe care o auzi sau o înțelegi că vine dinlăuntru, dar totuși, de dincolo de tine, de la Dumnezeu. Însuși cuvântul con-știință înseamnă a ști împreună, la fel. Iar cei ce știu împreună, la fel, sunt Dumnezeu și omul. Prin urmare, cugetul sau conștiința e ochiul cu care vede Dumnezeu pe om și același ochi cu care vede omul pe Dumnezeu (...). Patimile, reaua voință și peste tot păcatele, dar mai ales nebăgarea de seamă a cestui glas îngrămădesc niște solzi, care-i sting graiul, încât abia se mai aude.

Glasul conștiinței fiind și capătul lui Dumnezeu din fiii Săi, prin firea Sa, nu va putea fi înăbușit mereu, toată vremea vieții noastre pământești. Odată și odată începe să strige la noi, pârându-ne înaintea lui Dumnezeu și înaintea noastră de toate fărădelegile făcute iar, dacă nu ne împăcăm cu pârâșul acesta, câtă vreme suntem cu el pe cale, drumeți în viața aceasta, avem cuvântul lui Dumnezeu că el va asculta pâra și-i va da dreptate și ne va băga în chinurile iadului (...).

Conștiința, prin natura ei, nu aprobă niciodată viciul, păcatul, prin natura ei de a nu se lăsa învinsă. De aici vin mustrările de conștiință, pârâșul tău, cu care trebuie să te împaci pe drum, care nu tace până ce omul nu-și revizuieste înfrângerile sale și nu se întoarce de la păcat, ca să poată primi iertarea lui Dumnezeu (...). În cazul când înfrângerile morale se țin lanț, urmează sancțiuni ale

⁹¹ Ioan Gânscă, *Părintele Arsenie Boca mare îndrumător de suflete din secolul XX*, Editura Teognost, Cluj-Napoca, 2002, pp. 67-68.

conștiinței - dezechilibrul minții, schizofrenia, paranoia, nebunia acută și, în final, sinuciderea. Toate acestea sunt urmarea capitulării conștiinței, organ spiritual al omului, perspectiva lugubră a vieții în păcat. În același studiu, p. 71 ș.u., Părintele Arsenie Boca vorbește și despre cuvintele interzise; de exemplu, cuvântul „nebun” este un cuvânt interzis. Cine zice fratelui său „nebunule” se pedepsește cu matca focului. De ce? Fiindcă și numai simpla alunecare a acestui cuvânt în obrazul unui om este în stare să-i desfigureze fizionomia minții. Cuvintele interzise orientează greșit sau dezorientează. Deci, trebuie să fii mai presus de cuvintele oamenilor: să nu te atingă nici lauda, nici ocara din ele.”

Lume provine din lat. *lumen/lumină*, etimon prin care s-ar explica, în mod convenabil, și expresia de lehamite și necaz din expresia *a se duce-n lumea albă*, adică *departe de casă, spre a nu se mai întoarce niciodată*. Însă, într-o altă abordare, structura ar putea fi citită *a se duce în lumina albă*, cu trimitere la imaginea pe care se pare că o văd toți cei care se apropie de moarte. *Cuminecătură*, raportat la forma *comunicare*, a însemnat în latină *communicare/a comunica*; înțelegem de aici că împărtășania nu este numai o comuniune cu trupul și sângele Mântuitorului, ci, mai mult, o comunicare cu El, o angajare la un dialog moral. *Materie* provine din lat. *matter*, cu sensul de *mamă*, ceea ce trimite, în special în textele biblice, la elementele primare din care s-a constituit lumea. Dualismul *spirit - materie* aduce, prin aceste interpretări etimologice, posibilitatea unei noi hermeneutici filosofice.

Ce-ar fi lumea fără slavi?

Împrumuturile din **slavă** au influențat substanțial, în primul rând lexicul, și, în al doilea rând, morfologia și sintaxa limbii române, începând din secolul al IX-lea, prin cărțile de cult de limbă slavonă ale călugărilor Kiril și Metodiu, fiii unui funcționar grec din

Salonic, pătrunse și utilizate în zona de Nord a actualei României. Până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, textele în slavonă au constituit o prezență constantă în viața politică, culturală și administrativă a României (renunțarea la alfabetul chirilic s-a realizat abia după înființarea Academiei Române, în 1862, când s-a adoptat alfabetul latin, prin decret al lui Al. I. Cuza). Din a doua jumătate a secolului al XX-lea, influența slavă s-a manifestat prin intermediul limbii ruse, ca urmare a regimului politic comunist emanat de la Moscova și extins și în România. Excursul pe care îl realizăm în structura morfematică și în conținutul semantic al unor cuvinte de origine slavă, utilizate de vorbitorii de limbă română actuală, demonstrează că, de cele mai multe ori, procesul de însușire a unor cuvinte este un automatism, care minimizează frumusețea sensurilor primare ale acestora. De exemplu, nu mulți știu că *bazaconie* provine din structura compusă *bez zakon* (însemnând *fără lege*) și că astăzi are sensul de *ciudățenie*, *aiureală*⁹²; *beznă* are în componență două elemente: *bez/fără* și *dna/zi*⁹³. Printr-un eveniment istoric se explică și substanstivul *bistro*, care a intrat în română prin filieră franceză, fiind preluat de aceasta din urmă din rusescul *bâstro/repede*; termenul aduce în memorie comanda *bâstro!* pe care o dădeau, în localuri, soldații ruși intrați în Paris, care, fiind așteptați în stradă de carele de război, nu puteau zăbovi mult și atunci, grăbiți fiind, își beau din picioare coniacul sau cafeaua. *A cotonogi*, însemnând *a lovi la picioare*, provine din adjectivul *cotonog*, intrat în română prin ucr. *kuternoha*, cu sensul de *șchiop, invalid*, regăsindu-se cu aceeași semnificație și în pol. *kuternoga*⁹⁴.

⁹² DEX, p. 76.

⁹³ DEX, p. 83.

⁹⁴ DEX, p. 204.

Pe filiera limbilor slave, mai exact din ucraineană, a intrat termenul *bezmetic* (*bez* + *matok/stup fără regină*⁹⁵), adjectivul traducându-se *roire dezordonată a albinelor fără matcă*; astăzi are sensul de *fără rost, fără căpătâi*. De aici s-a format și verbul *a bezmetici* care înseamnă *a rămâne fără regină, a umbla aiurea*. Nu are însă legătură semantică cu radicalul prezentat pentru *bezmetic* verbul *a se dezmetici/a-și reveni din amorțeală, din spaimă*⁹⁶, care provine din lat. *dismatticare* (din *mattus/beat*; în schimb, verbul *a se matoli/a se îmbăta* și adjectivul *matol/beat* sunt considerate în DEX⁹⁷, de proveniență țigănească, din *mato/beat*). *Îndrăzneală* este un derivat parasintetic, de la *razna*, care provine din sl. *raznâi/diferit*, cu prefixul *în-* și sufixul *-eală*⁹⁸. Termenul *valma/confuzie* se identifică în rusă, dar și în ucraineană, unde *valomu*, însemnând *duium*, se decodează prin: *ca valurile mării, în valuri*⁹⁹. Un radical greu de motivat etimologic se înregistrează în cuvintele *a târnui, a atârna, târnăcop*, care au în comun elementul *târn*, prezent și în *Târnavă*; acesta înseamnă în slavă *mărăcine, mătură făcută din mărăcini sau nuiele* (conf. și germ. *Dorn* și engl. *thorn*). Verbul *a târnui*, cu sensul *a șterge pe jos cu cineva, a atârna*, însemna inițial *a se prinde de un târn, adică de un mărăcine*.

Contactul cu textele slavone s-a evidențiat în special în terminologia religioasă românească; astfel, *osana*, cu sensul substantival de *laudă/preamărire* (din vechea slavă *osanna/ossana*), apare utilizat și ca interjecție: *Osana, întru Cei de sus!*. Notăm că acest cuvânt se regăsește și în alte limbi teologice: în neogreacă, *osanna*, în ebraică, *hōšî"na/salvează-ne acum*, în latină, *hosanna*. Un alt termen este *amin*, însemnând *slavă, adevărat!, așa să fie!, adio!*, folosit în general ca interjecție; menționăm că, cu același sens,

⁹⁵ DEX, p. 83.

⁹⁶ DEX, p. 260.

⁹⁷ p. 528.

⁹⁸ DEX, p. 774.

⁹⁹ DEX, p. 106.

se întâlnește și în neogreacă, cu forma *ἀμην*. La o abordare complexă ne obligă cuvântul *aleluia/aliluia*, identificat în vechea slavă, cu formele *aliluia/aleluia*¹⁰⁰, dar și în ngr. *allilúia*, cu sensul de *Slăviți-L pe Domnul/ lăudați-L pe Yah*; îl găsim, de asemenea, și în latina bisericească, cu forma *alleluia*, precum și în ebraică, *Hillel Yah!*, tradus prin *lăudați-L pe Yah/ Iehova*. *Carantină*, intrat din rusescul *karantin*¹⁰¹, face trimitere la francezul *quarantaine* și turcescul *karantina*, se poate raporta la numeralul 40, însemnând *zilele de izolare a bolnavilor care provin din zone cu epidemii*. De pe aceleași coordonate, propunem și interpretarea toponimului *Carantania*, care este denumirea pustiei din apropierea Ierihonului, în care s-a retras Isus, a fost ispitit de diavol și a postit 40 de zile. *Vâlvă* a fost denumirea, în vechea slavă, pentru *vrăjitor*, sens conservat în bulgară, devenit destul de târziu *spirit*, *arătare fantastică*, *monstru*, *zână* (în spațiul românesc, a denumit și *stafia din minele de aur din Ardeal*¹⁰²); astăzi și-a suplimentat sensul, însemnând *veste*, *zvon*, *zgomot*, *punct culminant*: *Îți spun ceva, dar să nu faci vâlve!*.

Termenul *noroc* impune, atât prin frecvența utilizare, cât și prin istoria lui, o atenție specială. Astfel, deși DEX îi fixează certificatul de naștere în sl. *naroku*¹⁰³, cuvântul trimite la numele zeului roman *Moloh*, al fericirii, dar și al sacrificiului, care solicita ca jertfe copii mici, pe care îi prăjea. Personajul apare în *Levitic*, unde este numit *regele-rușine*, dar îl întâlnim și în culturile sumeriană și

¹⁰⁰ DEX, p. 24.

¹⁰¹ DEX, p. 720.

¹⁰² DEX, p. 1024.

¹⁰³ S. Stati, în *op. cit.*, p. 127, îl corelează pe noroc cu slavul *narok/spusă*, hotărâre a zeilor; a se vedea și Ion Ionescu, *op. cit.*, în care noroc este considerat zeul răului; autorul analizează și termenul Beelzebul/Belzebut, traducându-l prin domnul dracilor, dar și zeul muștelor, zeul gunoierului; în sprijinul acestor interpretări, se citează sursele biblice: Matei-10, 25, 12, 24-27, Marcu-3, 22, Luca-11, 15-19, Ioan-3, 8, Evrei-2, 14-15.

cartagineză, unde era reprezentat ca o creatură cu coarne și copite de țap, mereu însoțit de un alai format din preoți dotați cu securi, cu care îi ucideau pe copii; de asemenea, este evocat și de Isaia, care avertizează: *Vai de cei ce fac masă dracilor și aduc jertfă lui Noroc!*, marele proroc făcând aluzie la practica *predării* de bună voie acestui zeu a celui dintâi născut în familie, spre a asigura sănătatea și liniștea celor care urmau să se nască. De aceea, urarea *Noroc!*, indiferent de conjuncturile în care este utilizată (reacție prietenească la strănut, la toastări) se recomandă a fi evitată, deoarece face referire la un personaj diabolic. *Fârtat* este un termen care apare în literatura folclorică, având sensul de *frate de cruce*; acesta provine din traducerea sl. *pobrata* și este format din substantivul *frate* și sufixul slav *-at*: *frătat*¹⁰⁴. O posibilă sursă rusă¹⁰⁵ o are substantivul *șpagă*, cu sensul de *bacșiș*, *mită*, *șperț* (din *șpaga*), al cărui sens inițial era *țepușă*¹⁰⁶ *pe care agenții vamali o înfingeau în saci ca să se convingă că nu se strecoară mărfuri de contrabandă*.

La Poarta limbilor turcice...

Limbile turcice și-au exercitat influența în cadrul a două momente istorice și sociale, care corespund pătrunderii în spațiul românesc a unor populații de origine turco-tătară. Astfel, pecenegii (împreună cu nogaii) au fost prezențe active în istoria Europei orientale din sec. IX - XIII și până în Evul Mediu; însă, în structura lexicului românesc, urmele trecerii lor sunt minime, evidențiate doar la nivelul câtorva toponime, ca *Pecenisca*, *Peceneagul*, *Pecenevra*, precum și al unor patronime, ca *Pecenegu*, *Peceneagu*, *Pecenegescu*. Cumanii au fost înregistrați în Moldova și Tara

¹⁰⁴ devenit *fârtat*, conform DEX, p. 338.

¹⁰⁵ August Scriban îl raportează la rus. și sb. *spag/buzunar*.

¹⁰⁶ Termenul are sensul și de *armă*, identificat în literatura veche: „Au intrat în Iași cu mare alai și cu multă oaste cu spegele scoase din teacă” (I. Neculce).

Românească, în perioada 1086-1220. În teoria lui L. Șăineanu¹⁰⁷, de la etnonimul *cuman* provin peste 30 de toponime și termeni onomastici: *Comana*, *Comănița*, *Comanca*, *Comănescu*, *Comăneci* etc., dar și numele orașelor *Teleorman* (din *Teli/Deli* + *orman*, tradus prin *pădure nebună*, cu sensul de *deasă*; structura apare ca titlu al unei proze a lui Marin Preda: *Pădurea nebună*), *Caracal*, de la cumantul *Kara kala/ castrum nigrum/cetatea neagră*, *Iași* (din *yassi/arcaș*). Lingvistul consideră a fi de origine cumană și cuvinte ca: *beci* (cu sensurile de *subterană*, *pivniță boltită*), *dușman*, termen constant în fondul principal lexical al limbii române, *olat* (însemnând *ținut*, sens înregistrat în literatura istoriografică a lui Miron Costin, Ion Neculce, Dimitrie Cantemir; astăzi este ieșit din uz). *Toi* a avut inițial sensul de *ospăț*; rar și regional, se utilizează cu sensul de *zgomot*, *larmă*. De asemenea, a generat și verbul *a toi*, răspândit în Moldova, cu sensul de *a striga*. În româna actuală, *toi* înseamnă *temei*, *punct culminant*¹⁰⁸: *toiul petrecerii*, *toiul veseliei*, substantivul apărând și în expresia *a fi în toi*.

Cu aceeași origine sunt înregistrate și cuvintele: *aslam/camătă*, *baltag*, *capcană*, *cazan*, *cioban*, *cobuz/chitară*, *teanc*, *a (se) tolăni*. Ovid Densușianu¹⁰⁹ stabilea origini cumane și pentru *bărdacă*, *buzdugan*, *catâr*, *chindie*, *chior*, *dulamă*, *dușman*, *haram*, *maidan*, *maimuță*, *maramă*, *murdar*, *suman*, *taman*, *tărâm*, *ursuz* etc., dar și pentru *ciorbă* și *ceaun* (atât ca termeni, cât și ca entități concrete), ca și pentru obiceiul *frăției de sânge*, intrate în modul de viață românesc odată cu invazia cumanilor. În antroponimie, cumanilor le datorăm numele *Aslan*, *Balaban*, *Bărăgan*, *Burciu*, *Cara*, *Caraba*, *Caraiman*, *Ciortan*, *Itu*, *Talabă*, *Ulan*, *Ulmeș* etc., atestate în documentele din secolele al XIV-lea - al XVI-lea. În

¹⁰⁷ L. Șăineanu, *Influența orientală asupra limbii și culturii române*, Editura Librăriei Socec, 1900, p. XII: „Nogaii erau o populație mongolă turcizată, locuind teritoriile de la Marea Caspică, Marea Azov, din Crimeea și Basarabia Meridională”, pp. XIV-XV.

¹⁰⁸ *Idem*, pp. XVI-XVII.

¹⁰⁹ Ovid Densușianu, *Aspecte lingvistice ale păstoritului*, București, 1930, p. 66.

toponimie, sunt considerați cumani termenii: *Bărăgan, Covurlui, Cozia, Hațeg, Hurez, Tecuci, Vaslui*. De asemenea, opinăm și că, deși în DEX sunt considerate cu etimologie necunoscută, cuvintele: *coșmelie, coștereăț (coteț), coșmagă (baracă), coșavă (vânt rece)* ar indica, prin inventarul și radiografia lor fonetică, un etimon cuman.

Un al doilea segment al împrumuturilor turcești îl reprezintă cele din *turca osmanlâie*¹¹⁰, prezente în limbile popoarelor din Peninsula Balcanică, din secolul al XIV-lea și până în prima jumătate a secolului al XIX-lea. De exemplu, româna cunoaște cuvintele: *acaret, amanet, atlas, babalâc, bidiviu, borangic, buzdugan, calcan, derbedeu, habar, hambar, huzur, taifas, talaz, taraf, tavan* etc; alți termeni sunt foarte ușor de recunoscut, datorită finalei în -a/-ea și accentului oxiton: *acadea, baclava, balama, basma, boccea, catifea, cazma, chereștea, chiftea, cișmea, ciulama, dambla, dandana, dușumea, haimana, halva, lichea, lulea, macara, manea, mucava, musaca, mușama, sarma, sofa, șandrama, tarla, telemea, trufanda, zeflemea* etc. În analiza profilului etimologic al lexicului popoarelor ocupate în istorie de turci, constatăm multe elemente comune. Astfel, chiar denumirea limbii oficiale a Pakistanului, *urdu*, provine din turcă, unde *ordu* însemna *hoardă*. Termenul *fildeș*, întâlnit și în neogreacă și în bulgară cu fonetisme aproape identice, își decodează sensul prin cele două elemente componente provenite din limba turcă: *fil (elefant)* și *diși (dinte)*. *Cafea* provine din tc. *kahve*, unde a intrat din arabul *qahwah*¹¹¹, care denumește regiunea Kaffa, din Etiopia, unde se cultiva acest arbore; inițial, aceasta însemna vinul obținut din fructele copacului; cu formă aproape identică se întâlnește în ngr. *kafés* și fr. *café*, ceea ce demonstrează aceeași sursă turcească. Adjectivul românesc *cogeamite/coșcogeamite* provine din tc. *koğa/bătrân, enorm, koș*

¹¹⁰ Denumirea provine de la Osman I, fondatorul Turciei, creatorul statului feudal otoman.

¹¹¹ DEX, p. 109.

koğa/foarte mare, dar se regăsește și în bg. *Kodjamiti* (dexonline). Dacă avem în vedere că *lehamite* se explică prin bulgarul *leha mi ti/mi-e silă, m-am săturat*¹¹², presupunem că segmentul comun - *mite* poate avea ca sursă bulgara, chiar și în *cogeamite/coșcogeamite* și *darămite/darmite*. Această interpretare nu este însă un argument pentru susținerea prevalenței limbii turce asupra vocabularului popoarelor balcanice și asiatice, ci un punct de vedere care pledează pentru ideea unei origini comune a tuturor limbilor. Efectul de surpriză pe care îl are astăzi utilizarea unor turcisme îl exemplificăm printr-un text recent întâlnit pe un panou publicitar din București: *Au făcut giugiuc Hanul lui Manuc!* (din tc. *cücük/ drăguț, frumos*). Probabil că și sonoritatea ludică a lui *giugiuc* a prevalat în alegerea lui de către redactori, în defavoarea românescului *frumos*.

O serie de cuvinte turcesti și-au modificat în limba română sensul, căpătând unul *figurat, metaforic* ori *ironic*. Astfel: *martalog*, definind un *soldat/marinar creștin care servea la forturile turcești de la Dunăre*¹¹³, are azi sensul de *molâu, lent în mișcări*; *bucluc*, din tc. *bokluk/bălegar, ceartă*, este utilizat cu sensul de *belea*. *Catran* era, inițial, termen tehnic din marină, însemnând *lichid vâscos de culoare închisă, gudron*; în uzul actual, a conservat informația cromatică, dar apare fie ca substantiv (*s-a udat catranul de la cutia de chibrituri*), fie ca adverb (*s-a supărat catran/e catran de supărare*¹¹⁴); de asemenea, a format și verbul *a se cătrăni*, sub influența maghiarului *katrány*, cu aceeași origine turcească. *Lichea*, cu sensul de *orice pată*, a ajuns să însemne *om pătat, secatură*. *Mucalit* a avut în turcă sensul primar de *actor*, în română fiind utilizat adjectival, echivalent al lui *hâtru, ironic, comic*. *Pehlivan*, însemnând *voinic, atlet*, astăzi are sensul de *ironic, șotios*.

¹¹² DEX, p. 495.

¹¹³ din tc. *martoloz*; DEX, p. 525.

¹¹⁴ DEX, p. 127.

Caraghioz/s era denumirea pentru *arlechin*, termen folosit în română cu valoarea adjectivală sau adverbială de *comic*, *ilar*. *Marafet* a însemnat *știință*, *talent*, fiind constant întâlnit în argou, cu sensul de *viclenie*, *afacere necurată*, *încurcătură*. *Tertip* a denumit inițial un *proiect*, *plan*, astăzi are sensul de *intrigă*, *șmecherie*; *buluc*, cu sensul de *companie de soldați*, s-a degradat semantic, denumind *gloată*, *droaie*, *grămadă*; *bulibașă* era denumirea pentru *căpetenia unui buluc/regiment*, fiind sinonim cu *colonel*; sensul actual este de *mai-marele unei șatre de țigani (buluc + baș)*; *chilipir* semnifica *prada soldaților în război*, dar s-a resemantizat, în timp, cu sensul de *lucru ușor/ieftin dobândit*; *dandana*, denumind *pompă militară* (sinonim cu *alai*), are sensul de *gălăgie/încurcătură*. I. L. Caragiale a eternizat acest substantiv, prin numele propriu derivat (Agamiță) *Dandanache*, care, în conflictul *Scrisorii pierdute*, are rolul de a amplifica farsa. *Hain*, însemnând inițial *rebel*, *trădător*, se utilizează cu sensul adjectival de *rău la inimă*. Adjectivul *ghiurghiuliu* (din versurile cântecului: *Bun e vinul ghiurghiuliu!*) provine din tc. *gülgülü*, cu sensul de *roșu trandafiriu*. Termenul *giumbușluc*, din tc. *cümbüşlük/faptă, atitudine, vorbă care înveselește, distrează, ghidușie, giumbuș*, dar și *glumă de prost gust*, este preferat altor cuvinte, pentru sonoritățile lui, dând contextelor un dinamism glumeț.

Substantivul *ceaprazar*, cu sensul de *confecționar de șepci, șnururi*, intrat astăzi în vocabularul pasiv, are ca sursă turcescul *ceapraz* (*șiret, șnur pentru șepci și uniforme*), fiind format de la *ceapcă/șapcă*. Acest cuvânt este un caz tipic de etimologie populară, cei mai mulți utilizatori traducându-l eronat, prin *din ceapă și praz*. De asemenea, adverbe și interjecții de felul: *abitir, aferim*¹¹⁵, *bre, doldora, sictir, taman, tiptil* se întâlnesc în variantele populară și regională ale românei și aduc o culoare locală cu

¹¹⁵ *Aferim*, care înseamnă *bravo!, foarte bine!, perfect!* (DEX, p. 14) este și titlul unui celebru film românesc.

parfum de epocă.

În cazul altor cuvinte turcești active în română, s-a produs o *generalizare de sens*: *leafă* era denumirea pentru *soldă* (referința fiind în special la solda lunară a ienicerilor, de unde s-a format *lefeștiu/soldat*); treptat, termenul și-a generalizat sensul, însemnând *orice salariu*; *salahor* semnifica *săteanul care, scutit de dări, lucra la repararea unor fortărețe*; în româna actuală, denumesc *orice muncitor necalificat, plătit cu ziua, ce lucrează mai ales la construcția de case, șosele*¹¹⁶. *Şah* (din tc. *şah*) a reprezentat numele suveranului Iranului; termenul a stat și la baza compuselor *şahzadea/fiu de şah, padişah* (titlu persan dat *împăratului*). De asemenea, *şah* este și numele sportului cu 32 de piese, exersat la început la curtea regilor persani; formula *şah mat* înseamnă, în economia acestui joc, partidă pierdută prin eliminarea regelui. În viața socială a Iranului, expresia era tradusă prin *regele moare* și se utiliza în momentele de tensiuni extreme sau pentru evocarea vulnerabilității casei regale.

Termenul *fistic* (pronunțat regional și *fâstâc*) denumesc fructul de culoare verde deschis, de la care a derivat adjectivul *fistichiu*, cu sensul de *culoarea fisticului*, dar mai ales *ciudat/extravagant*. De la aceeași sursă provine și verbul *a se fâstâci* (de la varianta *fâstâc*), înțeles ca *a căpăta culoarea fisticului, a fi palid din cauza emoției*¹¹⁷. Tot din turcă provine și *duium* (tc. *doyum/ mulțime, droaie*), răspândit mai ales în limbajul popular¹¹⁸. Apelativul *duduca* are în turcă sensul de *cocoană*, fiind frecvent ca formulă de adresare cu nuanță protocolară până în 1989, dar cu sens peiorativ după, mai ales prin varianta *duduia*. Cuvântul este conservat în două scrieri românești: în romanul lui Nicolae Filimon, *Ciocoii vechi și noi* (unde apare personajul *Chera Duduca*) și în

¹¹⁶ Conform DEX, p. 823.

¹¹⁷ DEX, p. 338.

¹¹⁸ DEX, p. 284.

nuvela satirică a lui B. P. Hasdeu, *Duduca Mamuca*. Forma *duduia* este și titlul unei poezii satirice a lui Tudor Arghezi, în care este portretizată ironic ipostaza feminină a despotului, care *A sluțit călare o sută de iobagi*. Caracterizarea pe care i-o face Arghezi acesteia este grotescă: *Făptură ne-mplinită și fată fătălău*, plasând-o la limita deciziei caracteriologice dintre femeie și bărbat: *Era rostirea vie, în carne și în minte/ A unei noi ființe, de al treilea tipar./ În loc de fraga gurii-i crestat un buzunar/ Și-n loc de trup se-ngustă un sac de oseminte*.

Multe cuvinte atestate în română cu origini turcești sunt, de fapt, preluate de aceasta din urmă din arabă; astfel, *a năzări*, din ar. *Nadhara* (*a vedea, a inspecta*, de unde și *nazir/inspector*), se înregistrează și în slavul *nazirati/a zări, a vedea*¹¹⁹. *Mahmur*, însemnând *care nu și-a revenit din beție, amețit*¹²⁰, provine din arabul *Makhmoor*, termenul fiind identificat și în ngr. *makmuris*, în mgh. *mamoros*, în srb. *mamuran*. *Musafir* are ca sursă ar. *musaafir/călător*, apărând și în neogreacă *mosaphiros*, și în albaneză, *musafir*. *Mușteriu*, care a însemnat, în ar. *mushtery, cumpărător*, își menține sensul și în neogreacă, *musteris*, și în srb. *musterja*. *Hal*, provenit din *Haal/stare, fel*, este utilizat în varianta colocvială a românei cu sens negativ: *În ce hal ai ajuns!, Ești în ultimul hal! Halal*, cu sensul de *permis, îngăduit*, este cunoscut în România prin numele unor firme care comercializează produse din carne (patronii fiind probabil turci iar carnea fiind cea permisă pentru musulmani, adică de pui, vită, oaie). *Bidiviu*, cu sensul de *cal*, a intrat în turcă din arabul *bedevi*, unde s-a format de la radicalul *bedu/deșert*, același ca în cazul substantivului *beduin*. *Habar*, provenit de la radicalul verbului *khabr/a ști*, este înregistrat de regulă în combinații cu forme verbale negative și/sau pronume negative: *N-ai habar de noi. N-ai habar de nimic*. *Maidan* se traduce

¹¹⁹ DEX, p. 588.

¹²⁰ DEX, p. 517.

în arabă prin *piață*, însă, în română, unde a intrat din turcă, apare utilizat în contexte peiorative: *Bați mînea pe maidan!*; de asemenea, a generat și derivatul peiorativ *maidanez*. Unele turcisme se regăsesc ca elemente componente ale unor expresii și sintagme stabile din limbajul popular și familiar: *a-și face cheful*, *get-beget, cu ghiotura*¹²¹, *de haram*¹²², *a da de belea*¹²³, *a avea cheful*¹²⁴, *a prinde cu ocaua*¹²⁵ mică, mai mare *dara*¹²⁶ decât *oca*, *a trage un perda*¹²⁷, *a da pe veresie*¹²⁸, *a-și lua calabalâcul*¹²⁹. Termenul *iama* (din tc. *ya(g)ma*; conform DEX, p. 410), care a intrat în turcă din persanul *iag(h)ma*, cu forma populară *iama/ jaf, pradă de război*, se utilizează și își motivează doar aproximativ sensul în expresii ca *a da iama* (*a năvăli, a cotropi, a da buzna*), *a face iama/ a cheltui, a risipi*; acesta se identifică și în mgl. *iama* și în bg. *jagma*.

Odată cu trecerea timpului, s-a produs dispariția referențelor cuvintelor turcești din viața socială și politică a românilor și, împreună cu ei, și a termenilor care i-au denumit și care au intrat astfel în vocabularul pasiv. Suntem convinși că, în viitorul apropiat, prin excesiva tehnologizare și automatizare a domeniilor social, economic și industrial, același destin îl vor avea și alți termeni,

¹²¹ *totalitate, toptan, grămadă* (din tc. *götürë*).

¹²² *De haram/ (lăsat) la voia întâmplării, fără stăpân, expus jafului*. În locuțiunea adverbială *de haram*, sensul este *de pomană, degeaba; pe nedrept* (DEX, p. 391).

¹²³ *Întâmplare neprevăzută care aduce necaz; pacoste, bucluc* (din tc. *belâ*, conform DEX, p. 81).

¹²⁴ *Bună dispoziție, voie bună, petrecere, zaiafet* (în DEX, p. 143, este consemnat ca provenind din tc. *kef, keyif*, dar, satisfacție; beție”).

¹²⁵ *Veche unitate de măsură pentru capacități și greutate, egală cu circa un litru (sau un kilogram) și un sfert* (din tc. *okka*, conform DEX, p. 617).

¹²⁶ *Greutatea ambalajului, a recipientului, a vehiculului etc. în care se păstrează, se transportă sau se cântărește o marfă* (din tc. *dara*, conform DEX, p. 229).

¹²⁷ *Radere de jos în sus, în contra direcției în care crește părul; a certa, a mostra aspru pe cineva* (din tc. *perdah*).

¹²⁸ *Pe veresie/fără a primi banii imediat, degeaba, gratis* (din tc. *veresiye*, conform DEX, p. 675).

¹²⁹ Din tc. *kalabalyk/bagaj* cu care se călătorește (conform DEX, p. 110).

neturcești!

O limbă fără influențe¹³⁰ e ca mâncarea fără sare!

În profilul etimologic al românei, **neogreaca** s-a remarcat prin termenii religioși *eparhie, epitrop, epitropie* (ale căror sensuri și forme nu s-au modificat în timp, având însă tendința de a-și limita utilizarea la domeniul clerical), dar și prin cuvinte tehnice sau de viață socială, pătrunse în special în perioada fanariotă, precum: *agramat, anarhie, anomalie, anost, argat, cartofoar, catapultă, conopidă, decar, diată, filă, logofăt, mamof, matracucă, molimă, molipsi, olograf, plic, plictisi, silabisi, sintaxis, stafidă, țăță* etc. O parte dintre ele sunt active și în momentul de față (*agramat, anarhie, anomalie, anost, conopidă, plictisi, silabisi, stafidă*), altele au intrat în vocabularul pasiv. De exemplu, substantivul *logofăt*¹³¹, care a însemnat *șeful cancelariei domnești, grămatic, pisar, copist/ boier*, apare utilizat ironic în argou, cu sensul de *scriitorăș*: *Logofete, brânză-n bete, lapte acru-n călimări, chiu și vai prin buzunări!*, dar este conservat în patronimicele actuale *Logofetescu, Logofătu*. Termenul *mamof* a intrat în fondul arhaic al românei, fiind substituit astăzi de *ginecolog* și *obstetrician*. O situație similară apare și în cazul cuvintelor *molimă* și *a (se) molipsi* (provenite din ngr. *molepsa*, un aorist al lui *molevo*), înlocuite prin *epidemie/boală contagioasă, a se contamina*¹³². *Matracucă* s-a impus în varianta argotică a limbii române, însemnând: *femeie urâtă și prost îmbrăcată; femeie proastă, bleagă; femeie rea și vulgară; femeie stricată*¹³³. Tot din neogreacă, a intrat *trandafir (triandă + fillo)*, cu

¹³⁰ Homer numea termenii care circulau în mai multe limbi cuvinte înaripate (conform S. Stati, *op. cit.*, p. 42 ș. u.).

¹³¹ DEX, p. 507, din ngr. *Logothetis*.

¹³² DEX, p. 564.

¹³³ în DEX, p. 588, este prezentat ca sinonim lexical al termenului grecesc *mandragoră*.

traducerea *treizeci de foi*¹³⁴. *Panică*¹³⁵, din ngr. *panikos*, se regăsește și în fr. *panique*, în it. *panica*, în germ. *Panik*, fiind un derivat de la substantivul propriu *Pan*, zeul naturii fără spiritualitate la greci, cel cu înfățișare înfricoșătoare. În volumul *Pașii profetului*, Lucian Blaga metaforizează opoziția Pan-Christ, sugerând, printr-un mesager simbolic- păianjenul, care poartă pe spate o cruce-trecerea de la păgânism la creștinism. *Patimă* provine din ngr. *páthima* (din vgr. *pásho*¹³⁶), având sensul de *suferință*, cu care apare în literatura religioasă consacrată ultimelor zile din viața lui Isus Hristos (de aici și structura *săptămâna patimilor*, reprezentând cele șapte zile de dinainte de Paște). În uzul curent, și-a suplimentat sensurile, însemnând *pasiune, iubire sau ură excesivă: a iubi/a urî cu patimă*. Înțelesul medical al termenului este sugerat de expresiile *patima beției, a jocurilor de noroc, patima drogurilor*; la nivelul limbajului popular, înregistrăm și structura *patimă de picioare*, tradusă prin *reumatism* sau *suferință a picioarelor*. Verbul *a compătimi*, format cu prefixul sociativ *com* - de la *a pătimi*, este însă o traducere a termenului francez *compatir*, chiar dacă locul lui de naștere este tot vechea Eladă.

Fără a mai păstra legătura cu elementele componente, termenul *protipendadă* (de la *protos/ primul* și *penta/cinci*, tradus prin *primele cinci straturi ale societății*) apare cu sens extensiv, de *lume bună, lume cu pretenții aristocratice* (în contexte ironice, de cele mai multe ori). *Poliloghie*, însemnând *vorbărie*, compus din *poli/mult* și *logos/cuvânt*, a fost folosit ironic, apărând adesea și cu forma incorectă *polologhie*. Termenul *a se chivernisi* are sensurile: 1. *a administra, a conduce trebile țării*; 2. *a se ocupa, a trăi din*; 3. *azi (ironic) a procopsi pe cineva dându-i o funcție, a-l pune în pâine*; 4. *a se procopsi, a se înavuți (sens din epoca fanariotă, când*

¹³⁴ DEX, p. 965.

¹³⁵ conform DEX, p. 648.

¹³⁶ DEX, p. 660.

funcționarii se înnavuțeau prin abuzuri și jafuri (în româna actuală, sunt active doar sensurile 1 și 2). *Morfină* provine de la numele zeului grec al somnului, *Morfeu*, și denumește astăzi substanța utilizată medical, pentru atenuarea marilor dureri. *Cimitir* are ca bază vgr. *koimetrion* și ngr. *kimitirion*, cu sensul de *loc de zăcut*, deci nu de *loc de veci*, cum este înțeles astăzi; sensul primar demonstrează, încă o dată, convingerea oamenilor că moartea nu e decât o stare, o continuare firească a vieții¹³⁷. *Apostol*, înregistrat în DEX cu sursă slavă (*apostolŭ*), a fost preluat de fapt din ngr. *apostolos*, limbă în care este compus din *apo/ departe, stello/trimit, a trimite* (ceea ce corespunde sensului primar al termenului, apostolii fiind trimișii, solii, misionarii lui Iisus). În mod similar s-a format și termenul *apostat/răzvrătit, rebel*, identificat în vechea greacă, utilizând același element de compunere *apo-*, anexat la baza *states/stare*. *Sinteză* provine din vgr. *sŷn-thesis*, unde era compus din *sŷn/împreună* și *thesis/poziție*. *Paralel* se explică prin termenul din vgr. *parallelos*, compus din *para/alături, allelon/unul cu altul*.

Zahăr (utilizat până în Evul Mediu ca medicament¹³⁸) are un etimon primar în sanscritul *sakkara*, dar apare și în greacă, *sakkaron*, precum și în bulgarul *zahari*. Termenul *sărindar*, însemnând rugăciune a preotului timp de 40 de zile, rostită în general pentru cei morți, se corelează cu numeralul 40, provenind din ngr. *saranda*¹³⁹. La sfârșitul secolului al XIX-lea, în centrul Bucureștiului, unde astăzi este clădirea Centrului Militar, s-a aflat Biserica Sărindar, demolată apoi, în locul ei, edificându-se celebra Fântână Sărindar, un ansamblu sculptural unic. Aceasta apare, ca topos simbolic, la începutul romanului *Secretul doctorului*

¹³⁷ Regional, sensul de *cimitir* este exprimat prin: *temeteu* (Moldova), *pițigăi* (Transilvania), *mortărie* (Banat), *îngropelniță* (Muntenia); conform DEX, p. 150.

¹³⁸ În medicina populară, suflarea repetată de către vraci a particulelor de zahăr în ochi era o practică de tratare a cataractei.

¹³⁹ DEX, p. 832.

Honnigberger, de Mircea Eliade. O aventură uluitoare are cuvântul *protocol*, la care identificăm un adjectiv cu trimitere la numeralul *unu*, *cel dintâi* (gr. *protos*) și substantivul *kola*, care înseamnă *clei*; termenul desemna inițial prima foaie lipită cu clei de ruloul de pergament, care conținea datele de prezentare a cărții/lucrării (astăzi, am spune coperta 1), apoi s-a folosit cu sensul de *etichetă*, plasată pe documentele arhivate. După cum se observă, drumul până la actualul *protocol* a fost lung și a fost marcat de multă... birocrație!

Aghiuță, atestat în gr. *aghios/sfânt*, a căpătat sensul ironic și opus, de *drac*, din cauza felului în care erau percepuți preoții de către enoriași; mai exact, degradarea semantică a fost favorizată de sufixul diminutival, incompatibil la un substantiv în legătură cu sacral (aghiuță ar fi sinonim cu *sfântuleț*). *Parastas* are ca sursă gr. *parastasis/prezentare, reprezentare, prezență*, însemnând *slujba pentru pomenirea morților/recviem/colac* (de fapt, doar *stas* înseamnă *prezență, reprezentare*; a se vedea și în *icono-stas*). *Himeră* era la greci un monstru cu corp de capră, gură de leu și coadă de șarpe; româna l-a preluat însă din fr. *chimiere*, it. *chimera*, lat. *chimaera*¹⁴⁰, eliminând din pletora semantică trăsăturile fizice înspăimântătoare și plasându-l în categoria celor abstracte, sinonim cu *iluzie, proiecție, imaginație*. *Acrobat* se explică¹⁴¹ prin termenii *akron* (*înălțime, vârf*), și *batos* (*care merge*). *Ametist*, denumind piatra semiprețioasă mov-lila, însemna *contra beției* (cuvânt format din *methyo/a îmbăta* și prefixul *a-*) și era utilizată ca remediu în acest sens; în română a intrat din fr. *amethyste* și lat. *amethystus*.

În onomastică, influența **greacă** se evidențiază prin substantivele proprii religioase: *Haralambie*, compus din *har*, cu sensul de *grație/dar divin*, și *lambo*, care se traduce *a lumina*. *Nicolae* are în structură elementele *nike* (*victorie*) și *laos* (*popor*). Tot

¹⁴⁰ conform DEX, p. 401.

¹⁴¹ DEX, p. 54.

de la *nike* s-au format și *Nichifor*, cu segmentul *phoros* (*purător de victorie*), *Nichita* (*victoriosul*). Numele firmei care astăzi este specializată pentru producerea echipamentului sportiv, *Nike*, a avut, probabil, în prementalul inițiatorilor, sensul grecesc de *victorie*. Necunoașterea semnificației termenului în limba greacă explică și incompatibilitățile semantice întâlnite astăzi în context lingvistice comerciale de felul: *Dați-mi și mie adidași Nike! Pantérah*, preluat din fr. *panthère*, it. *pantérah*, lat. *panthéra*, trimite la sursa veche grecească *panthér*, unde era compus din *pân/tot* și *ther/animal*. *Cratima*, semnul ortografic, a intrat în română din ngr. *krátima/legătură*, din *krátos/conducere, putere*. *Cozonac* evoca, în ngr. *kosonáki* (un diminutiv de la *kosóna/kotsúna/păpușă*) forma de păpușă pe care gospodinele o dădeau unor aluaturi coapte pentru zilele de sărbătoare special pentru copii. Astăzi nu s-a mai conservat decât sensul de prăjitură, fără a mai menține referirea la formă și la beneficiar.

Contactul românei cu **limba franceză** s-a produs cu intensitate din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, odată cu moda studiilor la Paris a tinerilor noștri. Fiind o limbă romanică, franceza a exercitat o influență solidă și de durată asupra românei, până în a doua jumătate a sec. al XX-lea. Substantivul *tenis* s-a înregistrat inițial ca formă verbală de imperativ, *tenez!/țineți*, a trecut apoi în engleză, de unde româna l-a împrumutat. *Șic*, utilizat cu valoare de adjectiv și adverb, provine de la numele pantofarului francez *Chique*. *Biscuit*, un substantiv frecvent utilizat în română cu sensul de *produs de panificație, cu gust dulce*, este în franceză un compus din (*paine*) *bis cuite*, cu sensul de *pâine coaptă pe ambele părți*¹⁴². Chiar eponimul francez are ca reper un adjective, *franc/sincer, liber*. Deși *revelion* se raportează la fr. *reveillon*, în antichitatea greacă, desemna un ceremonial funerar, ocazionat de moartea și nașterea anului. *Atu*, din fr. *Atout*, are două sensuri: *carte*

¹⁴² DEX, p. 86

de joc (pluralul *atale*), *avantaj* (pluralul *atuuri*); precizăm că, în româna contemporană, este puțin cunoscută forma *atale*, generalizându-se pluralul *atuuri* pentru ambele sensuri. *Utopie* este împrumutat de română din francezul *utopie*, însă trimite la vechea greacă¹⁴³, unde a fost format din *u/nu* și *topos/loc*, însemnând ceea ce *nu se găsește nicăieri*. *Dezastru*, intrat în română prin francezul *désastre*, se explică aici prin italianul *disastro/stea nefavorabilă*, în care *dis-* este prefix privativ, iar *astro* înseamnă *stea*.

Cravată este un termen apărut în perioada domniei lui Ludovic al XIV-lea, în a cărei armată activa un regiment de cavalerie constituit din croați. Aceștia purtau la gât panglici, pe care francezii le-au numit după originea purtătorilor, *croate*, substantiv devenit apoi *cravate*. *Capitală* este un cuvânt-rest¹⁴⁴, provenit prin simplificarea structurii fr. *ville capitale (oraș principal)*. *Mameluc*, intrat din arabul *mamluk/sclav*, denumea în franceză (*mamelouk*) *un soldat de cavalerie din garda personală a sultanilor din Egipt*. Alte sensuri erau: *cavalerist francez dintr-un escadron de gardă imperial; fără personalitate și păreri proprii*¹⁴⁵; în româna actuală, are sens ironic, de *persoană inactivă, fără opinii sau inițiativă*. *Prioritate* provine din fr. *priorité/însușirea de a fi primul* (în franceză a intrat din lat. *prior/mai înainte*). Combinația frecvent întâlnită în limbajul promisiv al politicienilor români, *prima prioritate*, este pleonastică iar *prioritate zero*, o altă creație a stilului administrativ-politic actual, este un nonsens, ca și *câteva/următoarele priorități*. *Proteină* a intrat din fr. *protéine*, unde se explică prin gr. *protos/primul*, cu sensul de *principal component al organismelor vii*. *Chenzină*, din fr. *quenzaine*, înseamnă *salariul pentru 15 zile ale lunii* (din fr. *quinze*). *Duoden* se regăsește în fr. *duodenum*, unde a pătruns din lat. *duodenum digitorum* (format din *duodeni/câte 12*

¹⁴³ Conform S. Stati, *op. cit.*, p. 65.

¹⁴⁴ DEX, p. 117

¹⁴⁵ DEX, p. 519.

și *digitorum/degete*) și înseamnă *porțiune a intestinului subțire, care începe de la stomac și are lungimea de 12 degete*¹⁴⁶. *Asasin* are ca sursă termenul *l'assasine*, care desemna o sectă musulmană din Orient, activă în timpul cruciadelor, ai cărei adepți săvârșeau crime după ce erau drogați cu hașiș (*hașașin* traducându-se prin *consumator de hașiș*). Astăzi s-a pierdut sensul de *drogat cu hașiș*, cuvântul fiind exclusiv sinonim cu *ucigaș, criminal*. O haină semantică interesantă are substantivul *rubrică*, care se explică prin francezul *rubrique*, cu sursă în lat. *rubrica*, provenit din forma *ruber*, însemnând (*pământ*) *roșu* sau *cretă roșie*, cu care se scriau numai titlurile în cărțile vechi, pentru a fi evidențiate de conținutul propriu-zis. *Șarlatan* este explicabil prin fr. *charlatan/impostor*¹⁴⁷, însă poate trimite și la *Șarlatan*, zeul care l-a amăgit și l-a înșelat pe Adam. *Polemică* a intrat în română din fr. *polémique*¹⁴⁸, dar are o sursă în limba greacă, unde *polemikos* provine de la *polemos*, însemnând *război*. *Preponderent* se explică prin termenul francez *preponderant/care întrece, domină în greutate*, la care se identifică o bază latinească în *praeponderans,-antis/ precumpănitor*. Substantivul *sintagmă* provine din fr. *syntagme*, dar are elemente care se motivează numai prin greacă, fiind cunoscut în special prin celebra piață din centrul Atenei; în structura cuvântului, *syn-* se traduce prin *împreună* iar *-tagma* înseamnă *rând, șir*, dar și *breaslă, ceată, clică, gașcă*; pentru aceste sensuri, româna actuală are structuri consacrate, percepute însă ca ironie: *nu face parte din tagma lor*. În terminologia lingvistică, *sintagma* este o expresie, o structură lexicală stabilă și cunoscută de vorbitori. De o parte a aceluiași cuvânt se leagă și celebra replică patriotică a lui Tudor Vladimirescu: *Patria e norodul, nu tagma jefuitorilor!*. Actualul vot a intrat din fr. *vote*, preluat aici din lat. *votum/ dorință*, cuvântul

¹⁴⁶ DEX, p. 285.

¹⁴⁷ DEX, p. 922.

¹⁴⁸ DEX, p. 716.

apare și în limbajul juridic, *votum mortis* însemnând *dorința de a muri*.

Termenul *ospitalier*, utilizat frecvent cu sensul adjectival de *binevoitor cu oaspeții, primitor*, are o istorie care ține de practica mai veche a îngrijirii bolnavilor (baza lui este fr. *l'hospital/spital*¹⁴⁹); astfel, cei care desfășurau aceste activități de voluntariat erau decorați cu ordine militare religioase (fr. *hospitalier*). *Barbar* este consemnat cu etimologie franceză, din *barbare* și lat. *barbarous*¹⁵⁰, însă apare și în gr. *barbarous*; regional, are varianta *varvar*. În privința acestui substantiv, s-a opinat și pentru originea lui interjecțională, explicându-se că migratorii care nu știau limba popoarelor pe teritoriul cărora se instalau erau ironizate de localnici prin termenul *bâr-bâr*. Substantivul *dilemă*, intrat în română prin francezul *dilemma* (cu sursă în lat. *dilemma*¹⁵¹), se motivează prin vechea greacă *dilemma*, unde *dis-* însemna *de două ori* iar *lambano* avea sensul de *lemă/propoziție preliminară, supoziție*. *Paravan* provine din aglutinarea termenilor francezi *pare à vent* (*care te apără de vânt*), după cum tot compuși sunt și *parter*, din *par terre, pardesiu*, din *par dessus, aversă*, din (*il pleut*) *à verse/plouă de parcă ar turna*. Termenul *influență*, cu origine franceză, are un radical latinesc greu identificabil, *flu-*, prezent¹⁵² și în *fluviu, flux, fluid, reflux*. Adjectivul *cochet* este un împrumut din francezul *coquet*, care este un diminutiv de la *coq/cocoș*, noul sens este explicabil prin asemănarea pe care opinia publică o realiza între bărbații aranjați, spilcuiți și cocoși¹⁵³. Destul de târziu, acesta a fost atribuit și femeilor, cărora li se spunea *coquette*. *Consoartă* are ca sursă fr. *consorte*, unde a intrat din lat. *consors, -ortis*, constituit din prefixul *con-/împreună*, și *sors, sortis/soartă*. *Inginer* a intrat în română din

¹⁴⁹ conform DEX, p. 638.

¹⁵⁰ DEX, p. 73.

¹⁵¹ DEX, p. 266.

¹⁵² S. Stati, *op. cit.*, p. 128.

¹⁵³ DEX, p. 167.

francezul *ingénieur*, dar se explică prin vechea franceză, prin formele *engeigniere*, *engeigneor*, formate de la verbul *s'ingénier*, tradus prin *a te gândi ca să inventezi*; sursa primară este însă latina, unde *ingenium* a însemnat *spirit*, *minte*; de aici și fr. *engin*, *spirit de invenție*, dar și *mașină*.

Cuvântul *hipopotam*, deși este consemnat cu etimon francez, se motivează prin alte repere lingvistice, care explică sensul fiecărui element component: prin latină, pentru *hipo*, cu sensul de *cal*, și prin greacă, pentru *potamos*, înseamnând *apă* (*hipopotam/cal de apă*). Precizăm că *potamos* se întâlnește și în toponimul *Mesopotamia* (termen tradus prin *în mijlocul apelor*). În cuvântul *corifeu* (provenit din fr. *coryphée*), se identifică termenii *cor* și *-ifeu* (*membru al corului antic*), ambii cu surse în vgr. *kory* și *phaios/șef al corului în vechea tragedie greacă*; astăzi termenul are sens generalizat, înseamnând *persoană cu rol important într-un anumit domeniu*. În cultura română, substantivul a fost cunoscut prin structura *corifeii Școlii Ardelene*, consolidată la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Substantivul *horoscop*, intrat prin fr. *horoscope*, este compus, în vechea greacă de unde a emanat (*oroskopos*), din *oro/oră* și *skopeo/a privi*. Și pentru că, în viața actuală a românilor, politica este elementul sine-qua-non, ni se pare util să explicăm și substantivul *candidat*, inițial adjectiv cromatic, care se leagă de o practică frecventă în Roma antică - bărbații care doreau să ocupe o funcție în stat se îmbrăcau în togă albă, spre a fi ușor de recunoscut; aceasta era și simbolul purității, al corectitudinii, al seriozității pe care viitorii senatori le declarau față de susținătorii lor.

Adio este o interjecție prin care se sugerează o despărțire definitivă, de obicei la moartea cuiva; în franceză, este un compus din *á* și *Dieu*; cu aceeași structură (prepoziție și substantiv) se înregistrează și în italiană (*addio*). Cuvintele cu elementul final - *ficiu*, precum: *artificiu*, *edificiu*, *orificiu*, *sacrificiu* sunt, de asemenea, intrate în română prin franceză (*artifice*, *edifice*, *orifice*, *sacrifice*), unde au pătruns din latină - *artificium*, *aedificium*, *orificium*,

sacrificium, limbă în care erau compuse din: *ars, artis (artă), aed (clădire mare, palat, templu), os, oris (gură, deschizătură), sacri (sacru)* și *-ficium (facere, a face)*. Același traseu explicativ se aplică și substantivului *oficiu*, provenit din fr. *office*, identificat în lat. *officium* (din *of/datorie, obligație, funcție și facere, a face*), dar existent și în germ. *Offizium*. *Catastrofă*, intrat prin fr. *catastrophe*, își are originea în lat. *catastrophe*; însă segmentarea termenului ne trimite la vgr. *Katastrophé (kata/în jos, strofa/vgr. strophé, din strépho/întorc; acest ultim segment a format și termenii: anastrofă, apostrofă)*. *Farsă*, din fr. *farce*, avea în etimonul latinesc de bază *farcire* sensul de a umple, a pune o umplutură; semnificația de *bufonerie, piesă de teatru, mascaradă* s-a dezvoltat ulterior. Tot de la *farcire* s-a derivat și *infarcire/a astupa*, de la care, în limbajul medical, s-a format substantivul *infarct*. *Hurakan* era denumirea locală a zeului furtunii în zonele din Marea Caraibilor; termenul a pătruns în spaniolă, devenind *huracan*, apoi în franceză (*ouragan*), de unde româna l-a preluat cu monoftongare, *uragan*.

De asemenea, limba franceză a fost un vehicul important prin care au pătruns în română (și nu numai) termeni din *limba arabă*, mulți dintre ei având astăzi circulație internațională; astfel, *alcool*, din ar. *Al kohl*, a însemnat în limba de origine *substanță folosită pentru machiajul ochilor*, descoperită de Abu- Kazis¹⁵⁴; *safari* (din fr. *safari*) este în arabă un împrumut din kiswahili, traducându-se prin *excursia în Africa pentru a observa sau vâna animale sălbatice* (termenul e derivat de la verbul arab *safara/a călători*); *elixir* (din fr. *elixir*, însemnând *băutură pentru viața veșnică*) provine din ar. *eliksir*, cu forma *El/Al iksir*, cu sensul de *piatra filosofală*¹⁵⁵, dar și *medicament*; menționăm că, în mgr. *xirón*,

¹⁵⁴ Notăm că același cercetător arab a inventat și *alambicul*, *cazan folosit pentru distilare și fabricarea spirtului/a rachiului*; de aici și adjectivul *alambicat*, care înseamnă și *subtil, excesiv de rafinat* (a se vedea DEX, p. 21).

¹⁵⁵ Legată de numele celebrului Paracelsus.

desemnează un *medicament uscat*; *magazin* (din fr. *magasine*) se explică prin arabul *Makhaazin*, care era denumirea pentru *spațiul de depozitare*; *algebră* (din fr. *algèbre* și lat. *algebra*) are ca sursă termenul arab *Al Jahr*, cu sensul de *a restaura bucăți rupte*; *amiral* (din fr. *amiral*, cu sensul actual de *cel mai mare grad în marină*) se corelează cu numele prințului arab al mărilor, *Amir al Bahr*; *cifră* (fr. *chiffre*/semn conventional pentru reprezentarea numerelor) provine din arabul *sifr/zero*; prin substantivul *fachir* (fr. *fakir*) s-a denumit *ascetul musulman sau hindus, sărac, care se supunea unor privațiuni*, dar, în timp, termenul s-a suplimentat semantic, însemnând *prestidigitator, scamator, călugăr sau ascet care practică yoga*; *maskă*, intrat în limbile occidentale prin două filiere - prin arabii din Peninsula Iberică și prin turci, a însemnat în arabă *farsă (mashara)*; de aici s-au derivat *măscărici* și *maskaradă*; *satin* (fr. *satin*) se traduce *propriu orașului Zaytuun*, unde se fabrica acest material. *Almanah*, provenit din fr. *l'almanach* (corespunzător formei literare latinești *almanachus*), a fost preluat din arabul *al-manah*, însemnând *calendar cu informații astronomice, meteorologice, cu ilustrații etc.*, fiind corespunzător și sensului de *lună*, din vechea greacă (prin formantul *men*). *Amoniac* este un împrumut din fr. *ammoniaque*, provenit de la numele zeului egiptean Ammon, în preajma templului căruia s-au găsit săruri neobișnuite, denumite *amoniac*, ceea ce se traduce¹⁵⁶ prin ale lui Ammon.

O serie de cuvinte împrumutate din franceză conțin elemente de structură a căror semantică este ușor recognoscibilă în română, cele mai multe fiind productive, în continuare; cu toate acestea, nu pot fi considerate derivate pe teren românesc. De exemplu, substantivele *antipatie* (*aversiune, pornire contra cuiva*), *simpatie* (*legătură între părțile corpului care face ca una să sufere când suferă și cealaltă*),

¹⁵⁶ S. Stati, *op. cit.*, p. 122.

intropatie (proiectarea, transpunerea noastră simpatetică în obiectele exterioare), *empatie* (identificare, prin trăire, cu alte persoane, cu eroii cărților etc.; interpretare a eului altora după propriul eu) evidențiază ca element comun segmentul -patie (din vgr. ngr. *páthos*, *boală*, *dispozițiune sufletească ori trupească*). *Anti-* (contra), *sin-/sim-* (*syn-*, împreună), *intro-(în)*, *em-* sunt pseudoprefixe numai în limba donatoare, nu și în română, de aceea, cuvintele analizate sunt considerate simple. Aceeași demonstrație urmează și pentru *enclavă* și *exclavă*, la care se identifică un radical unic -*clavă* (din lat. *clavus*, cu sensurile de: 1. *bandă de stofă purpurie, care, aplicată pe tunică, indică apartenența la ordinul senatorial sau ecvestru în vechea Romă*. 2. *margină de lână purpurie în toga pretextă ca semn al cetățenilor romani sub 15 ani.*) și pseudoprefixele *en-* (înăuntru), *ex-* (în afară). *Confort*, din fr. *confort*, vine din verbul *conforter* (format de la *fort/putere, întăritură*), *a întări, a da puteri*. *Ciocolată*, intrat în română prin fr. *chocolat*, vine din mexicanul *choco/cacao* și *lat/apă*. Termenul *talent* a intrat prin fr. *talent*, dar are ca sursă vechea greacă, unde *talanton* a însemnat *greutate care se plasa pe brațele unei balanțe*, dar și *monedă*.

Influența **germană** s-a manifestat în special în domeniul științei și al tehnicii, de unde au intrat cuvinte precum: *cobalt*, din *kobold/spiriduș*, *oberlight/deschidere în partea de sus a unei ferestre sau a unei uși* (din adverbul *ober/de sus* și substantivul *Licht/lumină*), *ștecăr* (pronunțat și scris greșit *stecher*), *föehn, diesel, tül, abțibild* (din *Abziehbild*, format din verbul *abziehen/a desprinde* și substantivul *Bild/imagina*), *șfanț* (din numeralul cardinal *zwanzigh/20*). Alți termeni din germană au pătruns în limbajul colocvial: *șpilhozeni/pantaloni pentru joacă* (din germ. *spielen/a se juca*), *cioflingar/om de nimic/cârpaci/pantofar* (din germ. *Schuhflicker*), *ciocofleandură*, termen vehiculat în contexte ironice, fiind un compus din *ciocoi* și *fleandură/zdreanță*, ultimul fiind preluat din săsească, unde *fländer* înseamnă *zdrențuros*,

fușeraie/fățâială, lucru de mântuială (din germ. *Pfuscherei*). Substantivul *halbă* provine din germ. *ein Halbes/o jumătate*, însemnând o cană specială cu capacitatea de o jumătate de litru. Tot din germană, s-a format, prin calc lingvistic, atât expresia *a fi per tu cu cineva*, din *per du*, cât și locuțiunea *a fi țeis*, frecventă în argou, formată pe baza substantivului propriu Zeiss, care era o fabrică germană de lentile. *Fraier* însemna *pretendent la mâna cuiva* (în forma *freier*), sensul actual de *naiv, credul, de care profită toți* se întemeiază pe faptul că, de cele mai multe ori, pețitorul era păcălit de familia fetei pe care o cerea în căsătorie; în germana veche, se pare că termenul a fost un compus din *frei* și *herr/domn liber*.

Câteva compuse mai puțin cunoscute

Multe cuvinte din fondul principal, pe care vorbitorii le percep astăzi ca simple, s-au format prin compunere, în perioade mai vechi sau mai noi ale istoriei noastre, cu timpul, utilizatorii pierzând contactul cu sensurile de bază. De exemplu, *a mulțumi* este format din *a ura mulți ani*; variantele populare *a mulțămi*, *a mulțâni* sunt mult mai aproape de origini decât cea actuală. *Binețe* este o reducere a urării *să fiți bine/bine ați (venit)*. *Naiba* este prezentat cu etimologie necunoscută¹⁵⁷, deși poate fi considerat un efect al pronunției blestemului *să n-aibi/ai parte de bine!*; forma *naibe*, cu sensul de *nenorocire, ghinion*, se înregistrează numai în țigănește. *A sugruma*, evocând acțiunea de ucidere prin punerea mâinilor *sub grumaz*, este format prin aglutinarea celor două elemente componente și modificarea corpului lor fonetic; sinonimul lui, *a sugușa*, înseamnă *a pune mâinile sub gușă/în zona tiroidei*; cu această formă, verbul este utilizat numai regional, literaturizat în episodul final al romanului lui Mihail Sadoveanu,

¹⁵⁷ DEX, p. 581.

Baltagul, în care câinele Lupu îl *sugușează* pe criminal. Substantivul defectiv de singular *catrafuse*, considerat¹⁵⁸ cu etimologie necunoscută, desemnând *obiecte casnice mărunte, boarfe* și prezent astăzi cu sens depreciativ, numai în expresii (*a-și lua catrafusele*), are ca variante regionale: *catravase* (Oltenia), *trancafuse* (Oltenia și Muntenia), *trancanale* (Oltenia și Muntenia, cu sensurile *vorbe goale, lucruri casnice mărunte*). Acești termeni permit identificarea unor segmente comune, fie *catra-*, fie *-fuse*, ceea ce poate susține opinia noastră referitoare la statutul lor de compuse; în privința lui *trancafuse*, opinăm pentru o compunere ironică, rezultată din combinația dintre *catrafuse* și *trancanale* (provenit din *a trāncăni*). De asemenea, termenul *catravase* admite interpretarea fie ca un compus din *catra-*, a cărei origine nu o cunoaștem, și *-vase*, cu sens imprecis, fie ca variantă fonetică a lui *catrafuse*, cu pronunția consoanei *f* prin perechea ei sonoră *v*. *Mujdei* este un compus din substantivul *must*, prepoziția *de* și substantivul latinesc *alium*, cu sensul de *usturoi* (care a dat forma *ai*, utilizată astăzi regional, în Banat și unele părți ale Transilvaniei); această structură complexă explică pleonasmul din expresia *mujdei de usturoi*.

Comentarii despre actualul limbaj corporatist sau *prea multă sare strică!*

O privire complexă asupra structurii etimologice a lexicului românei nu poate trece în uitare actuala stare de fapt, marcată prin opțiunea utilizării excesive a termenilor împrumutați din engleză, atitudine care a dus la *pensionarea* sau, și mai grav, la *decesul* unor frumoase, utile și pline de istorie cuvinte românești. Această atitudine ne transformă româna, pe zi ce trece, într-o pestriță... *romgleză!* Explicația filologilor se oprește asupra diversificării

¹⁵⁸ DEX, p. 127.

formelor și mijloacelor de comunicare, a evoluțiilor rapide, aproape de necontrolat, ale tehnologiilor necesare desfășurării vieții economice și sociale. În acest context și datorită activării unor multinaționale pe teritoriul României, limba engleză e pe cale de a deveni... *un modus vivendi*, în special pentru tineri. De asemenea, raporturile politice și economice cu organizații internaționale aproape i-au obligat pe cei din spectrul politic și din administrația publică centrală din România să fie bi- sau trilingvi (utilizatori în primul rând de engleză, în al doilea rând de franceză și în al treilea rând de română). Cu alte cuvinte, s-a schimbat profund profilul lingvistic al multor cetățeni români. În acest mod, asistăm la construirea unui veritabil **limbaj corporatist**, în care vorbitorii au substituit aproape complet termenii românești cu cei din engleză, încadrabili în categoria *barbarismelor*¹⁵⁹. Pentru demonstrație, selectăm câțiva termeni preferați în utilizare, în mod cotidian, de tinerii noștri, termeni pe care i-am decupat de pe rețelele de

¹⁵⁹ *Barbarismele* sau *xenismele* sunt o formă de exces, prin care se asimilează într-o limbă neologisme, care dublează, uneori până la eliminare, termeni consacrați și utilizați pentru denumirea unei realități. Nu ne îndoim că, în special în domeniile științei și ale tehnicii, uneori chiar în artă, acolo unde inovațiile sunt continue, această practică a asimilării cuvintelor străine se impune, dar, pentru menținerea individualităților limbilor, pentru asigurarea unui ritm de dezvoltare proporțional cu ritmul întregii familii din care fac parte, exodul de englezisme (britanice sau americane), în special, trebuie stopat. Atitudinea noastră nu înseamnă rigiditate absolută, pentru că admitem, firesc, un împrumut ca *mouse*, pentru denumirea obiectului care e anexă la un computer (limba română neposedând, în stadiul actual, un termen corespunzător), dar ne declarăm împotriva utilizării cuvântului *shopping*, care îl dublează pe românescul *cumpărături*, sau a lui *week-end*, în loc de *sfârșit de săptămână* etc. Limbajul corporatist a reprezentat *un magnet* pentru lingviști interesați de felul în care tehnologiile, profesiile noi, firmele străine prezente în România pot exercita influențe substanțiale asupra structurii lexicului românesc. În acest sens, am utilizat pentru studiul nostru, surse online, precum: *dantanasescu.ro* (*Limbajul de lemn corporatist*), *www.strategiimanageriale.ro* (*Distorsiuni ale comunicării corporatiste*), *dilemaveche.ro* (*Corporatist*), *www.romlit.ro* (*Limbaj corporatist*), *www.kmkz.ro* (*Jurnal de corporatist*).

socializare ori i-am auzit personal cu diverse ocazii. Intenția noastră este de a releva cât de mult pierde limba română în urma unor opțiuni lexicale *în trend*; astfel, aproape invariabil, tinerii declară că își caută un *job*, nu un *serviciu*, care poate fi *full* sau *part-time*, al cărui sediu este într-un *building*, în care nu se mai fac *ore suplimentare*, ci *overtime*. În timpul programului, ei poartă nu un *ecuson*, ci un *badge*, în loc de *țintă/ ideal de atins* au *target*; se îmbracă *office* când se pregătesc pentru *meetinguri*, nu pentru *întâlniri*, iar spațiul în care se desfășoară acestea nu e un *birou*, o *sală*, ci, evident(!), un *meeting room*; nu mai au *înțelegeri* cu partenerii, ci totdeauna *agreementuri*, documentele sau informațiile de *intrare și ieșire* se numesc *inputuri și outputuri*, mailurile nu mai au *subiect*, ci *subject*; de asemenea, nimeni nu mai vorbește de *fișa postului*, ci de *over draft*; nici *opisul* nu mai e la modă, sună mai *cool* sau *soft content* iar, în loc de *condică*, se semnează *timesheet*. În timpul liber, colegii nu se mai întâlnesc la o *bere*, ci la un *drink*, iar *masa de prânz* e totdeauna un *lunch*. Și, ca să se perfecționeze continuu, sunt trimiși la *traininguri*, ținute nu de *lectori*, ci de *traineri* și, adesea, sunt cooptați într-un *teambuilding*. Și uite așa devin nu *devotați* serviciului, ci *dedicați*, au totdeauna *expertiză* în domeniu, în niciun caz *experiență*, nu mai au *priorități*, ci își *prioritizează viitorul* etc. Și toate acestea în acea *romgleză metropolitană*¹⁶⁰ despre care am comentat supra! Nu înțelegem de ce conservatorismul lingvistic al francezilor (care, la mijlocul secolului al XX-lea, și-au adoptat legea de protecție a limbii), al rușilor, germanilor nu poate fi un model de urmat și pentru români! Parafrazându-l pe Miron Costin și schimbând sensul enunțului celebru din cunoscuta sa operă *De neamul moldovenilor*, am spune că, astăzi, *de ne-am socoti cu toții, puține cuvinte am înțelege!* Mitropolitul Simion Ștefan, care a tradus *Noul Testament* (de la Bălgrad), în 1648, realiza o comparație care a rămas celebră,

¹⁶⁰ Exemplele sunt din surse online (ziare, interviuri, declarații, facebook etc.).

referitoare la viața cuvintelor, la dinamismul utilizării lor: *Bine știm că cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sunt buni care împlă în toate țările, așa și cuvintele, acelea sunt bune carele le înțeleg toți.* Marele om de cultură sublinia, de fapt, nevoia de discernământ în procesul de expansiune lexicală a termenilor internaționali.

Paguba *comportamentului lingvistic actual*, cu surse în multinaționalele de la noi, este, cu precădere, de natură morală, afectând fibra romanică a limbii române, dar poate crea consecințe și în alte domenii, pe termen lung. Dacă împrumuturile ar fi utilizate numai de informaticieni, am tinde să-i includem în categoria profesionalismelor și să-i acceptăm, așa cum am procedat și cu cei din limbajul medical, juridic, tehnic, însă îi întâlnim în cele mai multe domenii ale vieții sociale și economice actuale, unde s-au configurat ca un cod și unde sunt preferați celor neaoși. Dascălii de astăzi se află în fața educației tocmai a copiilor acestor corporatiști, utilizatori în exces de cuvinte din engleză, și suntem curioși în ce măsură prin activitățile didactice diverse, prin jocurile teatrale se va putea reuși formarea unei conștiințe a apartenenței lor la un popor cu istorii largi și vechi, cu o limbă melodioasă și unică!

Spre a putea evalua corect *prejudiciul* produs de inconștienta abandonare, în timp, a frumoșilor termeni românești, unii neaoși, alții împrumutați acum sute de ani, am alcătuit un text din *ingrediente* unele uitate, altele regionale ori auzite demult, în copilărie, de la bunici. Ne manifestăm astfel curiozitatea de a vedea, în primul rând, dacă ascultătorii vor reuși să pronunțe *din prima* cuvintele și, în al doilea rând, dacă vor avea nevoie de dicționar pentru înțelegerea lor: *Când am auzit ghelaiul, am cătat sub velință o joardă, dar m-am înțepat într-o ingliță, pusă de doda de pe când era ea îmboroșată. Am ieșit în târnaț și, când am văzut că mijgură, am scos fedeleșul afară ca să-mi fac provizii și m-am apucat să dau la orătării niște huroaie. Dar așa mi-era de*

împregetă și eram și cam întrocnată, că am stat să mă uit pe un zapis în odaia a bună. După aia, am luat tolcerul, vrând să-mi pun ceva pentru gâtlean în disagi, că urma să plec la drum. Și-am pornit-o teneneu, ca un chiantaur prin sat. La mejdină, m-am întâlnit cu o vecină, mutată la noi anțărț, căreia îi cam toca gura bureți. Când m-a zărit, s-a oprit potinteu și mi-a spus: Vezi că măvaică o să plouă și tu nu te ogoiești deloc! Exercițiul nostru nu este o pledoarie pentru inerție lingvistică, pentru că împrumuturile necesare au fost din totdeauna motorul dezvoltării limbilor,... dar numai cele necesare. Luxul lingvistic are prețul lui, adică neutralizează poate până la disoluție o limbă ca româna noastră. De aceea, jocurile teatrale, pe lângă rolul de a favoriza accesul la opere literare serioase, pot contribui fundamental și la asimilarea de termeni mai puțin utilizați sau la reactivarea celor pensionați ori la construirea unui discenământ al împrumuturilor. De exemplu, câți copii sau tineri știu că *mitocan* a însemnat inițial *călugăr*, *locuitor al unui metoc/mitoc*, că *războinic* a însemnat *criminal* ori că *mahala* a denumit *orice cartier*, astăzi căpătând exclusiv sens peiorativ, că *belfer* l-a denumit în perioada interbelică pe *profesor*, că *mișel* era sinonim cu *sărac*, *sărman*? Concluzia noastră este că lipsa unui exercițiu lingvistic coerent și corect, care se adaugă la indiferența elevilor față de lectură, este responsabilă în mod direct de portretul *intelectualului* ironizat astăzi pentru greșelile și incultura lui.

Etimologii de neratat!

În privința **zilelor săptămânii**, dicționarele noastre (DEX, DELR) indică drept surse modele latinești (exceptând termenul *sâmbătă*): *luni-lunis* (lunae), *marți-martis*, *mieriuri-mercuris/zeul Mercur*, *al negoțului* (de aici *mercurial*, *mercerie*, *market*), *joi-jovis/Jupiter*, *vineri-Veneris*, *duminică-Dominus*. Realizând un excurs în modalitățile denominative pentru zilele săptămânii, găsim că, la

vechile culturi din Egiptul antic și din Babilon, numele acestora aveau corespondent o *zeitate*, de asemenea, istoriografia și literatura religioasă demonstrează că raportarea la un element transcendent a caracterizat și practica latină, romanii denumind zilele săptămânii prin anexarea la termenul *dies* (echivalent al românescului *zi*) a *numelui astrului* care o patrona: *luni-lunae dies* (ziua lunii), *marți-martis dies* (ziua zeului Marte), *miercuri-mercuri dies* (ziua lui Mercur, zeul comerțului), *joi-jovis dies*, *vineri-veneris dies*, *sâmbătă-Saturn dies*; pentru *duminică*, înainte de creștinism, s-a utilizat ca bază de formare patronul astral al acestei zile, *Soarele-Dies Solis* (ziua Soarelui), sens conservat și astăzi în engl. *Sunday*, și germ. *Sonntag*; postcreștin, varianta utilizată era *dies Dominus*/ziua Domnului. Modelele acestor structuri compuse se mai întâlnesc și astăzi în unele limbi romanice, unde se identifică diverse poziționări, la stânga sau la dreapta termenului-bază, ale echivalentului pentru cuvântul *zi* (*dias/dil/dies*) în franceză (*leundi, mardi, mercredi, jeudi, vendredi, samedi*), în italiană (*lunedì, martedì, mercoledì, giovedì, venerdì*), în catalană (*dilluns, dimarts, dimecres, dijous, divendres, dissabte*).

O altă modalitate de construcție lexicală ține de *supralicitarea sabbatului* de către unii creștini, ceea ce a dus la numirea zilelor săptămânii¹⁶¹, prin raportare la *dies sabbati* (*sabbati*), *secunda sabbati* (*secunda feria*), *tertia sabbati* (*tertia feria*), *quarta feria*, *quinta feria*, *sexta feria*, dar *dies dominica*. Precizăm că astăzi, formulele evocate au fost conservate numai de portugheză: *segunda feria* (*luni*), *terca feria* (*marți*), *quarta feria* (*miercuri*), *quinta feria* (*joi*), *sexta feria* (*vineri*). În limbile romanice actuale, primele cinci zile ale săptămânii se construiesc tot după modelul precreștin, având ca repere numele de *zeități*. Însă, pentru zilele de *sâmbătă* și *duminică*, acestea au recurs, cum am mai consemnat, la modele creștine: *duminică* este format de la *dies dominica*/ziua Domnului,

¹⁶¹ A se vedea Marius Sala, „Istoria cuvintelor”, *Pro Saeculum*, 4/2006, p. 28.

iar ziua anterioară acesteia, *sâmbătă*, are structura *dies sabbati* (care provine din lat. *Sabbatum*, intrat prin etimon grecesc, din *sabanon* iar aici din ebraicul *sabbath*, denumind ziua de repaus săptămânal, derivat din *sabbath/ a se odihni*¹⁶²). Acești termeni îi înlocuiesc pe *dies Solis* și *dies Saturnis*. Etimonul slav pe care îl dau dicționarele noastre pentru *sâmbătă* este imprecis, de aceea se opinează fie pentru o sursă germană, fie pentru una latinească sau chiar românească¹⁶³. Unele limbi romanice utilizează formele provenite de la lat. *Sabbatum* (spaniola - *sábado*, italiana - *sabato*), altele recurg la forme provenite de la *sambatum* (româna are *sâmbătă*, franceza are *samedi*). Marius Sala¹⁶⁴ consideră că varianta cu *m* (*sambatum*) este de proveniență greacă și a dat germanul *Samstag* iar formele fără *m* provin din unele limbi slave (rusă, sârbă, ucraineană-*subota*, cehă, poloneză, slovacă-*sobota*).

În *dialectele românești*, substantivele care denumesc zilele săptămânii urmează modelul celor din latină, cu excepția istoromânei, unde nu se înregistrează aceste influențe decât pentru *luni*, *vineri* și *duminică* (*dumirecă*), pentru celelalte apelându-se la împrumuturi din croată. Surse nespecifice, nord-africane, apar în sardă, unde echivalentul pentru *vineri* este *cena pura* (adică *ziua pură*, când nu se consuma carnea), denumire preluată din latina utilizată de evreii cartaginezi. Pentru *miercuri*, altă zi de post de la jumătatea săptămânii, identificăm, în cadrul retoromanei din Elveția (variantea *media hebdomad*, care se traduce jumătatea săptămânii), echivalentă în subdialectul toscan cu *mezzedima*. Aceste alternanțe denominative demonstrează idealul bisericii creștine de a uniformiza etimologia, prin impunerea substantivelor latinești pentru toate zilele și în toate limbile.

¹⁶² *Idem*, p. 28.

¹⁶³ Al. Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, termenul se înregistrează și în vechea greacă, *sambaton*, *sabbaton*.

¹⁶⁴ *Op. cit.*, p. 29.

În studiul *Calendarele poporului român*¹⁶⁵, Antoaneta Olteanu consemnează o serie de superstiții legate de fiecare din zilele săptămânii, grupate pe elemente de religie, de raporturi civile, de viață socială, familială, de magie, de medicină, de fenomene meteorologice etc. Reținem, astfel, că există restricții în fiecare zi (de muncit, de plecat de acasă, de mâncat, de postit), dar există și permisivități, precum postul binefăcător, începutul muncilor în anumite zile, încheierea de cununii, logodne sau chiar practici oculte, sau postul în zilele de duminică și marți, special pentru dușmani. Din acestea, se desprinde ideea că zilele când creștinii trebuie să postească și care devin astfel benefice prin această practică, se numesc, în credințele românești, *sfinte* (a se vedea și Marius Sala, *De luni până vineri*, p. 28): *Sfânta Miercuri* (ziua Maicii Domnului), *Sfânta Vineri* (ziua asociată Sfintei Paraschiva), *Sfânta Duminică* (ziua Domnului). În literatură populară, acestea apar ca personaje cu rol decisiv în formarea caracterelor eroilor, fiind ori mistagogi, ori adjuvanți și consilieri ai celor care sunt implicați în procese de inițiere.

Tot prin credințe populare se explică cele trei ceasuri rele de *marțea*, când se consideră că, aflându-se sub auspiciile zeului Marte al războiului, în această zi nu puteau exista decât conflicte, cifra trei (*trei ceasuri rele*) fiind probabil în strânsă corelație cu cele trei mari momente ale zilei. Istoria însăși a demonstrat, întâmplător sau nu, că două dintre marile căderi ale lumii au avut loc marțea. Prima este căderea Constantinopolului, de pe 29 mai 1453 (legenda spune că de atunci datează pe steagul turcilor semiluna, ca o promisiune făcută de sultan lui Allah, în condițiile victoriei; în noaptea de luni spre marți de dinaintea acestei mari bătălii, când sultanul și-a spus rugăciunea, pe cer era semilună!). A doua este căderea Bastiliei, pe 14 iulie 1789, care a devenit și ziua națională a

¹⁶⁵ Antoaneta Olteanu, *Calendarele poporului român*, Editura Paideia, București, 2001.

Franței. Iar dacă marțea mai este și 13, atunci ghinioanele sunt sigur un *modus vivendi* (precizăm că teoriile referitoare la semnificația nefastă a numeralului 13 nu au o fundamentare suficient de convingătoare; astfel, se spune că acesta ar face referire la Iuda, care a fost al 13-lea la Cina cea de Taină sau că la cărțile de tarot 13 e cartea morții, că vineri, pe 13 octombrie 1307, Filip al IV-lea al Franței a dat ordin ca sute de cavaleri templieri să fie aruncați în temnițe etc.). Și în spiritualitatea românească, marțea are un regim puternic marcat negativ, fiind considerată zi nefastă, când nu e bine să începi nicio activitate (să nu ari, să nu mergi în peșit, să nu te logodești, să nu faci tranzacții etc.), de unde și frica patologică, la unele persoane, de această zi.

Extinse reprezentări la nivelul credințelor și al expresiilor are în cultura noastră ziua de *sâmbătă*, considerată zi dedicată exclusiv cinstirii morților, ceea ce explică posibilele ghinioane din activitățile acestei zile¹⁶⁶. Substantivul *sâmbătă* se găsește la nivelul unor structuri frazeologice dintre care cea mai extinsă ca utilizare este *a da pe apa sâmbetei*, cu sensul de *a pierde, a prăpădi, a distruge*. Aceasta implică în construcție unitatea sintactică *apa sâmbetei*, înregistrată în dicționare ca *apă care se crede că se află sub pământ și curge spre lumea celor morți*. Ea este echivalentul Styxului din cultura grecească, având evidente valențe negative¹⁶⁷, în paralel existând și apa duminicii¹⁶⁸, care însă își are originile în rai.

¹⁶⁶ Smaranda și Cristian Bădiliță, *Apocalipsa lui Pavel*, Editura Polirom, Iași, 1997, p. 23, în care autorii notează credința evreiască a opririi din curgere a apei în ziua de sabat, ceea ce împiedica orice activitate; pentru relevanță, autorii citează din I. Levi, *Le repos sabbatique des ames damnées*, apărut în *Revue des Etudes Juives*, 25, 1892, pp. 1-13 și capitolul 11 din *Bereshit Rabba*, interpretarea omiletică la *Cartea facerii*.

¹⁶⁷ A se vedea *op. cit.*, p. 23, care consemnează că, în tradiția iudaică, este înregistrat răul Sambatyon, care se odihnește sâmbăta.

¹⁶⁸ Simion Florea Marian, *Înmormântarea la români*, Editura Grai și suflet - Cultura Națională, București, 1995, p. 302, și Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, Editura Academiei, București, 1987, p. 481.

O altă expresie, consemnată în *Dicționarul tezaur al limbii române* (tom X, litera S) este *a purta/a paște, a ține, a păstra sâmbetele cuiva*, pentru care sunt date două sensuri: *a face pomană în fiecare sâmbătă până la 40 de zile după moartea cuiva și a urmări pe cineva cu gând rău, a dușmăni pe cineva*. La nivelul exprimării colocviale, numai ultimul termen este vitalizat și este asociat semnificației generice, religioase a zilei de sâmbătă, legată de cultul morților. Deci, în afară de sensul negativ al atitudinii descrise prin expresiile amintite, identificăm aici și un sens superlativ, *a purta sâmbetele cuiva* însemnând *a urî pe cineva așa de mult, încât îi dorești moartea*. Regional, dicționarele înregistrează încă un frazeologism, generat de substantivul *sâmbătă* - *a-i lipsi cuiva o sâmbătă* (sau *a nu fi în toate sâmbetele*), cu sensul de *a fi smintit, nebun*, metaforă a unei patologii, a imperfecțiunii umane, a viciilor. Structura este formată prin contaminare de la *a-i lipsi o doagă*, cu sensul de *a nu fi întreg*.

În praxisul popular ancestral, animalele înseși erau denumite după ziua în care s-au născut, obicei păstrat încă și astăzi, în unele regiuni ale țării, dată fiind convingerea că numele asigură protecția sănătății și fertilitatea acestora: *Dumana, Lunărica, Marțuica/Mărțica, Marțolea* (acest ultim substantiv este înregistrat și cu sens negativ, de fantomă care apare în noaptea de marți spre miercuri. În limba română actuală, înregistrăm și expresia *Marțolea cu fasolea*, care se leagă însă nu de ziua de marți, cum s-ar părea, ci de numele lunii martie, derivat și acesta de la Marte, fiind sinonimă unui frazeologism cunoscut - *Nu lipsește martie din post.*), *marțafoi* (cu sens peiorativ de *om de nimic, golan, secătură*; termenul este înregistrat de Candrea-Densușianu în *Dicționarul etimologic*), *Miercana, Joiana, Vinereana/Vinerică/ Vinerel, Sâmbeteana/Sâmbotin, Sâmbolea, Sâmbotei*. Alte substantive animate sau inanimate care s-au construit de la radicali ai substantivelor care denumesc zile ale săptămânii sunt: *lunariță* (plantă), *lunatic* (somniaș), *lunătăcie/lunie* (somniaș), *lunaș* (angajat cu

luna), *joimăriță* (personaj imaginar cu rol pedepsitor pentru femeile leneșe, dar denuște și obiceiul de a aprinde focuri pentru morți, în anumite zone; Joimărelele reprezintă și tradiția din joia de dinaintea Paștelui, denumită și Joia Neagră, când se dau de pomană câni din lut, umplute cu apă sau cu vin, pe toarta cărora se prind flori de primăvară; tot acum se crede că se mărită urzicile, adică acestea nu mai sunt bune de gătit), *sâmbolea* (bou născut sâmbăta), *sâmbătaș* (evreu, dar și neoprotestant care îi dedică lui Dumnezeu ziua de sâmbătă), *sâmbecioară* (colac pentru pomană, dat în Sâmbăta Mare), *vineriță* (plantă). De asemenea, foarte rar, zilele săptămânii apar în expresii: *a avea încă multe vineri de trăit, de joi în Paști sau de joi până mai apoi, dar și în verbul a joia, precum și în structura de duminică* (locuțiune adjectivală cu sensul de *bun, sărbătoresc sau ocazional, rar*, ca în expresiile *haine de duminică, mâncare de duminică, tată de duminică*).

Numele notelor muzicale au o origine consubstanțială evoluției culturale a Europei din sec. al X-lea, al XI-lea. Astfel, în țările latine, denumirea inițială a celor 7 note muzicale (*ut/do, re, mi, fa, sol, la, si*) s-a uniformizat, după îndelungi perioade de oscilații, după *Solmisation*-ul lui Guido de Arezzo (995-1050, Italia). Toți termenii, cu excepția notei *si* (care este abrevierea de la numele propriu latinesc *Sancte Iohannes*), erau acrostihul unui imn religios, închinat lui Ioan Botezatorul

Textul cântecului *Sancte Iohannes* este următorul:

Utqueant laxis

Resonare fibris

Mira gestorum

Famuli quorum

Solve polputi

Labii reatum

Sancte Iohannes!

Precizăm că, destul de târziu (după sec. al XVII-lea), nota *ut* a fost înlocuită cu *do*.

Deși cunoaștem că, în programele școlare de limba română, începând de la clasa a V-a și până la clasa a XII-a, numărul orelor alocate predării și învățării noțiunilor despre originea cuvintelor este foarte redus, rolul acestora în formarea profilului viitorului intelectual ni se pare fundamental. De aceea, suntem convinși că, recurgând la metoda jocurilor teatrale în cadrul activităților didactice de la limba română sau al atelierelor de teatru pentru elevi, pe de o parte, vom putea dezvolta interesul pentru istoriile cuvintelor și, pe de altă parte, vom contribui la fixarea informațiilor de specialitate.

Jocuri

Sinonime săltărețe

Grupa de vârstă: 11+ ani

Materiale necesare: listă cu o serie de cuvinte (de exemplu: *filantropic, retribuție tarifară, buric, calcul renal, bal mascat, copil din flori, petrol lampant, aurul negru, a antama, eufemism, fiabilitate, apud, maharajah, areopag*).

Desfășurare: participanții formează un cerc. Coordonatorul pasează mingea, pe rând, fiecărui copil din cerc și solicită sinonime cuvintelor pe care le-a pregătit. Dacă persoana către care mingea a fost aruncată nu precizează sinonimul corect sau nu știe, atunci mingea se întoarce la coordonator, care aruncă spre altcineva.

Obiective: încurajarea spontaneității, exersarea coordonării, îmbunătățirea atenției, exersarea corelării unui cuvânt cu sinonimul lui.

Vârstele cuvântului

Grupa de vârstă: 12+ ani

Materiale necesare: listă cu o serie de cuvinte cărora li se studiază etimologia, dicționar.

Desfășurare: coordonatorul expune copiilor teoria etimologiei cuvintelor, explicându-le că așa cum omul are o istorie proprie (povestea vieții), la fel și cuvintele au biografia lor. Le poate da câteva exemple de cuvinte și le poate spune originea lor sub formă de narațiune. La sfârșit, îi provoacă pe copii la un joc în care ei să reconstituie vârstele cuvintelor, pornind de la realitatea că, dacă oamenii se nasc, gânguresc, cresc, devin adulți și apoi îmbătrânesc și mor, același principiu se poate aplica și cuvintelor. Astfel, copiii sunt invitați, pe rând, să reproducă vârsta de bebeluș a cuvintelor date (originea), de adult (forma cuvântului în prezent și semnificația lui) și pe cea de bătrân (cum cred ei că va arăta cuvântul în viitor). De exemplu: copiii alcătuiesc un semicerc, iar profesorul indică termenul *zănatic*. Maria vine în fața semicercului, se așază central, cu fața spre restul grupului și rostește *zănatic* (nebun) – vârsta adultă a cuvântului. Marius se ridică și se așază în dreapta Mariei și rostește *dienatic*. Patricia se ridică și se așază în stânga Mariei și pronunță *dănatec* (cum crede ea că va arăta cuvântul în viitor). La această ultimă vârstă a cuvântului, este stimulată creativitatea, imaginația și spontaneitatea copiilor. Un alt exemplu poate fi pentru cuvântul *dor*, Paul se așază central și spune *dor*, Dan se așază în dreapta lui și spune *durere*, iar Gabriela, în stânga lui Paul, spune *dori*. Coordonatorul are grijă să vină, pe rând, câte un copil, pe sistemul concesiei și cooperării.

Obiective: exersarea memoriei, dezvoltarea abilităților de lucru în grup (ascultarea activă, concesie și cooperare), stimularea creativității și imaginației, însușirea conștientă a problemelor legate de etimologia termenilor-suport.

Generații de cuvinte

Grupa de vârstă: 12+ ani

Materiale necesare: listă cu arhaisme și regionalisme, dicționar

Desfășurare: coordonatorul le vorbește copiilor despre arhaisme și regionalisme și are pregătită o mapă cu fișe pe care sunt scrise o

serie de exemple. După ce le împarte copiilor, le oferă un timp pentru ca aceștia să caute semnificația lor în dicționar. Apoi, grupul este împărțit în 2 echipe. O echipă va fi cea care vorbește folosind arhaisme, iar cealaltă folosind sinonimele neologice pentru acele cuvinte. Jocul se desfășoară în felul următor: pe rând, câte un membru din fiecare echipă alcătuiește o propoziție, pe care cealaltă echipă o traduce, în funcție de specificul ei. De exemplu: din echipa Arhai-regionalică vine Dan, care spune „Sămădăul Constantin Popovici este un ipochimen evghenicos”; din echipa Neologică, vine Cristina, care traduce imediat în „Contabilul Constantin Popovici este un individ nobil”. Apoi continuă echipa neologismelor iar echipa arhaismelor și regionalismelor traduce.

Obiective: exersarea memoriei, dezvoltarea abilităților de lucru în grup (ascultarea activă, concesiie și cooperare), stimularea creativității și imaginației, încurajarea spontaneității, însușirea corectă a noțiunilor tehnice de arhaism și regionalism.

N. B. În vederea *recuperării* sensurilor unor cuvinte sau chiar a celor care sunt deja încadrate în categoria arhaismelor ori sunt cunoscute numai de către anumiți vorbitori de română, făcând parte din regionalisme, li se poate solicita elevilor să le **resusciteze** funcțional, prin crearea unui reportaj, pe o temă la liberă alegere, care să fie transpusă în limbaj arhaic sau regional, iar apoi tradusă cu ajutorul neologismelor. Jocul se efectuează în echipe de câte 2 persoane.

Dintre **arhaisme**, se pot alege: *sfetnic, geambaș, surghiun, diată, catagrafie, rușfet, buși, mârlan, hojmalău, ghiolban, budigăi, cheauna, a-i trece veleatul, catană, bolund, toptangiu, tălmaci, fortuit, lepedeu, laibăr, păcurar, colțun, zămos, farbă, merindare, ostoi, duhan, volnic, zeciuială, ilău, fedeleș, perje, bengă, caldarâm, făgădău, sudalmă, a sucăli, uligaie, orc, pojarnic, sfadă, belfer, polc, geremea, doclad, cinovnic, vistavoi, a ponoslui, imaș, samar, butnar, brezaie, jălbar, mamon, mundir, obol, odaliscă, ostrov, besactea, pojarnic, geremea, surghiun, a meremetisi, damenvals, păcat venial,*

marafet, toptangiu, pitac, zapciu, alişveriş,, băcan, mahala, cusur, simandicos, babac, magherniţă, pronie.

Regionalismele care pot fi utilizate în compunerile lor sunt: *mâneştergură-prosop, mânătură-farmec, merindare-ştergar pentru învelit merinde, sabău, şnaidăr-croitor, farbă-vopsea, boia-vopsea, duhan-tutun, sămădău-contabil, perje-prune, hârzob-funie groasă, poloboc-butoi, făgădău-han, cârciumă, gealău-rindea, ilău-nicovală, a ponoslui-a defăima, imaş-izlaz, alean-dor/melancolie, aldămaş-saftea, catană-soldat, vileag-lume, olac-curier, fedeleş-butoi, ipochimen-individ, evghenicos-nobil, diată-testament, catagrafie-inventor, recensământ, polc-regiment, colonel-polcovnic, vistavoi-ordonanţă, ucaz-ordin, decret, cinovnic-funcţionar.*

Numără bătând din palme

Grupa de vârstă: 11+ ani

Materiale necesare: listă cu termeni care au în componenţa lor un numeral sau care fac referire la un număr, prin diferite elemente componenţiale (prefixe, pseudoprefixe).

Desfăşurare: coordonatorul explică participanţilor că există cuvinte care conţin numerale sau care, prin elementele lor de structură trimit la un număr (*trifoi, bicicletă, patrulater*). Pentru a face mai plăcută această activitate, se aduc drept exemple cuvinte din limbajul curent al copiilor, dar pe care aceştia nu le conştientizează că s-ar putea relaţiona cu numerale, cum ar fi termenul „biscuit”, care provine din franceză, unde înseamnă (*paine*) *bis cuite*, cu sensul de *pâine coaptă pe ambele părţi* (DEX, p. 86). După ce oferă mai multe exemple în acest sens, coordonatorul indică alţi termeni, iar copiii trebuie să bată din palme de acelaşi număr de ori ca şi numeralul inclus în cuvânt. De exemplu: *secund* (2 bătăi de palme), *trandafir* (30 de bătăi de palme), *deceniu* (10 bătăi de palme) etc.

Obiectiv: îmbunătăţirea atenţiei, exersarea ascultării active, antrenarea coordonării cuvânt-mişcare, însuşirea corectă a semnificaţiei termenilor-suport.

1 pocnit din degete pentru un cuvânt

Grupa de vârstă: 12+ ani

Materiale necesare: listă cu termeni compuși.

Desfășurare: coordonatorul precizează copiilor că, în română, există cuvinte care s-au format prin contopirea mai multor termeni. De exemplu, cuvântul „mujdei” este un compus din substantivul *must*, prepoziția *de* și substantivul latinesc *alium*, cu sensul de *usturoi* (care a dat forma *ai*, utilizată astăzi regional, în Banat și unele părți ale Transilvaniei); această structură complexă explică pleonasmul din expresia *mujdei de usturoi*. După ce oferă mai multe exemple în acest sens, coordonatorul pronunță cuvinte compuse, iar copiii trebuie să pocnească din degete de același număr de ori câte componenete are termenul dat. De exemplu: pentru *mujdei*, ar trebui să se audă 3 pocnituri din degete; pentru *sugruma*, se vor auzi 2 pocnituri din degete (*sub + grumaz*).

Obiective: îmbunătățirea atenției, antrenarea coordonării cuvânt-mișcare, antrenarea observării, însușirea corectă a noțiunii de compunere prin contopire.

Origini

Grupa de vârstă: 11+ ani

Materiale necesare: listă cu termeni de origine străină, fiecare fiind regăsit pe câte un bilet, imagini cu steagurile țărilor, fragmente muzicale din zonele de origine ale cuvintelor alese, dicționar.

Desfășurare: coordonatorul pregătește o listă de cuvinte provenite din mai multe limbi, cum ar fi din turcă, germană, greacă, franceză etc., și fragmente muzicale din aceleași zone. În prima etapă a jocului, coordonatorul pune copiilor un fragment muzical din Turcia, de exemplu: Kolpa - Nasıl Öğrendin Unutmayı. După ce ascultă câteva minute, copiii trebuie să identifice țara de origine a muzicii și să aleagă steagul corespunzător. În cea de-a doua etapă, coordonatorul le dă bilete pe care sunt trecute cuvinte cu diferite origini, din care copiii trebuie să le aleagă pe cele de proveniență

turcă și să le pună deasupra steagului. În cea de-a treia etapă a jocului, copiii se grupează în echipe de câte 3-4, în funcție de numărul de participanți, și caută semnificația acelor cuvinte. În echipe, ei compun o poveste/glumă sau o reprezentare vizuală pentru o parte din cuvintele date. Apoi, fiecare echipă își prezintă sarcina rezolvată.

O altă variantă poate fi ca, în etapa a doua a jocului, coordonatorul să le prezinte mai multe obiecte sau imagini, pe care copiii să le repartizeze în funcție de etimologie. La început, li se pune un fragment muzical, de exemplu din Elli Kokkinou - Den Ginetai. Copiii identifică țara de origine pe baza ritmului, a instrumentelor folosite și a pronunției cuvintelor, alegând steagul adecvat. Apoi, aleg din obiectele și imaginile prezentate de către coordonator pe acelea care corespund țării identificate, în cazul de față, Grecia.

Obiective: antrenarea observării și ascultării active, dezvoltarea abilităților de lucru în grup, exersarea memoriei, dezvoltarea capacității de concentrare, dezvoltarea capacității de sinteză.

Zilele săptămânii

Grupa de vârstă: 11+ ani

Materiale necesare: imagini cu simbolul fiecărei zile, minge de dimensiune potrivită.

Desfășurare: în prima etapă a jocului, coordonatorul explică originea cuvintelor ce denumesc zilele săptămânii în română – *luni-lunis* (lunae), *marți-martis*, *miercuri-mercuris/zeul Mercur*, *al negoțului* (de aici *mercurial*, *mercerie*, *market*), *joi-jovis/Jupiter*, *vineri-Veneris*, *duminică-Dominus*. Apoi, se poate face un puzzle cu imagini, pentru care coordonatorul imprimă desene ce ilustrează simbolul pentru fiecare zi și denumirea fiecărei zile, iar copiii trebuie să le aranjeze corespunzător pe baza asocierilor.

În faza a doua a exercițiului, după ce s-a stabilit originea cuvintelor din română pentru zilele săptămânii, copiii pot căuta,

alături de coordonator, cum sunt acestea denumite în alte limbi și dacă există sau nu asemănări cu forma lor din română. De exemplu: corespondentul lui *miercuri* (sursă online, utilă pentru verificarea pronunției în diferite limbi: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/italian-english/mercoled%C3%AC>), în alte limbi este *miércoles* (spaniolă), *mercredi* (franceză), *tetarti*, scris *τετάρτη* (greacă), *onsdag* (daneză), *çarşamba* (turcă), *mittwoch* (germană), *mercoledì* (italiană) etc. Pentru a reține diferitele denumiri ale zilelor săptămânii în mai multe limbi, copiii pasează pe cerc o minge sau transmit de la unul la celălalt impuls de energie. Jocul se poate desfășura în două feluri: fiecare copil primește denumirea unei anumite zile în limbi diferite sau se folosesc denumirile pentru zilele săptămânii dintr-o anumită limbă. De exemplu: se alege varianta de a transmite impuls pe cerc, folosind denumirile pentru zilele săptămânii în spaniolă (*lunes, martes, miércoles, jueves, viernes, sábado, domingo*). Copiii sunt așezați pe cerc, începe Ana, care rostește *lunes* și indică spre Paul, bătând din palmele care sunt întinse către el (adoaptă în același timp o poziție corporală clară, orientată spre el, cu contact vizual). Paul ținește în același mod spre Mihai, spunând *martes* și jocul continuă pe același principiu. Dacă cineva răspunde prea târziu, spune ziua greșită sau pronunță incorect, jocul se reia, începând de la cel din dreapta celui care a greșit.

Obiective: sporirea vitezei de reacție, îmbunătățirea atenției, antrenarea coordonării cuvânt-mișcare, exersarea memoriei, antrenarea observării și a ascultării active, formarea unei culturi generale într-un mod atractiv.

Note muzicale

Grupa de vârstă: 13+ ani

Materiale necesare: flipchart/tablă, marker.

Desfășurare: coordonatorul le explică elevilor că originea denumirii notelor muzicale provine de la un acrostih dedicat Sfântului Ioan Botezătorul. Apoi, li se citește clar și rar textul de bază:

Utqueant laxis

Resonare fibris

Mira gestorum

Famuli quorum

Solve polputi

Labii reatum

Sancte Iohannes!

De asemenea, se poate traduce semnificația versurilor în limba engleză: *Do let our voices resonate most purely, miracles telling, far greater than many; so let our tongues be lavish in your praises, Saint John the Baptist!*

După ce li se decodifică versurile, coordonatorul propune copiilor să stea în cerc și să stabilească un ritm pentru poezie, în care să accentueze silabele sau sunetele care s-au păstrat pentru denumirile notelor muzicale. Un alt joc poate fi cel în care pasează o minge de la unii la alții, rostind versurile și accentuând elementele fonetice care s-au păstrat ca nume ale notelor muzicale de astăzi.

Obiective: sporirea vitezei de reacție, îmbunătățirea atenției, antrenarea coordonării cuvânt-mișcare, exersarea memoriei, antrenarea observării și a ascultării active, exersarea ritmului.

CAPITOLUL III

CE-A FOST IERI NU MAI ESTE AZI SAU DESPRE MODIFICAREA SENSURILOR CUVINTELOR¹⁶⁹

O istorie romanțată a cuvintelor ne demonstrează că, în dinamica sensurilor acestora, s-au înregistrat, de-a lungul timpului, fenomene diferite, printre care cele mai frecvente¹⁷⁰ au fost *degradarea/deprecierea semantică, înnobilarea, extinderea și restrângerea sensului*. Cunoașterea de către utilizatorii de limba română a acestor modificări de sens este pentru ei un beneficiu de lungă durată, dezvoltându-le, totodată, capacitatea de analiză, de a face corelații, de a se mira (!) de orice termen actual cu un trecut semantic nebănuît.

Degradarea/deprecierea semantică a caracterizat termenul *babalâc*, care a însemnat în turcă *om în vârstă, bătrân (venerabil)*, devenit *hodorog, om bătrân, neputincios și ramolit* (explicabil, probabil, și prin raportare la *babă*). Cuvântul *prost*, cu etimologie slavă (*om simplu*), este astăzi utilizat depreciativ (*idiot, tâmpit, analfabet, ignorant*), chiar dacă sensul lui primar era de *om simplu, sărac, sărman*; acesta este conservat doar într-o expresie celebră, *s-a răsturnat căruța cu proști*, care ilustrează un incident real produs în sec. al XIX-lea, în zona de sud a Țării Românești. Mai exact, amenințarea turcilor l-a determinat pe domnitor să solicite țăranilor (*oamenilor simpli*, adică *proștilor*, în spiritul semanticii de

¹⁶⁹ A se vedea Magda Jianu, *op. cit.*, 2017.

¹⁷⁰ Nu abordăm aici transformările semantice ale termenilor din diferite registre sau din structura figurilor de stil, dar notăm că, prin acestea, au fost generate multe enunțuri comice, care binedispun auditorul. Exemplificăm cu unul dintre cele care circulă într-o amuzantă structură rimată: *Pavele, lovi-te-ar boala! Mi-ai făcut burta ca oala!*; sub aparența unui blestem (*lovi-te-ar boala!*) se transmite, prin intermediul comparației *burta ca oala*, o informație clară despre o sarcină nedorită.

bază a cuvântului) să se mobilizeze rapid pentru apărarea și blocarea invadării provinciei românești. Căruțele fiind singurul mijloc de transport la acea vreme (și destul de rare), țăranii chemați de domnitor s-au înghesuit în ele mult peste capacitatea lor, așa că, în apropiere de Caracal, osiile au cedat și acestea s-au răsturnat cu țăranii/proști cu tot. Explicația pe care unii vorbitori de română o aduc toponimului Caracal, adică de *loc de baștină pentru proști/tâmpiți*, se bazează pe necunoașterea atât a faptului istoric, cât și a etimonului slav al termenului *prost*. Menționăm că expresia *s-a răsturnat căruța cu proști* este utilizată astăzi, în varianta colocvială a românei, pentru a denumi, de fapt, orice loc ironizat pentru deprecierea intelectuală a cetățenilor lui.

Mitocan, desemnând la origini *călugărul dintr-un metoc/schit*, astăzi este un adjectiv cu sensul de *tâmpit, șmecher*; precizăm că, în vorbirea curentă actuală, sensul inițial este aproape necunoscut. De aceea, inițierea însușirii întregului traseu semantic al acestui termen (și nu numai) prin jocurile teatrale este un demers de salutat. Deprecierea semantică a caracterizat și adjectivul *mișel*, care, de la sensurile primare *sărac, nenorocit/fără noroc*, a trecut la *trădător, imoral*. Substantivul *magherniță*, provenit din neogreacă, numea *magazinul în care se vindea un singur tip de produse*, astăzi are sensul de *clădire mică, neîngrijită, utilizată în general pentru locuit*; *mahala* reprezenta în turcă denumirea pentru orice *cartier*, astăzi înseamnă doar *cartier rău famat*. De asemenea, degradarea s-a produs și la derivatele pe care substantivul le-a creat: *mahalagiu/mahalagioaică, mahalageală, mahalagisme* etc. *Cusur* (din tr. *rest de plată, rata ultimă dintr-o datorie*) este utilizat ca sinonim al lui *defect*; remarcăm că, în enunțurile în care acesta apare, formele verbale sunt negative sau contextele conțin termeni negativi: *n-are niciun cusur, e fără cusur, nu-i găsesc nici un cusur, e un cusurgiu* etc. A *cerși*, derivat de la *a cere*, însemna *a cere orice*, astăzi și-a limitat însă semnificația, utilizându-se depreciativ, adică *a cere bani, mâncare, haine*.

Termenul *epigon*, al cărui act de naștere este grecesc, însemnând *cel care s-a născut după un altul/urmaș* (din *epi-/după, gonos/născut*), și-a modificat sensul odată cu poezia lui Mihai Eminescu, *Epigonii*, prin care poetul național îi critica pe toți urmașii nedemni de un trecut literar precum cel de la 1848 sau din perioada iluminismului transilvănean. Substantivul *bacșiș* are o semantică depreciativă, deși, în limba veche, denumea *darul (în bani) oferit inferiorilor, în special la ocazii festive*; astăzi, termenul *bacșiș* este tot mai mult concurat de *mită*, ceea ce va duce, în viitor, la plasarea lui în zona pasivă a vocabularului. *Silă*, denumirea¹⁷¹ în slavă pentru *forță*, are în română sensul de *dezgust*; semnificația inițială s-a conservat numai în pletora verbului *a se sili/a se forța*; menționăm că, regional, în unele zone ale Transilvaniei, verbul înseamnă și *a se grăbi*: *Mâncați încet, nu vă siliți, că mai e până pleacă trenul! Cudă a avut sens pozitiv, de miracol, minune, degradarea acestuia producându-se până la semnificația de invidie*. Alte exemple de degradări semantice sunt o demonstrație a cineticii lexicului românei: *nemernic*, din slavul *naměrinŭ/care vine*, a însemnat *pribeag*, are astăzi sensul de *ticălos, infam, mârșav; libertin*, denumirea pentru *sclavul eliberat*, apare în româna actuală cu semnificația de *ușuratic*; *șleahtă* este o veche denumire a nobilimii poloneze, dar, din cauza manifestărilor violente și dezordonate ale acesteia din perioada incursiunilor militare din Moldova, termenul a căpătat valori peiorative. *Ciubuc* desemna inițial *pipa (orientală) cu țeava lungă*; sensul actual, de *bacșiș, mită, șperț*, este metaforic și peiorativ și s-a dezvoltat prin izolarea termenului din locuțiunea verbală *a(-i) da (cuiva) cafea și ciubuc* (unde apărea cu sensul propriu, de *tutun*; expresia denumea *obiceiul de a servi musafirii cu cafea și tutun, fumat cu pipa*). *Ciufut*, din tc. *çifit*, tradus prin *om cu toane, zgârcit, avar*, a căpătat semnificația de *îndărătnic, posac, rău, afurisit*. Substantivul *individ*

¹⁷¹ S. Stati, *op. cit.*, p. 86.

(sinonim cu *persoană, tip, ins*), integrat, în perioada de dinainte de 1989, în contexte depreciative (de exemplu, era frecventă expresia *indivîd certat cu legea*), și-a menținut nivelul de degradare, apărând în enunțuri în care este foarte explicit sensul negativ: *Acest indivîd, că altfel nu-i pot zice!* Termenul este și o formulă eufemistică la care recurge vorbitorul, vrînd să evite cuvinte altminteri jignitoare.

Înnobilarea de sens s-a manifestat în cazul câtorva cuvinte cu origini diferite și s-a datorat contextelor în care acestea și-au dezvoltat semnificații noi; de exemplu, *războinic*, care însemna în slavă *ucigaș, tâlhar*, s-a consolidat cu sensul de *viteaz*, dar și *soldat, ostaș, ministru*, din lat. *minister*, fr. *minister*, era denumirea pentru (orice) *servitor/funcționar însărcinat cu anumite atribuții*; în româna contemporană este folosit pentru a-l denumi pe un înalt *demnitar, membru al unui guvern*; *muncă*, din slavul *monka*, avea sensul de *chin*¹⁷², *trudă, tortură*, azi înseamnă *ocupație, efort, îndeletnicire, activitate fizică sau intelectuală*; deși sub influența puternică a englezei, în ultimii ani, termenul părea că intră aproape în conservare, fiind înlăturat de *job*, contextele lingvistice actuale demonstrează o revenire aproape în forță a lui, chiar în vocabularul categoriei de vîrstă de pînă în 30 de ani.

Extinderea sensului caracterizează câteva împrumuturi din latina savantă; de exemplu, substantivul *passer* avea sensul de *vrabie*, în română, a fost preluat generic de orice *pasăre*. *Cerneală* desemna doar *lichidul de culoare neagră, folosit pentru scris*, azi denumeste *lichidul de toate culorile folosit în scrierea cu stiloul*. În schimb, când apare în comparații (*e ca cerneala!*), cromatică de referință poate fi și albastrul închis. *Untdelemn* are, în româna actuală, un sens generalizat¹⁷³; inițial, *lemn* a fost utilizat paralel cu termenii *copac, arbore*, structura denumind grăsimea care se

¹⁷² De aici termenul *mucenic/martir*, care înseamnă *care îndură chinuri pentru convingerile sale* (DEX, p. 573). *Martir* a dat și substantivul *martor*.

¹⁷³ S. Stati, *op. cit.*, pp. 89-90.

extrăgea din fructul unui arbore (de exemplu, măsline). A *înțărca* este un compus de la substantivul *țarc*, cu prepoziția *în*, denumind acțiunea de a *închide mieii sau vițeei într-un țarc, pentru a-i dezobișnui de supt*; verbul s-a extins în utilizare, aplicându-se și copiilor mici. Substantivul *popor* (din lat. *populus*), cu sensul primar de *formă de comunitate umană, cu unitate de limbă, cultură și teritoriu, superioară tribului și anterioară națiunii*¹⁷⁴, denumește *națiunea*; în uzul comun, remarcăm tendința de restrângere a sensului, *popor* fiind utilizat pentru a desemna o colectivitate, dar mai ales *clasele de jos*. A *se îmbrăca* (din lat. *imbracare*, cu radicalul *braca*, care însemna *pantaloni* și care a format și antonimul *a se dezbrăca*, din lat. *disbracare*) și-a generalizat sensul, referindu-se *la toate obiectele (pantaloni, bluze, rochii etc.) pe care și le ia cineva pentru a-și acoperi corpul*.

Restrângerea sensului s-a produs ca efect al activizării unui anumit sens al termenului; de exemplu, lat. *nutrecium*, însemnând *hrană* în general, este utilizat în româna actuală cu semnificația de *hrană specială, de regulă pentru vite, varză*, din lat. *vir(i)dia*, însemna *verdeață, plantă verde* (în sec. al XVI-lea), astăzi desemnează doar *leguma specifică, din clasa cruciferelor*. De asemenea, regionalul *anțărț*, din lat. *anno tertio*, utilizat cu sensul *acum doi ani*, a fost supus unei limitări interpretative, deși structura lui formală ar impune traducerea prin *acum trei ani (tertio-trei)*. În mentalul vorbitorilor din Banat, această decodare este o variantă corectă, deoarece ei nu socotesc și anul în care are loc comunicarea!

Sorin Stati, în studiul *Cuvinte românești. O poveste a vorbelor*¹⁷⁵, găsește o legătură semantică între *muză, muzeu și muzică*, acestea provenind de la grecescul *musa*, una din fiicele lui Zeus, care protejau artele și științele; de exemplu, *muzică* a însemnat *arte*, în general, sensul restrângându-se apoi, în cazul

¹⁷⁴ Conform DEX, p. 722.

¹⁷⁵ S. Stati, *op. cit.*, p. 94.

fiecăruia dintre substantivele citate. Astfel, Ptolemeu, succesorul lui Alexandru Macedon, a edificat la Alexandria cunoscuta bibliotecă, pe lângă care a înființat și un centru de studii științifice, denumit *templu/lăcaș al muzelor*, tradus în greacă prin *museion*. Cu toate acestea, prima organizare de tip *muzeu* îi aparține lui Pericle, care construisese în Atena un portic, la Propylee, unde a fost expusă o galerie de tablouri. Un alt exemplu de restrângere a sensului este *crunt*, care are ca bază adjectivul latinesc *cruentus* (*plin/dornic de sânge*), semnificând astăzi *îngrozitor, violent, inuman*; precizăm că radicalul *cru-* se regăsește numai în adjectivul *crud* (din *carne crudă, adică nefiartă/ neprăjită*). Ne întrebăm dacă nu cumva numele celebrului personaj negativ Cruella a purtat, în intenția nemărturisită a realizatorului filmului, o legătură cu sensul radicalului prezentat de noi.

Învechirea unuia din sensuri este un fenomen care a afectat, în timp, bogăția semantică a multor cuvinte, ajungându-se, în stadiul actual, chiar la necunoașterea celui dispărut. Aceste straie purtate cândva de cuvintele noastre sunt conservate numai în structura unor expresii, în care traducerea se face în solidaritate cu celelalte elemente componente. De exemplu, inițial „limba” însemna nu numai *organul vorbirii*, ci și *popor* (cu acest sens apărând la M. Eminescu, în *Scrisoarea III: Un sultan dintre aceia ce domnesc peste vreo limbă...*). Expresia *a da în vileag* conține substantivul *vileag* cu sensul de *lume* (din maghiarul *vilag/lume/mulțime de oameni*; de aici și sensul de *a face public, a spune întregii lumi*, al expresiei amintite), *a lega fedeleș*, cu sensul de *foarte strâns*, îl conține pe *fedeles*, care înseamnă *butoi de cărat apă*; prin destinația lui, acest butoi trebuia să aibă foarte bine strânse doagele, ca să nu iasă apa.

Latina – caput mundi!

Deși, teoretic, la nivelul curentelor artistice, clasicismul a cultivat orientarea înspre limbile greacă și latină și, prin aceasta, a îndemnat la studierea tuturor operelor literare, filosofice, morale scrise în cele două limbi, timpul a demonstrat că a menține contactul cu acestea este o virtute intelectuală. Și aceasta pentru că, în diverse momente ale vieții biologice sau profesionale, expresiile sau proverbele latinești pot fi salvatoare ori pot mărturisi despre rafinamentul cultural al fiecăruia dintre noi. De aceea, având în vedere că limba latină se studiază numai o oră pe săptămână, la clasa a VIII-a, am selectat¹⁷⁶ câteva dintre cele mai frecvente structuri latinești, care pot fi însușite de către elevi mult mai ușor, prin metoda jocurilor teatrale, rămânând o foarte bună achiziție pentru toată viața.

a fortiori/ cu atât mai mult

ab initio/ de la început

ad-hoc/ ad hoc/ pentru aceasta, în acest scop (și nu întâmplător)

ad libitum/ după dorință, după bunul plac

ad rem/ la obiect

alea jacta est/ zarurile au fost aruncate (pentru a marca o decizie definitivă)

alma mater/ mamă hrăitoare (expresia este o metaforă pentru Universitate, apărând și în structura denumirii sindicatului cadrelor didactice universitare)

alter ego/ un alt eu

ars poetica/ arta poetică

¹⁷⁶ Exemplele sunt preluate din Magda Jianu, *op. cit.*, 2017. A se vedea și Laura Șerbănescu, *Analiza sistemului formării cadrelor didactice și a nevoilor de formare a didacticienilor din învățământul superior*, Editura Matrix, București, 2013, p. 71, precum și Laura Șerbănescu, *Formarea profesională a cadrelor didactice – repere pentru managementul carierei*, Editura Printech, București, 2011, p. 53.

ave Maria/ bucură-te, Marie!
axis mundi/ centrul/ axa lumii
bona fide/ de bună credință
carpe diem/ bucură-te de ziua de azi/ trăiește clipa!
casus belli/ caz, motiv, situație de război/ stare de conflict
Deus in nobis/ Dumnezeu din noi
Deus ex machina/ Dumnezeu care intervine și rezolvă totul
Dolce farniente/ dulce trândăvie
errare humanum est/ a greși este omenește (continuarea este: *perseverare diabolicum/* a persevera în greșeală este diabolic)
ex abrupto/ direct, fără introducere/ dintr-odată, pe nepregătite
ex cathedra/ de la înălțimea catedrei/ funcției
ex nihilo (nihil)/ din nimic
ex officio/ din oficiu/ din obligație morală
exempli gratia/ de exemplu
expressis verbis/ în termeni preciși/ lipsit de echivoc/ explicit
fortuna labilis/ soartă schimbătoare/ totul este trecător
Gaudeamus!/ să ne bucurăm!
grosso modo/ în linii mari/ în mod general (și nu *per total*, cum apare astăzi utilizat)
homo homini lupus/ omul este lup pentru oameni
homo ludens/ omul jucător
homo ridens/ omul care râde
in folio/ într-o (singură) foaie
(in) illo tempore/ în acel timp/ în vremuri de demult, imemoriale
in memoriam/ în memoria, în amintirea
in rem/ cu privire la faptă
in vitro/ în eprubetă/ în condiții de laborator
inter alia/ între (printre) altele
ipso facto/ prin faptul însuși

magna cum laude/ cu cele mai mari laude (calificativ
 acordat în universități la obținerea unui titlu, a unei
 diplome)
manu propria/ cu propria mână
memento mori/ amintește-ți că vei muri!
mens sana in corpore sano/ minte sănătoasă într-un corp
 sănătos
modus vivendi /fel de a trăi
mutatis mutandis/ schimbând ceea ce trebuie schimbat
pars pro toto/ partea pentru întreg
perpetuum mobile/ în mișcare continuă
persona non grata/ persoană neagreată, persoană nedorită
 (incorectă este forma *persoana non grata*)
post factum/ ulterior, după acțiune
post festum/ după sărbătoare, prea târziu
pro domo (sua)/ pentru propriul interes/ pentru propria
 cauză
qui-pro-quo/ a lua pe cineva drept altcineva (confuzie)
restitutio in integrum/ restituire în totalitate/ restabilire în
 toate drepturile
ridendo castigat mores/ prin râs se îndreaptă moravurile
sensu lato/în sens larg
sensus communis/ sens comun
sic transit gloria mundi/ așa trece gloria lumii
sine ira (et studio)/fără ură (și fără părtinire)/ cu obiectivitate
sine qua non/ fără de care nu se poate/ indispensabil
stricto sensu/în sens strict
te Deum (laudamus)/pe tine, Dumnezeuule, te lăudăm
theatrum mundi/ spectacolul lumii
ubi bene ibi patria/unde e bine acolo e patria
ubi concordia, ibi victoria/unde e armonie, acolo e victoria
unus mundi/ primul în lume

vanitas vanitatum (et omnia vanitas)// deșertăciunea deșertăciunilor (și toate sunt deșarte); este traducerea unei replici celebre a Ecleziaștului, din *Vechiul Testament*, aproximativ identică structurii *fortuna labilis*.

Jocuri

1 cuvânt, 2 sensuri

Grupa de vârstă: 11+ ani

Materiale necesare: listă cu termeni ale căror sensuri s-au modificat, imagini relevante pentru fiecare dintre acestea.

Desfășurare: coordonatorul pregătește o listă cu o serie de cuvinte care și-au modificat în timp sensul, precum *mitocan*, *războinic*, *prost*, *mahala*, și imagini relevante pentru sensul inițial și pentru cel cu care sunt folosite astăzi. Le arată copiilor imaginile și cuvintele propuse și îi roagă pe aceștia să le asocieze. De exemplu: pentru *mitocan*, se dau imagini cu un *călugăr* și cu un *cretin*; pentru *războinic* se evidențiază imagistic un *criminal* și un *luptător*; pentru *prost* se oferă un desen cu un om *simplu* și altul cu un *neștiutor/tâmpit*; pentru *mahala* se prezintă imaginea unui *cartier* și o alta cu o *zonă rău famată*. Pentru a reține cele 2 sensuri, întregul grup poate crea o poveste, în care fiecare copil spune numai un cuvânt. Coordonatorul poate înregistra povestea sau o poate nota, pentru ca mai târziu să realizeze o analiză a poveștii de grup.

Obiective: încurajarea spontaneității, stimularea creativității și imaginației, antrenarea coordonării în grup, exersarea memoriei, îmbunătățirea atenției, antrenarea observării și a ascultării active.

Oare cum o fi fost?

Vârsta: 11+ ani

Materiale: listă de cuvinte cărora li s-a restrâns sensul (de exemplu: *varză*, *nutrecium* etc.).

Desfășurare: coordonatorul prezintă copiilor diferite cuvinte care și-au restrâns sensul odată cu trecerea timpului, fără să le spună însă semnificația lor inițială. El le cere participanților să apeleze la imaginația și intuiția lor și să se gândească la ce ar fi putut face referire aceste cuvinte la origine. Copiii pot alege între a scrie sau a desena, în funcție de ceea ce îi atrage. Când termină, se discută în grup semnificațiile gândite de copii și cât de aproape sau nu sunt de sensul originar al cuvintelor. Coordonatorul le poate explica acum semnificația inițială.

Obiective: stimularea creativității și imaginației, exersarea intuiției, dezvoltarea gândirii critice prin provocarea copiilor să pornească de la sensul actual pentru a-l depista pe cel inițial, asimilarea într-un mod plăcut a sensurilor originare ale anumitor cuvinte.

Dicționar de gesturi

Grupa de vârstă: 13+ ani

Materiale necesare: bilete cu o serie de cuvinte care și-au modificat sensul, puse în bol/cutie.

Desfășurare: coordonatorul prezintă și pregătește bilete cu o serie de cuvinte care și-au modificat de-a lungul timpului semnificația și pentru care s-ar putea găsi o reprezentare cu ajutorul pozițiilor corporale. Apoi, îi invită pe rând pe copii să extragă un bilet și să mimeze cuvântul respectiv, folosind semnificația lui anterioară sau pe cea actuală. Restul colegilor urmăresc cu atenție și indică termenul. De exemplu: Mihai extrage un bilet pe care este trecut cuvântul *muncă*, care inițial însemna *chin*, *trudă*, *tortură*, iar azi are sensul de *ocupație*, *efort*, *îndeletnicire*, *activitate fizică sau intelectuală*. El alege să mimeze cuvântul pornind de la semnificația lui trecută, iar colegii precizează termenul atunci când își dau seama că el mimează *tortură* sau *chin*.

Obiective: încurajarea spontaneității, stimularea creativității și imaginației, exersarea memoriei, antrenarea observării, stârnirea curiozității privind semnificațiile cuvintelor.

1 imagine = 1000 cuvinte

Grupa de vârstă: 12+ ani

Materiale necesare: bilete cu o serie de expresii, bol/cutie, dicționar.

Desfășurare: coordonatorul împarte grupul în echipe de 2-3 copii, cărora le este distribuit un bilet pe care este scrisă o expresie. Fiecare echipă caută cu ajutorul dicționarului semnificația expresiei și cea mai bună modalitate de a mima sensul identificat. Fiecare echipă își prezintă apoi expresia distribuită și mimează semnificația iar restul colegilor trebuie să o ghicească. Coordonatorul poate alege dintre următoarele **exemple de expresii:** *a privi iarba cum crește de jos, a trage un ibrișin, a face temenele, a da pe cineva prin șperlă, a-și pune capul sub omanac, Tac mă cheamă, a face cuie, a rămâne teacă, a-l păli în numele tatălui, a umbla cu trei roate la căruță, a face sluj, a târnosi mangalul, pestriț la mațe, a avea un dinte contra cuiva, pușchea pe limbă, a pleca pe curcubeu, a trăi în seul său, a-i pune opinca-n obraz, a ajunge slugă la dârdală, a trage clopotele cuiva, a-l face marț, satul lui Cremene, a mânca pâine albă, a pescui în apă tulbure, a ajunge la lulele, a fura luleaua neamțului, a-și face gura pâlnie, a împleti cosiță albă, a avea noroc ca Androne de cai, a găsi tei în curmei*

Obiectiv: dobândirea libertății de exprimare în public, încurajarea spontaneității, stimularea creativității și imaginației, antrenarea observării, stârnirea curiozității privind semnificațiile expresiilor mai puțin folosite și îmbogățirea vocabularului.

Reportaj

Grupa de vârstă: 13+ ani

Materiale necesare: listă cu expresii din latină și cu traduceri lor în română, coli A4/flipchart/tabla.

Desfășurare: coordonatorul prezintă o serie de expresii în latină, pe care le traduce copiilor și pe care le notează pe flipchart/tabla/coli A4, astfel încât elevii să le poată vizualiza. Apoi, împarte grupul în echipe de 2 și le cere să facă un reportaj pe o temă plăcută lor, cu

cerința de a integra cât mai multe expresii în latină. De exemplu: „Încep *ex abrupto* și vă anunț că astăzi este o minunată zi de primăvară, cu un soare strălucitor, care ne încălzește sufletul și fața, asemenea unei *alma mater*. Este una dintre acele zile care ne face să ne bucurăm *ex nihilo* și să învățăm ce înseamnă *carpe diem*. O zi cu dedicație specială pentru *homo ridens* și *homo ludens*, așa că *gaudeamus*!” Ceilalți sunt atenți și notează câte și ce expresii a reușit fiecare coleg să integreze în reportajul său.

Obiectiv: dobândirea libertății de exprimare în public, stimularea creativității și imaginației, exersarea memoriei, îmbunătățirea atenției, antrenarea observării și a ascultării active, exersarea pronunțării corecte a cuvintelor și expresiilor date în limba latină.

Discurs politic

Grupa de vârstă: 14+ ani

Materiale necesare: 5 mini discursuri ale personalităților istorice, tablă, foi, pixuri.

Desfășurare: coordonatorul pregătește 5 mini-discursuri ale personalităților istorice și se alege 5 elevi care să devină oratorii clasei. Aceștia își modelează echipa, astfel încât toți participanții să fie integrați într-un grup. Cele 5 echipe formate se grupează pentru a lucra cât mai eficient. Oratorii fiecărui grup citesc pe rând discursurile, în timp ce membrii echipei din care fac parte îl ascultă cu atenție, pentru a găsi echivalentul în latină a cât mai multe expresii. Grupa care consideră că a găsit toate cuvintele anunță, timp în care celelalte grupe se opresc din lucru. Oratorii grupelor prezintă, în fața clasei, discursurile atât în forma inițială, cât și după transformare. Coordonatorul notează pe tablă numărul de expresii identificate și traduse corect de fiecare grupă.

Obiective: concentrarea atenției, dezvoltarea lucrului în echipă, exersarea libertății de a vorbi în public și stimularea interesului în vederea memorării expresiilor din limba latină.

Desenul cuvintelor

Grupa de vârstă: 14+ ani

Materiale necesare: tablă, cretă, bilete cu expresii din latină.

Desfășurare: clasa se împarte în două grupe. Fiecare grupă primește o serie de bilete la care nu are voie să se uite decât în momentul în care unul dintre membrii echipei ajunge la tablă. Dacă participantul știe semnificația expresiei, începe să o deseneze/sugereze prin desen, în timp ce ceilalți încearcă să ghicească expresia din latină (într-un timp limită, stabilit de întregul grup). Dacă participantul nu știe semnificația expresiei, acesta lasă bilețelul coordonatorului și alt membru al echipei îi ia locul, primind un alt bilețel. La finalul jocului, biletele rămase de la o grupă sunt inversate, așadar echipele au șansa de a încerca să ghicească expresiile pe care cealaltă grupă nu a reușit.

Obiective: stimularea creativității, dezvoltarea spontaneității și a lucrului în echipă, descoperirea frumuseții limbii latine și a bucuriei de a învăța.

CONCLUZII

La nivel global, în toate analizele sistemelor educaționale, li se reproșează specialiștilor ineficiența sau chiar perimarea instrumentelor utilizate, dar și că, deși se operează, de la an la an, eliminări de teme din programele analitice prin planurile de învățământ, nu se reușește să se formeze competențe exersabile și eficiente pe piața actuală a muncii ori că nu mai există o coerență între specializările (prea fragmentate), oferite de universități și nevoile sociale pe termen lung etc. Pe acest fond, mesajul transmis de Basarab Nicolescu¹⁷⁷ referitor la necesitatea unei intervenții în reformarea globală a învățământului superior, prin adoptarea *transdisciplinarității* ca metodă, poate fi un bun argument care să susțină ideea exprimată de noi în această lucrare, respectiv că recursul la jocurile teatrale duce la succes în cazul achizițiilor noțiunilor gramaticale. Ideea elaborării unui studiu despre recursul la metoda jocurilor teatrale în învățarea gramaticii a venit în urma constatărilor noastre referitoare la exprimările din ce în ce mai chinuite ale copiilor și tinerilor noștri, dar și ale adulților, de la demnitari până la oamenii simpli, la greșelile flagrante în utilizarea formelor corecte ale părților de vorbire, la vehicularea pleonasmelor, a cacofoniilor, a nonsensurilor în cele mai diverse medii de comunicare. În afara factorilor individuali care pot motiva aceste precarități care apar în vorbire, găsim că ele sunt și efectul faptului că am închis gramatica în promptere, în formule standard,

¹⁷⁷ Basarab Nicolescu a asigurat eșafodajul conceptual al transdisciplinarității, care înseamnă o serie de principii care traversează domeniile cunoașterii, se află între ele și trec dincolo de acestea, în vederea unui efect unificator (în sensul pe care îl dă pseodoprefixul *trans-*; într-unul din interviurile sale, Basarab Nicolescu îl raportează pe *trans-* la numeralul trei, din sanscrită, simbolizând *trinitatea*). Ca metodă, transdisciplinaritatea intervine într-un context internațional lipsit de cadre axiologice, epistemologice etc. comune, chiar alarmant în ceea ce privește pacea și stabilitatea (*Transdisciplinaritatea. Manifest*, Editura Junimea, Iași, 2007).

deseori dictate de nevoi administrative, la acestea adăugându-se opțiunea de a *locui*, de cele mai multe ori, fără discernământ, în spații virtuale.

În ideea că vom mai putea trezi în vorbitorii de română conștiința datoriei față de limba lor maternă, am evaluat că, dintre toate metodele didactice, jocurile și, de aici, jocurile teatrale, pot face mult mai plăcute și mult mai ușor de reținut noțiunile teoretice de natură gramaticală. Jocul teatral antrenează forțele creative ale elevilor, strategiile euristice folosite aici articulând istețimea, spontaneitatea, curajul de a vorbi în public, inventivitatea. Este un adevăr indubitabil că, fără însușirea corectă și temeinică a limbii române, nu putem avea speranțe referitoare la evoluția intelectuală a elevilor de azi. Și aceasta pentru că am observat că numai când aud cuvântul *gramatică*, mulți dintre tineri (dar și adulți) devin dintr-odată foarte rezervați, chiar muți, de teamă să nu facă vreo greșală, care, trădându-le golurile științifice, să nu le periclitizeze poziția socială, politică și, de aici, onoarea! Reacția lor vorbește, indirect, de o precaritate sau de o sincopă în pregătirea lor, în primul rând, din perioada școlii primare și, în al doilea rând, al celei gimnaziale, de care sunt sau nu singurii vinovați. De aceea, suntem convinși că, prin joc, se pot ameliora, în procesul didactic, comportamente și atitudini, elevul (sau chiar tânărul) dobândind o poziție mai relaxată și o disponibilitate mai mare către învățare, către adaptare continuă și schimbare. Didacticile actuale demontrează că, în regulă generală, copilul poate să-și însușească cunoștințe elementare prin intermediul jocului, înțelegându-le nu numai rațional, ci într-un mod practic, fizic, întreaga sa ființă devenind angrenată în acest proces al cunoașterii. Această tendință în formare este definită prin termenul de *embodied learning*, un mod de învățare în care elevul este implicat nu numai din punct de vedere cognitiv, ci și corporal, emoțional și social. În acest fel, cel care învață este forțat să înțeleagă sensul cel mai profund al lucrurilor, plecând de la propriile capacități și dezvoltând soluții

creative pentru diversele situații de studiu propuse. Din exercițiile propuse de noi, reiese că aplicarea metodei jocului în procesul de predare-învățare-evaluare detensionează activitatea didactică și îl ajută pe cursant să dobândească o libertate de manifestare. Prin activarea spiritului ludic, copilul va dobândi și curajul să gândească critic, să solicite informații, să pună întrebări atunci când nu înțelege și să accepte corecțiile din partea celorlalți, fie profesor, fie colegi, fără să le ia ca pe afronturi personale, pentru că știe că nu sunt critici, ci doar simple observații de care are nevoie pentru „a putea continua jocul”. Dezvoltarea acestui tip de comportament îl va ajuta și în viața sa de adult, devenind o persoană capabilă să-și cunoască limitele, să solicite și să accepte ajutor atunci când este cazul. În plus, prin aplicarea acestei metode, profesorul va putea crea o legătură mai strânsă cu elevii săi, va comunica mai ușor cu aceștia și va reuși să le înțeleagă modul de gândire, tipul de sensibilitate și nevoile reale. În acest fel, îi va fi mai ușor să se adapteze fiecărui grup de copii cu care lucrează și va reuși să își atingă obiectivele de predare mai ușor. Atunci când și profesorul și elevii intră în acest univers ludic, procesul de învățare nu mai este unidirecțional, ci devine un proces de educație reciprocă, iar informațiile împărtășite în acest univers vor rămâne temeinic întipărite în memoria copiilor.

În acest studiu, am încercat să îmbinăm jocul didactic cu cel teatral, activitățile și exercițiile propuse constituind un instrument practic de asimilare și consolidare a cunoștințelor de gramatică, și, în același timp, de dezvoltare a creativității, imaginației, a abilităților de comunicare, a libertății de exprimare în public etc., care sunt specifice formării actorului. Totodată, sperăm ca, prin aplicarea exercițiilor gândite de noi, beneficiarii să fie pregătiți pentru „o viață viitoare, în care individul trebuie să știe să acționeze prompt în funcție de problemele ivite, să aibă curajul inițiativei, inteligența de a stabili strategii, precum și abilitatea de a lucra și comunica într-un grup, dar și generozitatea de a accepta

sensibilitatea și slăbiciunile semenilor săi”¹⁷⁸. Exercițiile propuse ca suport pentru jocurile teatrale sunt doar câteva modele de predare a gramaticii, ele putând fi combinate sau adaptate în funcție de capacitățile grupului de lucru, de disponibilitățile lui, de scopurile didactice urmărite de coordonator. În acest spirit, studiul de față va fi, sperăm, o gură de oxigen, pentru cei care vor să-și corecteze exprimarea, și un suport științifico-teoretic, pentru cei care își doresc să aprofundeze cunoștințele de gramatică dobândite la clasă, instrumentându-le prin metoda jocurilor teatrale. De asemenea, acest demers este un pas important în aplicarea conceptului nou de *transdisciplinaritate*¹⁷⁹ în activitățile didactice de la limba română.

¹⁷⁸ Bogdana Darie, *op. cit.*, p. 25.

¹⁷⁹ A se vedea Basarab Nicolescu, *op. cit.*, p. 2.

BIBLIOGRAFIE

1. Avram, Mioara, *Compuse tematice în presa actuală*, în *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Philologia*, XLII, 4
2. Avram, Mioara, *Gramatica pentru toţi*, Editura Academiei, Bucureşti, 1986
3. Avram, Mioara, *Probleme ale exprimării corecte*, Editura Academiei RSR, 1987
4. Bădiliţă, Smaranda şi Cristian, *Apocalipsa lui Pavel*, Editura Polirom, Iaşi, 1997
5. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, 2001
6. Bidu-Vrânceanu, Angela, *Structura vocabularului limbii române*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986
7. Blaga, Lucian, *Trilogia culturii*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1998
8. Bocoş, Muşata, Şerbănescu, Laura, *Didactica predării disciplinelor psihopedagogice I*, Editura Politehnica Press, 2011
9. Brîncuş, Gr., *Istoria cuvintelor*, Editura Fundaţiei România de Măine, 2005
10. Bulgăr, Gh., *Dicţionar de paronime*, Bucureşti, Editura Lucman, 2002
11. Candrea, Ov., Densuşianu, I. A., *Dicţionarul etimologic al limbii române (elementele latine)*, Editura Paralela 45, 2006
12. Catalano, Horaţiu, Albulescu, Ion, *Pedagogia jocului şi a activităţilor ludice*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 2018
13. Chomsky, Noam, *Ambiţii imperiale*, Editura Antet, 2005
14. Ciocşirescu, Thomas, *Curs de vorbire pentru actori şi formatori*, Editura UNATC Press, Bucureşti, 2017
15. Ciorănescu, Al., *Dicţionarul etimologic al limbii române*, Editura Saeculum I.O., DELR, 2007
16. Constantinescu, N. A., *Dicţionarul onomastic românesc*, Editura Academiei RPR, Bucureşti, 1963
17. Coteanu, I., Sala, M., *Etimologia limbii române*, 1987, Bucureşti
18. Coteanu, Ion, *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Albatros, Bucureşti, 1982

19. Daicoviciu, Hadrian, *Dacii*, Editura Științifică, București, 1965
20. Darie, Bogdana, *Curs de arta actorului*, Editura UNATC Press, București, 2015
21. Darie, Bogdana, Sehlane, Romina, Jicman, Andreea, *Drama Games Textbook for 5-8th Grades*, UNATC Press, București, 2017
22. Darie, Bogdana, Sehlane, Romina, Jicman, Andreea, *Jocuri teatrale. Manual pentru clasele V-VIII*, Editura UNATC Press, București, 2016
23. Dascălu Jinga, Lucreția, „Malapropisme, cultisme, invenții lexicale în presa vorbită”, pp. 93-102, Academia Română, Institutul de Lingvistică
24. Densușianu, Ovid, *Aspecte lingvistice ale păstoritului*, București, 1930
25. Derrida, Jaques, *Despre gramatologie*, Editura Tact, Cluj, 2009
26. *** *Dicționar general de științe. Științe ale limbii*, București, Editura Științifică, 1997
27. *** *Dicționar român de neologisme*, Editura Floarea Darurilor Editura Rotech Pro, București, 2000
28. *** *Dicționarul explicativ al limbii române*, Editura Univers Enciclopedic, 2009 (ediția a III-a, revăzută și adăugită)
29. *** *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Univers Enciclopedic, București, 2005
30. *** *Dicționarul tezaur al limbii române*, tom X
31. Dimitrescu, Florica, *Cuvinte și sensuri noi în presa actuală*, în LR, XI, 4
32. Dimitriu, C., *Compendiu de gramatică românească modernă clasică*, Casa Editorială Demiurg Plus, Iași
33. Dimitriu, Corneliu, *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Iași, Editura Junimea, 1982
34. Draica, Dumitru, *Scurtă istorie a ortografiei românești – cu referire specială la evoluția scrierii cu „ă”*, în Analele Univ. Oradea, Fasc. Filologie, mai 2008
35. Draica, Dumitru, *Tautologia, în Limba română*, vol. II, Lexic – Lexicologie, Editura Pontos, Chișinău, 2014

36. Draica, Valerica, *Primele lucrări de gramatică și ortografie în limba română*, Univ. de Stat Republica Moldova, Chișinău, mai 2013, în vol. *Cultivarea limbii române în condițiile comunicării actuale*, CEP US
37. Draica, Valerica, „Momente din istoria ortografiei românești”, în revista *Convergențe lingvistice*, Buc., Ed. Univ. 2012 (Simpozion șt. internaț. Academia Română – Institut. de Lingvist. „I. Iordan – Al. Rosetti”, noiembrie 2010)
38. Draica, Valerica, *Limba română II*, Editura Aureo, Oradea, 2015
39. Draica, Valerica, *Metodica predării limbii române*, Editura Didactica Nova, 2005
40. Dubois, J. et alii, *Dictionnaire de linguistique*, Paris, 1973
41. Ducrot, Oswald, Todorov, Țvetan, Schaffer, J-M., *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*, Editura Babel, București, 1996
42. Dumitrescu, Florica, *Dicționarului de cuvinte recente*, Editura Logos, 1997
43. Eliade, Mircea, *De la Zalmoxis la Genghis Han*, Editura Humanitas, București, 1995
44. Eliade, Mircea, *Morfologia religiilor. Prolegomene*, Editura Jurnalul Literar, 1993, București
45. Felecan, Nicolae, *Dicționar de paronime*, ediția a II-a adăugită, București, Editura VOX
46. Felecan, Nicolae, *Paronimia în limba română*, Editura Gutinul, Baia Mare, 1993
47. Frîncu, C., *Curențe și tendințe în lingvistica secolului nostru*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 1999
48. Gânscă, Ioan, *Părintele Arsenie Boca mare îndrumător de suflete din secolul XX*, Editura Teognost, Cluj-Napoca, 2002
49. *Gramatica limbii române*, Vol. I. Cuvântul, Vol. II. Enunțul, Editura Academiei Române, București, 2005
50. Graur, Al., *Lingvistica pe înțelesul tuturor*, Editura enciclopedică română, București, 1972
51. Graur, Al., *Alte etimologii românești*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1963
52. Graur, Al., *Nume de persoane*, Editura Științifică, București, 1965

53. Guțu-Romalo, Valeria, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1973
54. Hristea Theodor, *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note*, Editura Științifică, 1968
55. Hristea, Theodor (coordonator), *Sinteze de limba română*, București, Editura Albatros, 1984 (ediția a III-a)
56. Ionescu, Ion, *Începuturile creștinismului românesc daco-roman*, Editura Universității din București, 1998
57. Iordan, I., Robu, Vl., *Limba română contemporană*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978
58. Iordan, Iorgu, *Stilistica limbii române*, Editura Științifică, București, 1975
59. Iorgu Iordan-Al. Rosetti, *Limba română, limbă romanică*, Editura Academiei Române, 2007
60. Irimia, D., *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iași, 1997
61. Jianu, Magda, Daniela, Boga, *Dificultăți gramaticale în modele practice*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 2010
62. Jianu, Maria-Magdalena, *Bazele lingvistice ale comunicării*, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2006
63. Jianu, Maria-Magdalena, *Limba română contemporană. Morfologia*, Editura Victor, 2014
64. Jianu, Maria-Magdalena, *Limba română contemporană. Sintaxa*, Editura Victor, 2014
65. Jianu, Maria-Magdalena, *Microsistemul relatorilor în limba română*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2002
66. Maneca, C., „Cuvinte compuse în terminologia științifică și tehnică actuală”, în *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. I, p. 191-202, Editura Academiei RPR, București, 1959
67. Marian, Simion Florea, *Înmormântarea la români*, Editura Grai și suflet - Cultura Națională, București, 1995
68. Nell, Marcia L., Drew, Walter F., în colaborare cu Bush, Deborah E., *De la joc la învățare*, traducerea Rodica Abrudan, Editura Trei, București, 2016
69. Nicolescu, Basarab, *Transdisciplinaritatea. Manifest*, Editura Junimea, Iași, 2007

70. Noica, C., „Partea noastră de cer”, în volumul *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, Editura Eminescu, București, 1987
71. Noica, Constantin, *Creație și frumos în rostire românească*, Editura Eminescu, 1973
72. Olteanu, Antoaneta, *Calendarele poporului român*, Ed. Paideia, București, 2001
73. Papahagi, Tache, *Din epoca de formațiune a limbei române*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985
74. Pele, Alexandru, *Etnonimele românilor. Dac. Get.*, Editura Abadaba, 2003, Oradea
75. Platon, *Dialoguri*, Editura Univers Enciclopedic, 2010
76. Popescu, Mihaela, *Valențe semantico-pragmatice ale tăcerii*, Limbă și literatură, vol. I-II, 2006
77. Pușcariu, Sextil, *Limba română*, I, Editura Monitorul Oficial, 1940
78. Rosetti, Al., *Istoria limbii române*, Editura pentru Literatură, 1968
79. Russu, I. I., *Elemente autohtone în limba română*, Editura Dacica, 2010
80. Russu, I. I., *Limba traco-dacilor*, ed. a II-a revizuită și adăugită, Editura Științifică, București, 1967
81. Sala, Marius, „Istoria cuvintelor. VIII. De luni până vineri”, p. 28 ș.u., *Pro Saeculum*, 4/2006
82. Saussure, Ferdinand, *Curs de lingvistică generală*, Editura Polirom, Iași, 1998
83. Scriban, August, *Dicționarul limbii românești*, Editura Presa Bună, Iași, 1939
84. Slama-Cazacu, Tatiana, *Psihologvistica – o știință a comunicării*, Editura All, București, 1999
85. Stati, Sorin, *Cuvinte românești. O poveste a vorbelor*, Editura Științifică, 1964
86. Stoichițoiu Ichim, Adriana, „Neoconfigurarea în româna actuală”, în *Limba română. Aspecte sincronice și diacronice*, Editura Universității din București, 2006
87. Stoichițoiu Ichim, Adriana, *Vocabularul limbii române actuale*, București, Editura All, 2001
88. Sulică, *Antropomorfisme și antiantropomorfisme în limba română*, Brașov, 1900

89. Șăineanu, L., *Influența orientală asupra limbii și culturii române*, Editura Librăriei Socec, 1900
90. Șerbănescu, Laura (coordonator), Autori: Șerbănescu, L., Novak, C., Constantin, M., *Analiza sistemului formării cadrelor didactice și a nevoilor de formare a didacticienilor din învățământul superior*, Editura Matrix, București, 2013
91. Șerbănescu, Laura, *Formarea profesională a cadrelor didactice – repere pentru managementul carierei*, Editura Printech, București, 2011
92. Șerbănescu, Laura, Lițoiu, Nicoleta, *Pedagogie - Teoria și metodologia instruirii. Teoria și metodologia evaluării*, Volumul II, 170 p, Editura Politehnica Press, 2015.
93. Trandafir, Ch., *Probleme controversate de gramatică a limbii române actuale*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1982
94. Ungureanu, Elena, *Limba noastră cea on-line de toate zilele*, www.akademos.asm.md
95. Urițescu, Dorin, *Pleonasmul în limba română*, Editura All, București, 2007
96. Vraciu, Ariton, *Limba daco-geților*, Editura Facla, Timișoara, 1980
97. Vulcănescu, Romulus, *Mitologie română*, Editura Academiei, București, 1987
98. Zafiu, Rodica, *Păcatele limbii: „Fabulospirit”*, în *România literară*, nr. 25/ 2007
99. Zafiu, Rodica, „Present day tendencies in the Romanian language”, în *Research and Education in an Innovation Era*, International Symposium, University Aurel Vlaicu, Arad
100. Zdrenghea, M., *Limba română contemporană. Morfologia*, Cluj, 1970

Webliografie

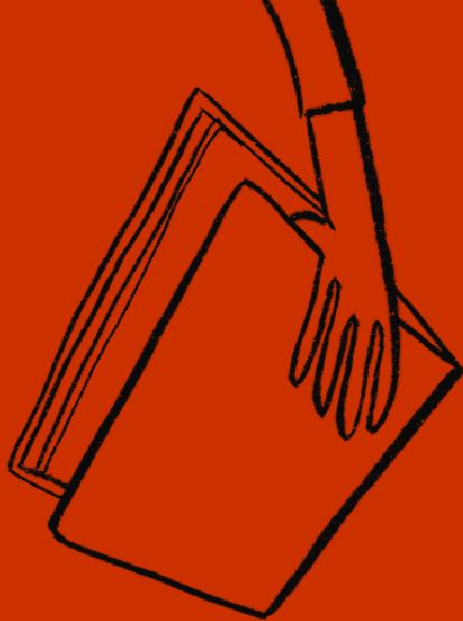
1. AGERPRES/ (AS - autor: Pepa Sița, editor: Lelia Bretan, editor online: Anda Badea)
2. dantanasescu.ro (*Limbajul de lemn corporatist*)
3. Dawson, Theo, „What do we mean by “embodied” learning?”, articol publicat pe 16 septembrie 2016, <https://thedawson.net/what-do-we-mean-by-embodied-learning/>, accesat pe 13 mai 2018

4. *dilemaveche.ro (Corporatist)*
5. documents.tips/documents/exercitii-de-dictie-55b07cb474961.html
6. domnulbubu.blogspot.com/2016/07/esti-destept-daca-reusesti-sa.htm
7. http://spolin.com/?page_id=212, Interview, Los Angeles Times, May 26, 1974 accesat pe 8.05.2018
8. Necula, Gina, „Utilizări aberante ale semnelor de ortografie și de punctuație în comunicarea pe internet”, http://www.philippide.ro/distorsionari_2008/249-258%20NECULA%20Gina.pdf, accesat pe 13 mai 2018
9. Smyrniou, Z., Sotiriou, M., Georgakopoulou, E., Papadopoulou, O., „Connecting Embodied Learning in educational practice to the realisation of science educational scenarios through performing arts”, Universitatea din Atena, Grecia, articol publicat pe 16 mai 2017, <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/PPP394/Embodied%20learning.pdf>, accesat pe 13.05.2018
10. www.akademos.asm.md
11. www.apple.com
12. *www.strategiimanageriale.ro (Distorsiuni ale comunicării corporatiste)*
13. *www.romlit.ro (Limba corporatist)*
14. *www.kmkz.ro (Jurnal de corporatist)*

Cuprins

Mai mult decât ARGUMENT	3
CAPITOLUL I. ELEMENTE TEORETICO-PRACTICE DE ORTOGRAFIE, FONETICĂ, ORTOEPIE, LEXICOLOGIE ȘI MORFOLOGIE	14
Ortografia.....	14
Câteva reguli ortografice.....	19
Scrierea cu literă mica și literă mare	21
Scrierea derivatelor și a compuselor.....	22
Despre unele caracteristici contextuale ale categoriilor gramaticale ale părților de vorbire și alte aspect ale ortografierii lor.....	26
Jocuri.....	44
Învățarea claselor lexico-gramaticale și a categoriilor lor gramaticale prin versuri pentru copii, integrate în structura jocurilor teatrale	62
Numărătorile recitative	64
Informații științifice obținute prin jocuri de cuvinte	65
Ortoepia și alte virtuți ale limbii române.....	66
Jocuri.....	68
Palindromul.....	80
Jocuri	80
Greșelile din exprimarea curentă	86
Cacofonia.....	87
Ce greșeli pornesc de la paronime? Confuziile paronimice și etimologia populară.....	88
Malapropismele.....	92
Alte greșeli.....	93
Tautologia	93
Pleonasmul	94

Contradicția în termeni.....	96
Jocuri.....	99
CAPITOLUL II. ETIMOLOGIA PRIN JOCURI TEATRALE	105
Cuvinte cu parfum dacic	106
Latina sine-qua-non!.....	114
Avem în limba română cuvinte (cu sugestii) sacre?.....	121
Ce-ar fi lumea fără slavi?.....	126
La <i>Poarta</i> limbilor turce.....	130
O limbă fără influențe e <i>ca mâncarea fără sare!</i>	138
Câteva compuse mai puțin cunoscute.....	150
Comentarii despre actualul limbaj corporatist sau <i>prea multă sare strică!</i>	151
Etimologii <i>de neratat!</i>	155
Jocuri.....	162
CAPITOLUL III. CE-A FOST IERI NU MAI ESTE AZI SAU <i>DESPRE MODIFICAREA SENSURILOR CUVINTELOR</i>	170
Degradarea/deprecierea semantică.....	170
Înnobilarea de sens.....	173
Extinderea sensului.....	173
Restrângerea sensului	174
Învechirea.....	175
Latina – caput mundi!.....	176
Jocuri.....	179
CONCLUZII.....	184
BIBLIOGRAFIE.....	188

N-am făcut altceva nimic, m-am jucat. Toată viața am avut idealul să fac o fabrică de jucării, dar, lipsindu-mi instalațiile, m-am jucat cu ceea ce era mai ieftin și mai gratuit în lumea civilizată - cu materialul vagabond al cuvintelor date.

Tudor Arghezi